

Вера Матановић • Бошко Влаховић • Милунка Ђурђевић

ПРИРУЧНИК

за учитеље

Природа и друштво

за трећи разред основне школе

eduka

Вера Маџановић, Бошко Влаховић, Милунка Ђурђевић

ПРИРУЧНИК ЗА УЧИТЕЉЕ
ПРИРОДА И ДРУШТВО
ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Проф. др Бошко Влаховић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Доц. др Наташа Филиповић

ЛЕКТОР И КОРЕКТОР
Споменка Трипковић

ИЗДАВАЧ
Едука д.о.о. Београд
Ул. Змаја од Ноћаја бр. 10/1
Тел./факс: 011 3287 277, 3289 443, 2629 903
Сајт: www.eduka.rs • имејл: eduka@eduka.rs

ЗА ИЗДАВАЧА
Наташа Филиповић, директор

САДРЖАЈ

1. Увод	5
2. Концепција уџбеничког комплета	6
3. Наставни план и програм Природе и друштва за трећи разред основне школе	7
4. Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања – Природа и друштво	15
5. Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи	18
Поремећаји аутистичког спектра	18
Избор образовних стандарда за децу са поремећајима аутистичког спектра	23
Блаже сметње у менталном развоју	26
Избор образовних стандарда за децу са блажим сметњама у менталном развоју	29
Хиперкинетички синдром (хиперактивност)	32
Коришћена литература	35
6. Планирање циљева, задатака и активности	36
Логичко и критичко мишљење	38
Технике подстицања мишљења у наставном процесу	39
Питања, задаци, налози	40
Оцењивање и извештавање	42
7. Годишњи план рада	45
8. Годишњи план (распоред) наставног градива	47
9. Примери реализације програмских садржаја	69
Литература коју можете користити	92
10. Писане дневне припреме по наставним јединицама	93
11. Прилози	231
12. Литература	253

1. УВОД

Приручник из предмета Природа и друштво за трећи разред основне школе конципиран је тако да наставнику пружи могућност јаснијег разумевања концепције постојећег уџбеника, као и да подстакне идеје за осмишљавање и реализацију наставе овог предмета.

Такође, у приручнику се налазе и сегменти који обухватају подсетнике и конкретне примере из методике наставе, успешна решења реализације програмских садржаја и примере добре праксе, најчешће потешкоће у организацији и реализацији наставе, као и предлог писаних припрема за сваку наставну јединицу. Наставник ће предложене нацрте писаних припрема схватити само као један од начина осмишљавања и реализације часа, прилагодиће их условима свог рада и потребама конкретног одељења које води, односно могућностима и интересовањима својих ученика. На крају сваке припреме дат је и предлог листе за самоевалуацију рада наставника за реализовани час. Ова листа може послужити наставнику као смерница за анализу процеса и ефеката сопственог рада на часу, као и за планирање и унапређивање будућих наставних активности.

Надамо се да ће наставник коришћењем овог приручника моћи ефикасније и квалитетније да планира, реализује и вреднује свој наставни рад и напредовање ученика.

2. КОНЦЕПЦИЈА УЦБЕНИЧКОГ КОМПЛЕТА

Званични Програм рада за обавезни предмет Природа и друштво предвиђа садржаје који омогућавају ученицима да боље упознају природу и друштво свог завичаја.

Многа знања о природи и друштву, у свом најближем окружењу, ученици су већ стекли у првом и другом разреду. Због тога се предвиђени садржаји у трећем разреду могу разумети као проширивање знања и, на неки начин, њихова систематизација.

Програм за природу и друштво даје годишњи фонд часова, али не предвиђа број часова за поједине теме. То даје слободу учитељу да програмира зависно од средине у којој се школа налази.

У том смислу, као подршка учитељу, осмишљен је приручник са примерима реализације одређених садржаја, као и предлог писаних припрема за сваку наставну јединицу.

У **уџбеничком комплекту** укључени су сви садржаји који се налазе у програму рада.

У уџбеничком комплекту предложене су разноврсне активности ученика кроз самосталан и групни рад. Некада су дате као увод у садржај, а некада као провера и потврда знања и искустава која ученици већ имају.

Према томе, уџбенички комплет за Природу и друштво омогућава ученицима да до знања дођу помоћу бројних огледа, истраживања у природи, анкетирања становника у околини и коришћењем литературе за децу. Познато је да су квалитетна знања само она која су у функцији развијања умења и навика и способности примене у свакодневном животу. Посебно место заузимају истраживачке активности у природи, развијање навика да се користи литература за децу и садржаји за оне радозналије. Зато су у приручнику за учитеље и дати предлози за реализацију малих истраживања.

Своје знање ученици ће моћи самостално да провере решавањем укрштених речи, ребуса, задатака типа: размисли, одговори, уради.

Важан је исход који подразумева да ученици, сходно свом узрасту, могу да препознају неке појаве у природи и разумеју да је поштовање законитости које у природи владају услов опстанка. Исто тако је важно да ученици упознају и поштују прошлост свог народа и да разумеју да се свака генерација наслања на знања и искуства предака и да је дужна својим потомцима.

Било које облике и методе рада да примене у свом раду, исходи морају бити исти, а то је познавање и неких појава и процеса у природи и њихово поштовање.

На крају Приручника налази се списак литературе које учитељ може да користи у осмишљавању својих часова.

3. НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета Природа и друштво јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају, као и шире друштвене заједнице. *Упознавање природе и друштва* развија код деце сазнајне способности, формира основне појмове и постепено гради основе за систем појмова из области *природе, друштва* и *културе*. Истовремено, стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања – спознају свет око себе као природно и друштвено окружење. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Преко интерактивних социјалних активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености, омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета Природа и друштво јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета јесу:

- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности за њихово рационално коришћење и дограђивање;
- развијање еколошке свести.

Циљеви и задаци

- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
- развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу – завичају;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
- оспособљавање за сналажење у простору и времену;

- разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима и групама;
- коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу;
- развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПРИРОДА ↔ ЧОВЕК ↔ ДРУШТВО

*Мој завичај**

Облици рељефа у окружењу: низије, котлине и планине (подножје, стране, обронци, врх планине).

Облици појављивања воде у окружењу (река и њене притоке, бара, језеро...).

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет, ланац исхране) и међусобни утицаји у животној заједници.

Копнене животне заједнице (*шуме и њиве*).

Култивисане животне заједнице: обрадиво земљиште (воћњаци, повртњаци, њиве...) и паркови.

Карактеристични биљни и животињски свет копнених животних заједница.

Значај и заштита рељефа (земљишта и копнених животних заједница).

Водене животне заједнице (баре, језера, реке...).

Карактеристични биљни и животињски свет водених животних заједница.

Значај и заштита вода и водених животних заједница.

Нежива природа

Разлике и сличности воде и других течности (провидност, густина, вода и течност као растварачи).

Понашање тела (материјала) у води и различитим течностима (плива – тоне, раствара се – не раствара се; зависност брзине растварања од: уситњености материјала, температуре и мешања).

Промене при загревању и хлађењу течности (промена температуре, испаравање – брже, спорије, замрзавање...).

Основне карактеристике течности (променљивост облика, простор који заузима – запремина, слободна површина, услови тока...).

Ваздух притиска и покреће. Променљивост облика и запремине.

Промене које настају при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремине, струјање ваздуха...).

Чврсто, течност, гасовито – разлике и сличности (облик, запремина, понашање при механичким и топлотним утицајима).

Промене материјала и објеката: повратне (испаравање, кондензовање, еластичност) и неповратне (сагоревање, рђање).

Веза живе и неживе природе

Својства земљишта и њихов значај за живи свет.

Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет и људску делатност (утицај воде и ваздуха на земљиште, на биљни и животињски свет, снага воде и ветра...).

Кружење воде у природи.

Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу.

Различити звуци у природи као последица кретања.

Повезаност животних заједница и улога човека у очувању природне равнотеже.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

Различити облици кретања и њихове основне карактеристике (кретање по правој линији, кружно кретање, кретање тела на опрузи, клатна, таласање...; уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања).

Кретање производи звук (треперење затегнуте жице, гумице, затегнуте коже...).

Када и како тела падају, клизају се и котрљају наниже.

Оријентација према Сунцу и одређивање главних страна света.

Оријентација помоћу плана насеља.

Оријентација на географској карти Републике Србије (уочавање облика рељефа, вода, насеља, саобраћајнице, границе... завичај на карти Србије).

Временске одреднице (датум, година, деценија, век – ближа и даља прошлост).

НАШЕ НАСЛЕЂЕ

Како откривамо прошлост (сведоци ближе и даље прошлости).

Трагови прошлости: материјални, писани, усмени и обичајни.

Чувамо и негујемо остатке прошлости.

Некад и сас

Одређивање ближе и даље прошлости (живот у породици, школи, насељу, завичају).

Мој завичај и његова прошлост – културна и историјска (начин живота, производња и размена добара, занимања, одевање, исхрана, традиционалне светковине, игре, забаве...).

Ликови из наших народних песама, приповедака и бајки – повезаност догађаја из прошлости са местом и временом догађања.

Знаменити људи нашег краја (просветитељи, песници, писци, сликари, научници...).

МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

Специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајима (метал, пластелин, вода, пластика различите тврдоће, дрво, восак, алкохол, крзно...).

Електрична проводљивост воде, водених раствора и ваздуха (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом).

Ваздух – топлотни изолатор.

Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и особине које тада испољавају).

Својства материјала одређују њихову употребу.

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

Становништво нашег краја (сличности, разлике, суживот).

Дечија права, правила група (познавање, уважавање и живљење у складу са њима).

Производне и непроизводне делатности људи и њихова међузависност.

Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност.

Саобраћајнице у окружењу (понашање на саобраћајницама: прелазак преко улице – пута, кретање дуж пута, истрчавање на коловоз, коришћење јавног превоза, возња бициклом, игра поред саобраћајница; именовање и препознавање на географској карти).

Међусобни утицаји човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета Природа и друштво, као и циљева и задатака разрађених на нивоу разреда. Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.

Наставни предмет Природа и друштво у трећем разреду представља програмски континуитет интегрисаног наставног предмета Свет око нас из прва два разреда основног образовања и васпитања. Наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, умења, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно развија принцип завичајности који се протеже кроз први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење),

II разред *Моје место* (насеље са околином),

III разред *Мој завичај** (природно и друштвено окружење, крај* односно крајина*),

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма јасно указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се читава у избору садржаја програма Природа и друштво у трећем разреду. Такође се јасно наглашава и нов приступ при изучавању прошлости на овом узрасту, који је ослобођен садржаја из шире историје јер их ученици теже усвајају.

Наставни предмет Природа и друштво задржао је постојећи оквир, наставни план од 72 часа годишње, односно 2 часа недељно. У наставном процесу потребно је расположиви фонд часова флексибилно дистрибуирати и организовати тако да се уважи концепција предмета, општи циљ, остали циљеви и задаци предмета, као и циљеви и задаци Природе и друштва у трећем разреду.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе, примењена је концепција *спиралних кругова* с циљем да се формирају елементарни појмови и да се постави мрежа за *систем појмова* из наведених области, у складу са узрасним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета Природа и друштво није само усвајање програмских садржаја већ подстицање развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се читава у наведеним циљевима.

У програму предмета Природа и друштво циљеви су дати двојачко:

- *експлицитне* – као идеје водиле у практичној реализацији програма;
- *имплицитне* – дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја.

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове *интелектуалне способности, практичне вештине, ставове и вредности*.

Експлицитне циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су „прикривени” и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, *који превазилазе оквире предмета и разреда, залазе у све области* које се обрађују у оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократија, здравље и технологија*.

Обе групе циљева реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке – тврдње – чињенице и стицати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Програм предмета Природа и друштво у трећем разреду растерећен је фактографије и понављања. Измењеном концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се понављање, а усвајањем садржаја програма, омогућује се надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета Природа и друштво у целини и у трећем разреду, а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Садржај програма разврстан је у пет тема: *Природа ↔ човек ↔ друштво, Крећање у простору и времену, Наше наслеђе, Материјали њихова употреба и Људска делатности*. Свака од тематских целина структурирана је тако да указује на аспект са ког треба разматрати наведене садржаје.

I тема: *Природа ↔ човек ↔ друштво* одређује природни простор са његовим основним карактеристикама и узајамним везама у оквиру кога ће се разматрати (изучавати) наведени садржаји. Животне заједнице, доминантни садржаји ове теме, обрађују се у основним обележјима овог појма, док се карактеристичне животне заједнице у окружењу (завичају) изучавају темељније кроз разне форме активног и амбијенталног учења.

* *Мој завичај*, односно окружење, представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се креће свих пет програмских тема.

* *Крај* – два суседна предела или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гужа, Пештер...).

* *Крајина* – два краја или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

У оквиру *неживе природе* развијају се појмови с којима се деца сусрећу у прва два разреда. Систематизују се знања о објектима, води и ваздуху и врши се трансфер при грађењу и разумевању појмова чврсто, течно, гасовито. То подразумева и разматрање феномена повратних и неповратних процеса.

Човек као живо и друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у животним заједницама. Он је одлучујући фактор у одржању природне равнотеже или узрок поремећене еколошке равнотеже унутар животне заједнице. Често је регулатор у односима различитих животних заједница, што се не сме губити из вида при обради садржаја прве теме, али и свих осталих тема у оквиру програма предмета Природа и друштво.

II *Кретање у простору и времену* – У оквиру ове теме дати су садржаји који тумаче основне карактеристике неких реалних облика кретања (праволинијско, кружно..., као и кретање које настаје као последица силе Земљине теже – падање, клизање и котрљање наниже). Садржаје који се односе на кретање потребно је разматрати феноменолошки, односно, поред спознавања основних карактеристика кретања, битно је уочити узроке и последице наведених облика кретања. Најпогодније активности за реализацију ових садржаја јесу: истраживање, експериментисање, огледи, праћење, процењивање, посматрање, описивање и бележење на разне начине.

Тема обухвата и садржаје за симболичко представљање простора и времена, као и сналажење (оријентација) помоћу наведених симбола. Ове садржаје неопходно је обрадити ради стицања функционалних знања и умења потребних за процесе даљег учења и ради сналажења у свакодневном животу.

III *Наше наслеђе* – Ова тема у свом уводном делу указује на трагове прошлости (материјалне, писане, усмене и обичајне) који нас воде у ближу и даљу прошлост и омогућују нам да упознамо своје културно наслеђе, односно материјалну и духовну традицију. Подтема *Некад и сад* одређује време и простор на путу који следимо, истражујући прошлост у њеним разним појавним формама и обележјима живота: некад и некад давно, у поређењу са овим, сад и овде. Настава која обрађује садржаје и теме *Наше наслеђе* мора имати два основна вида: теоријски и практични, подједнако заступљен. *Теоријски вид насљаве* даје тумачење одређених трагова прошлости, поставља их у јасно дефинисан контекст, и тамо где је то могуће приказује њен хронолошки развој од некад давно (седам, осам векова), некад (један до два века), не тако давно (неколико деценија или година уназад), па све до садашњег времена. Рачунање давне, далеке и ближе прошлости на временској ленти треба повезати са наставом математике у трећем разреду. *Практични вид насљаве* подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе: упознавање у аутентичном амбијенту, обликовање или извођење радње према постојећем моделу. Реализација садржаја ове теме у настави омогућује корелацију са свим наставним предметима на нивоу разреда.

IV *Материјали и њихова употреба* – Ова тема обухвата садржаје чије изучавање указује на специфична својства материјала који се прво морају феноменолошки обрадити, а тек потом повезати са њиховом функционалном применљивошћу у свакодневном животу.

V *Људска делатност* је завршна тема која произлази из свих претходних и условљена је наведеним садржајима. Она наглашава човека као интелектуално, креативно и друштвено биће које је способно да мења своје окружење, прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада. Овде се морају нагласити правила која

човек доноси и којих се мора придржавати да би заштитио себе, друге и своје окружење (здравствено-хигијенска и саобраћајна правила, дечја и људска права која уважавају различитости и омогућују суживот, као и правила која обезбеђују еколошку равнотежу у окружењу). У реализацији садржаја ове теме морају се имати у виду *експлицитни* захтеви наведени у четири последња циља и задатка за трећи разред, као и општи, *имплицитни*, развојни циљеви који омогућују формирање ставова вредности из сфере здравља, екологије, демократије и технологије (наведени у почетном делу *уједињива*) којима се наглашава васпитна функција школе.

Наведене теме представљају структуру садржаја програма наставног предмета Природа и друштво за трећи разред. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма како општих за предмет, тако и посебних на нивоу разреда.

Динамика реализације у самом процесу наставе зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ, имајући у виду циљеве програма, развојне могућности детета и претходна искуства и знања ученика.

За изучавање природних појава врло је значајно *проблемско структурирање* садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. *У трећем разреду предности и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности*, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином јер доприносе спознавању света око нас тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Приликом планирања наставних тема, од учитеља се очекује да оствари *интегрисан тематски приступ*. Он има могућности да користи садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, да на основу њих примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном и међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Природа и друштво као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у првом, другом и трећем разреду (Чувари природе, Рука у тесту, Народна традиција, Грађанско васпитање...) јер су садржаји ових програма и Природе и друштва међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру планиране теме. Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма Природа и друштво заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.

Активности ученика

Приликом остваривања циљева и задатака предмета Природа и друштво, мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодојиви у наставном процесу*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и при процесу учења. Добра интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно-практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) *деце испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да кроз *активности покаже своју особљеност* у практичној примени усвојених знања.

Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво јесу:

– **посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и

уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);

– **описивање** – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

– **процењивање** – самостално одмеравање;

– **груписање** – уочавање сличности и различитости ради класификовања;

– **праћење** – континуирано посматрање ради запажања промена;

– **бележење** – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

– **практиковање** – у настави, у свакодневном животу и у спонтаној игри и раду;

– **експериментисање** – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

– **истраживање** – испитивање својстава и особина, веза и узрочно–последичних односа;

– **сакупљање** – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

– **стварање** – креативна продукција;

– **активности у оквиру мини–пројекта** – осмишљавање, реализација и презентација;

– **играње** – дидактичке, едукативне и спонтане игре.

Већина циљева и задатака овој наставној предмету постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета Природа и друштво јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућају различите начине учења. Погодне су различите методе учења – наставе.

Партиципативне методе учења поред стицања знања омогућају развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању – практиковању одређених радњи.

Решавање проблем–ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућају социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућају разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућаје најадекватнији простор за упознавање природе или друштва, односно света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта за трећи разред, у реализацији програма за предмет Природа и друштво препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио–визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља јесте да организовањем наставе – учења, утиче мотивационо и подстицајно на развој способности ученика – уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина рада – с циљем да се поштује право на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. У процесу праћења остваривања постављених циљева и

задатака, као и постижања постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања – контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

Оцењивање ученика овог предмета неопходно је усагласити са одредбама Закона о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања (*Службени гласник РС* бр. 58/2004 и 62/2004) као и са Правилником о оцењивању ученика основне школе.

Учитељ је дужан да постављене циљеве и задатке програма реализује кроз наставу и остале организационе форме рада у школи и изван ње, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи као потенцијални учесници у реализацији програма могу бити добровољно ангажовани као расположиви ресурси локалне средине у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

4. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА ПРИРОДА И ДРУШТВО

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет Природа и друштво *садрже стандарде постигнућа за области: Жива и нежива природа, Екологија, Материјали, Кретање и оријентација у простору и времену, Друштво и Држава Србија и њена прошлост. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.*

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.1.1.1. прави разлику између природе и производа људског рада;
- 1ПД.1.1.2. зна ко и шта чини живу и неживу природу;
- 1ПД.1.1.3. зна заједничке карактеристике живих бића;
- 1ПД.1.1.4. уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума:
изгледу, начину исхране, кретања и размножавања;
- 1ПД.1.1.5. препознаје и именује делове тела живих бића;
- 1ПД.1.1.6. разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима.

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.1.2.1. препознаје и именује природне ресурсе;
- 1ПД.1.2.2. зна употребну вредност природних ресурса;
- 1ПД.1.2.3. разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе.

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.1.3.1. зна основна својства воде, ваздуха и земљишта;
- 1ПД.1.3.2. зна да су вода у природи, ваздух и земљиште састављени од више материјала;
- 1ПД.1.3.3. зна да различите животне намирнице садрже различите састојке;
- 1ПД.1.3.4. зна основна својства материјала: тврдоћа, еластичност, густина, растворљивост, провидност, намагнетисаност;
- 1ПД.1.3.5. зна да својства материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу;
- 1ПД.1.3.6. зна промене материјала које настају због промене температуре, услед механичког утицаја и деловања воде и ваздуха.

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.1.4.1. уме да препозна кретање тела у различитим појавама;
- 1ПД.1.4.2. зна помоћу чега се људи оријентишу у простору: лева и десна страна, стране света, адреса, карактеристични објекти;
- 1ПД.1.4.3. уме да одреди стране света помоћу Сунца;
- 1ПД.1.4.4. зна јединице за мерење времена: дан, недеља, месец, година, деценија и век;
- 1ПД.1.4.5. уме да прочита тражене информације са часовника и календара.

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.1.5.1. зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови;
- 1ПД.1.5.2. зна основна правила понашања у породици, школи и насељу;

- 1ПД.1.5.3. зна које људске делатности постоје и њихову улогу;
- 1ПД.1.5.4. зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите;
- 1ПД.1.5.5. зна поступке за очување и унапређивање људског здравља.

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.1.6.1. зна основне облике рељефа и површинских вода;
- 1ПД.1.6.2. зна основне типове насеља и њихове карактеристике;
- 1ПД.1.6.3. зна географски положај и основне одреднице државе Србије: територија, границе, главни град, симболи, становништво;
- 1ПД.1.6.4. зна најважније догађаје, појаве и личности из прошлости;
- 1ПД.1.6.5. зна основне информације о начину живота људи у прошлости;
- 1ПД.1.6.6. зна шта су историјски извори и именује их.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.2.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на очигледним примерима;
- 1ПД.2.1.2. зна основне разлике између биљака, животиња и људи;
- 1ПД.2.1.3. примењује вишеструке критеријуме класификације живих бића;
- 1ПД.2.1.4. зна улогу основних делова живих бића;
- 1ПД.2.1.5. разуме повезаност услова живота и живих бића у станишту;
- 1ПД.2.1.6. разуме међусобну зависност живих бића у животној заједници.

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.2.2.1. разликује обновљиве и необновљиве природне ресурсе;
- 1ПД.2.2.2. разуме еколошку оправданост употребе обновљивих ресурса и рационалног коришћења необновљивих ресурса;
- 1ПД.2.2.3. зна основне мере заштите живе и неживе природе као природних ресурса;
- 1ПД.2.2.4. зна шта је добробит животиња и поступке којима се она штити.

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.2.3.1. зна сложенија својства воде и ваздуха: агрегатно стање и кретање;
- 1ПД.2.3.2. зна да су различита својства воде, ваздуха и земљишта последица њиховог различитог састава;
- 1ПД.2.3.3. разликује материјале који су добри проводници топлоте и електрицитета од оних који то нису;
- 1ПД.2.3.4. зна да топлотна и електрична проводљивост материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу;
- 1ПД.2.3.5. разликује повратне и неповратне промене материјала;
- 1ПД.2.3.6. разликује промене материјала при којима настају други материјали од оних промена материјала при којима не настају други материјали.

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.2.4.1. зна да кретање тела зависи од силе која на њега делује, врсте подлоге и облика тела;
- 1ПД.2.4.2. зна да се светлост креће праволинијски;
- 1ПД.2.4.3. уме да пронађе тражене улице и објекте на плану насеља;
- 1ПД.2.4.4. уме да пронађе основне информације на географској карти Србије: највећа и најважнија насеља, облике рељефа и површинских вода;
- 1ПД.2.4.5. уме да пронађе и упише тражене информације на ленти времена.

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.2.5.1. зна које су улоге различитих друштвених група и њихових чланова;
- 1ПД.2.5.2. зна која су права и обавезе чланова у различитим друштвеним групама;
- 1ПД.2.5.3. разуме повезаност и међузависност различитих људских делатности.

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.2.6.1. препознаје и именује облике рељефа и површинских вода у свом месту и у околини;
- 1ПД.2.6.2. зна основне одлике рељефа и вода у држави Србији;
- 1ПД.2.6.3. разуме повезаност природно-географских фактора – рељефа, вода, климе – и делатности људи;
- 1ПД.2.6.4. зна редослед којим су се јављали важни историјски догађаји, појаве и личности;
- 1ПД.2.6.5. уочава сличности и разлике између начина живота некад и сад;
- 1ПД.2.6.6. препознаје основна културна и друштвена обележја различитих историјских периода;
- 1ПД.2.6.7. препознаје на основу карактеристичних историјских извора о ком историјском периоду или личности је реч.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.3.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на мање очигледним примерима;
- 1ПД.3.1.2. разуме функционалну повезаност различитих делова тела живих бића.

3. МАТЕРИЈАЛ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.3.3.1. разуме како загревање и хлађење воде и ваздуха утичу на појаве у природи;
- 1ПД.3.3.2. примењује знање о променама материјала за објашњење појава у свом окружењу.

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.3.4.1. уме да чита географску карту примењујући знања о странама света и значењу картографских знакова.

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.3.5.1. разуме заједничке карактеристике друштвених група и разлике међу њима
- 1ПД.3.5.2. разуме да се права и обавезе чланова друштвених група међусобно допуњују

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.3.6.1. зна шта је претходило, а шта је уследило након важних историјских догађаја и појава.

5. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА У РАДУ СА ДЕЦОМ СА СМЕТЊАМА У НАПРЕДОВАЊУ У РЕДОВНОЈ ШКОЛИ¹

ПОРЕМЕЋАЈИ АУТИСТИЧКОГ СПЕКТРА

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Аутизам је развојни поремећај који се испољава до треће године живота. Тежина клиничке слике варира од најтежих манифестација аутизма до сасвим дискретних форми аутистичког понашања. Зато и говоримо о поремећајима аутистичког спектра.

Ма колико се међусобно разликовали, сви поремећаји аутистичког спектра имају неке заједничке карактеристике: поремећај социјалних интеракција, поремећај комуникације и стереотипије у понашању.

ПОРЕМЕЋАЈ СОЦИЈАЛНИХ ИНТЕРАКЦИЈА

Деца са аутизмом често немају потребу да остваре контакт са другим особама или се, пак, социјални контакт остварује само да би се задовољиле властите потребе. Дете које је повређено, уплашено или тужно, неће тражити утеху од друге особе, нити ће покушати да са другом особом подели своје задовољство. С друге стране, деца са аутизмом углавном не препознају емоције других људи. Контакт погледом је обично површан и краткотрајан, пре свега због тога што дете са аутизмом не уме да прочита емоцију са лица друге особе. Многа правила социјалног живота, почев од оних најлакших, па све до најкомплекснијих, особе типичног развоја усвајају спонтано, без икакве формалне обуке. За децу са аутизмом, неписана правила социјалног функционисања представљају велику загонетку која се може само делимично решити упорним и систематским радом.

ПОРЕМЕЋАЈ КОМУНИКАЦИЈЕ

Нека деца са аутизмом уопште не говоре. Код ове деце не јавља се ни гест као спонтани покушај да се надомести недостатак вербалне комуникације. У многим случајевима, развија се говор који нема комуникативну функцију. Често се у говору запажају: бизарна модулација гласа, ехолалија (понављање туђих речи), неологизми (измишљене речи), идиосинкразије (говор специфичан само за ту особу), неправилна употреба личних заменица (о себи говоре у трећем, а често и у другом лицу)... Изразити су поремећаји прагматике, чак и код деце са високофункционалним аутизмом, која имају развијену вербалну комуникацију. Они се испољавају на различите начине: дете не уме да одреди адекватну удаљеност од саговорника; да прилагоди интензитет и модулацију гласа социјалним захтевима; да препозна када би требало да ћути а када да говори; да одреди колико би дуго требало да говори о одређеној теми; да препозна комуникационе намере саговорника итд. Деца са аутизмом, осим у ретким случајевима, не разумеју идиоме, фразе и сарказам у говору. Њихово разумевање говора је буквално.

СТЕРЕОТИПИЈЕ У ПОНАШАЊУ

Деца са аутизмом често су заокупљена бојом, мирисом, текстуром, вибрацијом и другим карактеристикама предмета који су небитни за њихово функционисање. Понекад имају ритуале који могу бити везани за било који аспект живота: исхрану, облачење, успављивање... Углавном имају отпор према променама. Многа деца са аутизмом имају стереотипне покрете телом или деловима тела (лепршање рукама, клаћење, љуљање, увртање

¹ Из приручника за наставнике *Индивидуализација у раду са децом са сметњама у напредовању у редовној школи* проф. др Ненада Глумбића и Љиљане Вдовић, Едука, Београд, 2012.

прстију, ход на врховима прстију итд.). Деца са високофункционалним аутизмом могу имати уска, ограничена и необична интересовања. Тако се дешава да ученик нижих разреда основне школе одлично познаје возове, пилоне или неке врсте животиња, а да при томе има отпор према већини наставних садржаја који се обрађују у школи.

ОСТАЛИ ПОРЕМЕЋАЈИ

Осим наведених, ученици са аутизмом могу имати и бројне друге поремећаје који на различите начине утичу на њихово образовање.

Поремећаје аутистичког спектра карактерише учестала појава сензорних абнормалности. Оне се најчешће испољавају: у облику сензорне преосетљивости, када обични звуци и додир изазивају бол и друге непријатне сензације; у виду снижене осетљивости појединих чула; у виду немогућности да се јасно идентификује извор звука и да се занемари позадинска бука; у облику снижене толеранције на дуготрајно излагање сензорним стимулусима итд.

Аутизам се може комбиновати са било којим нивоом интелектуалног функционисања, од најтежих форми интелектуалне ометености до просечних или чак натпросечних интелектуалних способности.

Код деце са аутизмом и тежим облицима интелектуалне ометености може се очекивати и не тако ретка појава епилептичних напада који су изузетно ретки код деце са високофункционалним аутизмом.

У овој последњој категорији, пак, честа је моторичка неспретност, која се може испољити и неким обликом диспраксије. Један од облика диспраксије код деце школског узраста јесте и поремећај рукописа – дисграфија.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

На основу доброг познавања природе аутистичког поремећаја, могуће је осмислити извесна упутства за образовно-васпитни рад са овом популацијом. Међутим, ниједно упутство не би требало схватити као рецепт који би се могао применити на сваку појединачну ситуацију и на свако дете са аутизмом. Наставницима се саветује да пажљиво прочитају општа упутства за прилагођавање образовно-васпитног рада деци с поремећајима аутистичког спектра, а да све недоумице разрешавају уз консултацију са дефектологом.

1. Обезбедите структуриран ритам дана

Деца са аутизмом не умеју да организују и користе слободно време на продуктиван начин. Зато им је потребно обезбедити високоструктуриран ритам дана, и код куће и у школи. Потребно је да се установи одређена рутина које ћемо се придржавати што је више могуће. Једном установљена рутина пружа детету са аутизмом утеху и сигурност.

2. Користите визуелну подршку

За многу децу са аутизмом слике имају много већи значај у преношењу порука него речи. Зато користите визуелну подршку кад год је то могуће. Ако ученику дајете вербални налог који он не разуме, престаће да вас слуша. Слика ће му помоћи да остане у контакту са вама. Потребно је, наравно, да дете разуме значење одређене слике. Зато би слике требало да буду сасвим реалистичне, без непотребних детаља и карикатура. Уколико дете не разуме слику, можете користити фотографије или тродимензионалне објекте. Када дете овлада одређеном активношћу, визуелна подршка се смањује, а некада и сасвим укида. Визуелна подршка је посебно значајна приликом стварања распореда.

3. Направите распоред активности

Добро структуриран ритам дана уз адекватну визуелну подршку најбоље се може остварити креирањем визуелних распореда. Визуелни распореди омогућавају деци са аутизмом да предвиде редослед активности, да боље усмере пажњу и да се осећају сигурном. Најбоље би било да се направи један општи визуелни распоред, који би служио за структурирање активности у току једног школског дана, и низ специфичних визуелних распореда који се односе на конкретне активности у току једног школског часа или неке ваннаставне активности.

Како да направимо општи визуелни распоред? Потребно је да прво изаберемо слике, фотографије или симболе са одређеним значењем. На пример, цртеж или фотографија лопте може да означава игру у школском дворишту. Визуелна средства треба пластифицирати јер ће се користити током дужег временског периода. Дете треба да научи значење одређеног симбола. То се постиже дуготрајном, доследном и свакодневном употребом истих симбола у идентичним околностима. Иако симболи могу бити поређани на једном листу папира, много је ефикасније да се у прављењу визуелних распореда користи чичак-трака. Чичак-трака треба да се постави на јасно видљиво и лако доступно место, нпр. на унутрашњу страну врата учионице. Боја чичак-траке треба да се јасно разликује од боје коришћених симбола. Сlike које означавају главне активности у школи поређамо на чичак-траку одозго надолу. Нпр. можемо имати слику која се односи на час математике, затим слику која означава мали одмор, слику која се односи на час матерњег језика, слику за активност у школском дворишту итд. Испод сваке слике треба да буде и словима назначена активност. У већ наведеном примеру са лоптом, на дну пластифициране картице на којој је фотографија лопте написаћемо „игра у дворишту“. Картице се увек ређају тако да се између појединачних слика види чичак-трака у дужини од око 5 цм. На дну чичак-траке прави се цеп или сандуче у које ће се картице са симболима одлагати када одређена активност буде завршена. У близини визуелног распореда не би требало да буде других визуелних средстава.

На почетку сваког радног дана доведемо ученика до места на коме се налази визуелни распоред и укратко испричамо шта ћемо радити тога дана. Задржимо се на првој картици и кажемо шта та картица представља. Затим скинемо картицу са чичак-траке и однесемо је до места где ће се обавити одговарајућа активност. Када активност буде завршена, заједно са дететом одлажемо картицу у цеп или у кутију на дну чичак-траке, а затим узимамо следећу картицу и са њом поступамо на идентичан начин.

Овај поступак се, у зависности од способности детета, може донекле модификовати. За децу ненавиклу на визуелне распореди некад ће бити потребно да се и на месту на коме се обавља активност налази симбол те активности. С друге стране, деци која су извежбана у коришћењу визуелних распореда биће довољно да распоред дневних активности буде написан у свесци. Ако ученик уме да чита, распоред се може организовати у форми чек-листе, тако да ученик може да штиклира сваку активност која је завршена. Важно је да се визуелни распореди користе упорно, без обзира на то што нам се можда чини да дете не разуме њихово значење.

За децу која не говоре и не разумеју налоге, користите стварне предмете у циљу антиципације следеће активности. На пример, десетак минута пре часа физичког васпитања дајте им да држе малу гумену лопту; ако одлазе кући колима, неколико минута пре поласка дајте им аутомобил играчку. Понављајте ове активности свакодневно користећи увек исте предмете.

Помоћу визуелних распореда може се организовати и било која друга активност: овладавање одређеном вештином, учење неког садржаја или израда домаћих задатака. Приликом израде домаћих задатака, важно је да ученик унапред зна колико ће нека активност трајати. Ако, на пример, треба да напише три реда неког слова, потребно је да му се да свеска у којој је на почетку сваког од три реда написано по једно слово. Родитељи треба да направе визуелни распоред у коме ће се наизменично смењивати картице са словом (три картице за сваки ред) и картице које означају награду која ће уследити након сваког исписаног реда.

4. Наградите дете

Ако се одлучите да помоћу визуелног распореда подучавате ученика са аутизмом, једна од картица морала би да се односи и на награду. Награда се добија као резултат успешно изведених активности. Она се може користити и за поткрепљивање социјално пожељног понашања. У избору награде руководимо се жељама самог детета. За неко дете ће адекватну награду представљати „смајли“, жетон или балончић, док ће за неко друго дете функцију награде имати комадић омиљене хране или краткотрајно обављање омиљене активности.

5. Говорите конкретно и јасно

Говорите јасно. Не користите сувишне речи. Уместо да кажете: „Данас је прилично хладно. Не би било лоше да обучеш јакну када будемо ишли у шетњу“, једноставно реците: „Обуци јакну“. Питајте ученика шта сте рекли да бисте проверили да ли вас је разумео. Немојте користити идиоме. Ако кажете детету да се „претвори у уво“, можете очекивати само две реакције: дете не разуме шта сте изговорили или, пак, добија панични напад јер нити зна како да се претвори у уво, нити жели да постане уво. Избегавајте иронију и сарказам. Вашу иронично изговорену опаску да уживате када дете лупа вратима, ученик са аутизмом схватиће буквално. Иако вам то не изгледа учтиво, радије кажите: „Дај ми књигу“, него „Да ли би могао да ми даш књигу?“. Ако ваш налог није експлицитан, дете са аутизмом помислиће да га питате да ли он може (тј. има способност) да вам да књигу. Ако нудите избор, нека ваша понуда буде што конкретнија. „Да ли би волео да црташ црвеном или плавом оловком?“ много је боља опција него питање: „Којом би бојицом волео да црташ?“. Имајте у виду да деца са аутизмом боље реагују на визуелну него на слушну информацију. Према томе, ако дете уме да чита, добро би било да му напишете своје захтеве.

6. Преусмерите стереотипе

Ограничена интересовања, стереотипије и ритуали саставни су део клиничке слике аутизма. Извесни стереотипи у понашању никада неће нестати. По правилу, стереотипије не треба забрањивати већ преусмеравати. То је могуће само ако детету понудимо другу активност, врло сличну његовом стереотипу, која ће имати социјално прихватљиву форму. Дешава се, на пример, да дете хода тачно одређеном путањом по учиниоци. Можемо да направимо од итисона кружне облике које ћемо поређати у непосредној близини његове путање и тражити да хода газећи по кружним формама. Ако дете има неки стереотипни покрет телом, можемо осмислити игру у којој ће се тај покрет користити у комбинацији са неким другим, сличним покретом. Овакве активности се могу лепо уклопити у наставу физичког или музичког васпитања. Ако у току одређеног часа немамо могућности за реализацију наведених активности, евентуалну појаву стереотипија треба игнорисати.

Нека деца имају отпор према променама, а свака промена рутине изазива страх. Ако нашу уобичајену активност у дворишту морамо да изменимо због лошег времена, онда би што пре у визуелном распореду требало заменити картице како би се дете навикло на новонасталу ситуацију. У извесним случајевима, деца са аутизмом пружају отпор према променама које су свакодневне и које чине саставни део школских активности, као што је одлазак у фискултурну салу. У том случају потребно је да више пута у току претходног часа кажемо да ће следећи час бити одржан у фискултурној сали прецизирајући колико је времена остало до завршетка часа. Нпр. можемо рећи да за десет (пет, три...) минута почиње час физичког. Иако деца са аутизмом често немају концепт метричког времена, свакодневним понављањем наведених активности постепено се навикавају на правилну употребу термина којима се одређује трајање. Оријентација у времену лакше ће се постићи ако користимо тајмере или пешчане сатове. Уколико је дете изразито анксиозно приликом преласка из једне у другу просторију, треба му дозволити да са собом понесе омиљену играчку или неки други предмет за који је нарочито везано.

Ако ученик са аутизмом има уска и ограничена интересовања, њих би требало искористити као потенцијал за усвајање наставних садржаја из различитих предмета. Ако је, на пример, ученик фасциниран животињама и ако има снажан отпор према математици, онда ћемо таблицу множења обрађивати задацима следећег типа: „Ако у седам кавеза има по три мајмуна, колико има укупно мајмуна?“ На сличан начин могу се обрађивати граматика, ликовно васпитање итд.

Повремено се ученику са аутизмом могу дозволити омиљене активности у форми награде или као део процеса учења. Тада се, међутим, суочавамо са проблемом временског ограничавања такве активности. Због тога је потребно да се одреди правило у погледу трајања одређене активности. Добро је да дете у сваком тренутку зна колико му је преостало времена за омиљену активност. То се постиже употребом тајмера који визуелно приказују проток времена. Иако су врло једноставни уређаји, тајмере је понекад тешко набавити у нашој средини. Уместо тога, могу се користити пешчани сатови различите величине.

7. Поставите јасна социјална правила

Деца са аутизмом не поштују ни најосновнија правила понашања. Имајте у виду да се не ради о невоспитању, већ о неразумевачу социјалних правила. Ако ученик са тежим обликом аутизма не показује интересовање за друге особе, потребно је да га постепено укључимо у интерактивну игру. То је најбоље учинити на часу физичког васпитања тако што ћемо организовати наизменичне активности. Деца са високофункционалним аутизмом имају већи капацитет за разумевање социјалних правила, али их не могу усвојити спонтано. Корисно средство за прихватање правила понашања јесу тзв. социјалне приче. Ове приче се пишу за сваку конкретну ситуацију, а могу бити презентоване и у сликовној форми. У причи се описује одређена ситуација, како се протагонисти приче осећају и шта би се могло десити.

8. Помозите ученику са аутизмом да се избори са сензорним проблемима

Деца са аутизмом не могу да игноришу небитне сензорне стимулусе и да разликују важније и мање важне информације. Зато је потребно да са плафона уклоните све висеће елементе, а са зидова и панела све цртеже, графиконе и друге визуелне садржаје који се не користе свакодневно. Алтернативно, визуелна средства се могу прекрити и приказивати само када је то неопходно. Учиниоца не би требало да буде у непосредној близини улице. Ученик са аутизмом треба да седи у предњем делу учионице, удаљен и од прозора и од врата, како би опажао што мање непотребних стимулуса. Сто за којим седи дете не би требало да буде обојен јарким бојама. На столу треба да се налази само оно што је тренутно потребно за рад.

Нека деца са аутизмом изузетно су осетљива на звукове одређене фреквенције. Ова деца најчешће покривају уши рукама. Ако дете виче или на други начин прави галаму, могуће је да му смета околна бука коју покушава да маскира звуцима које само производи. Оваквој деци треба дозволити да се привремено изолирају. У ту сврху се могу користити ниски паравани, који не заузимају много простора, слушалице и антифони. Ако се дете плаши одређеног звука (нпр. дела неке песме), можете снимити такву песму и пуштати је сваког дана тако што ћете интензитет тона подесити испод границе чујности, постепено га појачавајући до прихватљивог нивоа.

Деца са аутизмом могу имати снажне негативне реакције на трепћуће светло. Ако сте убеђени да светло не трепери, вероватно грешите. Реч је о томе да ни ви ни друга деца не можете опазити оно што опажају нека деца са аутизмом. Да бисте избегли треперење светла, користите увек нове сијалице, избегавајте употребу флуоресцентног светла, а уместо компјутера користите лаптоп. Посаветујте родитељима да затраже савет офталмолога у вези са евентуалном куповином ИРЛЕН наочара са обојеним филтерима. Ако дете уме да пише, избегавајте папир интензивно жуте боје. Бели папир, који се у нашим школама најчешће користи, такође није најбоље решење за децу са аутизмом. Уместо тога користите сиви, светлоплави или светложелени папир.

Нека деца са аутизмом не подносе поједине тактилне стимулусе. Уверите се да им не смета текстура одеће или наставног средства. Не додирујте их.

Извесни облици понашања (љуљање, окретање у круг, пењање по столовима, повишена покретљивост итд.) упућују на могућност да је детету са аутизмом потребна интензивнија сензорна стимулација. Овој деци је потребно дозволити да повремено учествује у моторичкој активности, најбоље у виду награде за извршени задатак. Осим тога, детету које је стално у покрету потребно је дозволити да носи испуњени прслук, будући да снажан притисак обезбеђује неопходну стимулацију. Ношење испуњеног прслука требало би ограничити на временски интервал од двадесет минута. Искористите часове физичког васпитања за стимулацију љуљањем. Дете може да се љуља на љуљашци или на великим лоптама за пилатес лежећи на стомаку, при чему масирамо леђа кружним покретима у смеру казаљке на сату. Нека деца ће уживати ако их увијемо у струњачу и благо котрљамо. Искуство показује да се током љуљања и лежања у струњачи боље учи говор него током уобичајених активности у учионици.

9. Укључите друге ученике у систем подршке

Осталој деци из разреда објасните зашто се ученик са аутизмом понаша на одређени начин. Мотивишите их да учествују са њим у интерактивној игри. Искористите прилику када се организује излет или нека друга ваннаставна активност да одредите децу која ће бити задужена да помажу детету са аутизмом. Деца се бирају само ако се добровољно пријаве. Посебно ћете истаћи њихову улогу ако им доделите неки беџ или траку са натписом који указује на њихову функцију. Тиме, не само да помажемо детету са аутизмом, већ и код осталих ученика развијамо одговорност, толеранцију и самопоштовање. Посаветујте се са дефектологом у вези са формирањем „круга пријатеља“ и других облика вршњачке подршке.

ИЗБОР ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА ЗА ДЕЦУ СА ПОРЕМЕЋАЈИМА АУТИСТИЧКОГ СПЕКТРА

Ученик са аутизмом који има очувану интелигенцију и релативно добре комуникационе способности, моћи ће да усваја наставне садржаје као и деца из опште популације под условом да се обезбеди висок степен индивидуализације наставе. Уколико се индивидуализацијом наставе чак ни на основном нивоу не могу постићи одговарајући образовни ефекти, потребно је приступити изради индивидуалних образовних програма. Посебан изазов за наставнике представљају ученици са тешким облицима аутизма. Са њима се често ништа не ради или се, пак, прави прећутни договор између наставника и родитеља да ће се прелазна оцена „зарадити“ механичким усвајањем основних чињеница (формула, образаца, закона...). Огромна енергија уложена у механичко памћење непотребних садржаја може се целисходније искористити прилагођавањем прописаних образовних стандарда. Никада не инсистирајте на томе да ученици са аутизмом меморишу садржаје који су изван способности њиховог разумевања. Ако дете са аутизмом никада не научи да пише или да чита, ви за то нисте одговорни. Уколико, пак, приморавате дете са аутизмом, које нема одговарајуће когнитивне способности, да пише или да чита, бићете одговорни за могуће последице таквих активности.

Избор активности, понуђених у опису образовних стандарда, треба заснивати на познавању конкретног ученика са аутизмом. Отуда наведено решење треба схватити само као могући предлог за избор образовних стандарда који се могу примењивати у раду са децом са аутизмом.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

Природа и друштво

Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет природа и друштво садрже стандарде постигнућа за области: Жива и нежива природа, Екологија, Материјали, Кретање и оријентација у простору и времену, Друштво и Држава Србија и њена прошлост.

Жива и нежива природа

- **Зна заједничке карактеристике живих бића.** У општој популацији обраћамо пажњу на исхрану, дисање, кретање и сличне карактеристике живих бића. Неке особине животиња и људи, попут реакције на бол, још увек се не обрађују у овој фази образовања. Полазимо од претпоставке да сва деца, на основу властитог искуства, знају када ће неко друго дете осетити непријатност и бол. Објашњења различитих осећаја, везана за рецепторе и чулне органе, остављамо за више нивое школовања. За разлику од деце из опште популације, деца са аутизмом морају се научити да људи и животиње осећају бол. Дете са аутизмом ће згазити друга који седи на струњачи, не због намере да га повреди, већ због непознавања чињенице да се одређеном активношћу другим особама наноси бол. Пошто је способност генерализације код деце са аутизмом врло ограничена, заједничке карактеристике треба обрађивати само у складу са непосредним животним искуством ученика. Тако ћемо, на пример, говорити како се креће Марко (друг из клупе), учитељица Јелена, мама Драгана, кућни љубимац детета са аутизмом, а не како се крећу људи, пси, змије и сл. Тек када (и ако) дете стекне способност генерализације, користићемо општије термине за анализу начина кретања.
- **Уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину кретања, исхрани.** Можете помоћи деци са аутизмом употребом визуелне подршке и табеларним организовањем информација. У ту сврху могу се користити слике живих бића и табеле са написаним критеријумима класификације у првом реду.
- **Препознаје и именује делове тела живих бића.** За ученика са аутизмом важно је да препознаје и именује делове сопственог тела и тела других особа. Ако дете не говори, треба га учити да покаже именовани део тела на налог. Уколико постоје синоними за одређени део тела, изаберите само један термин који се најчешће користи. Приликом именовања полних органа, деца из опште популације користе еуфемизме којима су научена у породичној средини и врло лако запажају које термине могу користити у различитим контекстима. Дете са аутизмом треба да користи термине који ће бити социјално прихватљиви, који се неће мењати током времена и које ће лекар моћи да препозна ако буду имали здравствене проблеме. Зато је најбоље да се од најранијег детињства полни органи именују латинским терминима. Деца са развијенијом способношћу говора могу да именује и делове тела других живих бића.
- **Разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима.** Нека деца са аутизмом моћи ће да се упознају са стаништима у својој непосредној околини. Ограничити се на основне информације.

Екологија

Разликује повољно и неповољно деловање човека на очување природе. Дете треба да усвоји одређена правила понашања везана за сопствену делатност (где се бацају папирићи, које се биљке не смеју газити итд.). Будите сигурни да је дете разумело правило. Никада не постављајте правила којих нећете моћи увек да се придржавате.

- **Зна основна својства материјала.** У зависности од степена развоја интелектуалних и говорно-језичких способности ученика са аутизмом, извршите избор основних својстава материјала које ћете обрађивати. Ученик може, уз помоћ очигледних средстава, да разуме топлотна својства материјала на елементарном нивоу (нпр. метална кашика постаје топла ако њоме мешамо врелу супу; школска капија је хладна у зимским месецима и сл.). На исти начин обрађујемо и друга својства материјала, трудећи се да дете учи на основу непосредног искуства.
- **Зна да својства материјала одређују њихову употребу.** Потребно је да дете на најконкретнијем нивоу научи који се предмети користе за одређене активности блиске његовом животном искуству.
- **Зна промене материјала које настају услед механичког утицаја.** Дете треба да се увери да једном поломљен предмет не може више да се користи.

Крећање и оријентација у простору и времену

- **Зна помоћу чега се људи оријентишу у простору.** Ако дете има способност да препознаје леву и десну страну, стране света и да се оријентише помоћу карактеристичних објеката, томе ћемо га учити, као и сву осталу децу. Међутим, у великом броју случајева мораћемо да се ограничимо на оријентацију у просторијама школе и непосредног окружења. Ако дете има развијену вербалну комуникацију, требало би га научити да каже своју тачну адресу као одговор на питање: „Где станујеш?“ Само ће деца са високоразвијеним интелектуалним способностима моћи да на уопштеном нивоу закључе како се људи оријентишу у простору.
- **Зна јединице за мерење времена.** Многа деца са аутизмом не могу уопште да усвоје јединице за мерење времена. Деци је најлакше да науче који је дан у недељи ако о томе свакодневно говоримо. Остале јединице за мерење времена треба усвајати постепено, користећи пригодне околности везане за прославу Нове године, одлазак на распуст и сл.

Друштво

- **Зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови.** Да би се развило осећање припадности друштвеној групи, дете са аутизмом требало би да схвати да је део разреда. Добро би било да на неком паноу истакнете заједничку фотографију свих ученика из разреда и да се сва деца потпишу. Дете треба да научи у који разред и одељење иде и ко су чланови његовог разреда. Важно је и да ученик са аутизмом зна да наведе чланове своје породице.
- **Зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите.** У највећем броју случајева биће довољно да дете усвоји правила понашања приликом руковања електричним апаратима, прелажења улице итд. Правила се формулишу имперсонално (радије реците: „Улица се прелази када је упаљено зелено светло“, него: „Ти треба да пређеш улицу када је упаљено зелено светло“). Уверите се да је ученик генерализовао правило тако што ћете га примењивати у различитим околностима. Наиме, ако увек у истој улици показујете семафор за пешаке, ученик са аутизмом могао би да помисли да се правило које сте поставили односи само на ту улицу. Нека деца са аутизмом немају никакву идеју о опасности. Ову децу треба увежбати да се зауставе када им кажете: „Стоп!“
- **Зна поступке за очување и унапређивање људског здравља.** Треба искористити рутине и визуелне распореде да се дете са аутизмом научи вештинама одржавања личне хигијене и хигијене простора.

У највећем броју случајева садржаји везани за државу Србију и њену прошлост врло су апстрактни за ученика са аутизмом и стога их не треба обрађивати. Док са другом децом обрађујемо садржаје из наведене области, ученици са аутизмом могу да састављају слагалицу са неким историјским мотивом или са државним обележјем Републике Србије, да у мноштву слика проналазе државну заставу, да на основу показаног модела проналазе слике познатих личности из националне историје и сл. Нека деца са високофункционалним аутизмом могу имати супериорну способност памћења историјских датума и чињеница из прошлости, што свакако треба искористити за продубљење разумевања историјских околности.

БЛАЖЕ СМЕТЊЕ У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

У овој публикацији под блажим сметњама у менталном развоју подразумевамо стање лаке интелектуалне ометености. Сваки облик интелектуалне ометености карактеришу значајна ограничења у интелектуалном функционисању и адаптивном понашању. Наведена ограничења настају у развојном периоду, тј. до 18. године живота. Највећи број деце са интелектуалном ометеношћу има блаже сметње у менталном развоју. Ова деца имају успорен развој когнитивних, говорно-језичких, моторичких и социјалних способности, што у многим случајевима постаје очигледно тек у млађем школском узрасту. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају исте физиолошке, емоционалне и социјалне потребе као и сва друга деца. Међутим, ова деца ступају у животну утакмицу са лошије развијеним адаптивним способностима од вршњака из опште популације. Многе карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју могу се разумети само унутар друштвеног контекста. Приликом навођења заједничких карактеристика ове деце треба имати на уму да је реч о изузетно хетерогеној популацији. Стога је нереално очекивати да ће се свако појединачно дете уклопити у општи приказ лаке интелектуалне ометености који наводимо у овом тексту.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу пролазе кроз исте фазе сазнајног развоја као и деца из опште популације, али нешто споријим темпом. Осим тога, ова деца не достижу највише нивое формалних логичких операција. Њихово је мишљење конкретно тако да се радије фокусирају на очигледне карактеристике предмета, појава или бића него на нека мање видљива, апстрактна својства. Из истих разлога, ова деца ће лакше разумети актуелна догађања него догађаје из прошлости или хипотетичке ситуације у будућности.

ПАЖЊА

Ученици снижених интелектуалних способности, по правилу, имају краткотрајну пажњу. Неуспех у учењу, бар једним делом, може се објаснити и тиме што деца не поклањају довољно пажње постављеном задатку. Осим тога, ова деца имају и мањи обим пажње, тј. не могу истовремено да обрате пажњу на већи број релевантних стимулуса. Некада усмеравају пажњу на мање битне аспекте задатка, занемарујући при томе најважније информације.

ПАМЋЕЊЕ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу тешко памте нове информације, а већ запамћене релативно брзо заборављају. Основни проблем ове деце јесте недостатак

ефективне стратегије упамћивања. Посебно тешки за упамћивање јесу ментално и језички захтевни задаци.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Деца са блажим сметњама у менталном развоју имају успорен, а у неким случајевима и атипичан, говорно-језички развој у области артикулације, семантике, синтаксе и прагматике. Артикулациона одступања могу се испољити у облику омисије (изостављања гласова), супституције (замене једног гласа другим стандардним гласом) или дисторзије (измењене артикулације гласа као у случају „котрљајућег р“). На плану семантике, најизразитији проблеми односе се на ограничен вокабулар и недовољно познавање лексичких односа између речи. Синтаксичке конструкције могу бити врло специфичне, у складу са когнитивним функционисањем појединца. Највеће проблеме ова деца имају у домену прагматике, тј. правилног разумевања и употребе говора у социјалном контексту.

МОТИВАЦИЈА

Ако нека особа мисли да су за све успехе и неуспехе у њеном животу одговорни судбина, случај или други људи, кажемо да таква особа има спољашњи локус контроле. Насупрот томе, особе са унутрашњим локусом контроле сматрају да је највећи број позитивних и негативних догађаја у њиховом животу резултат њихове властите активности. Мала деца, без изузетка, имају спољашњи локус контроле. Сазревањем, она постају свесна последица својих активности. Деца са лаком интелектуалном ометеношћу задржавају спољашњи локус контроле. То се испољава у претераном ослањању на друге особе, у сталном очекивању неуспеха и у неприхватању одговорности за властито понашање.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Деца са лаком интелектуалном ометеношћу често се сусрећу са неразумевашем и неприхватањем унутар вршњачке групе. Услед искуства неуспеха и недовољно развијених адаптивних способности, ова деца се често повлаче из социјалних интеракција или их остварују на неприкладан начин. Проблеми у понашању могу да настану због тога што дете не прави разлику између адекватних и социјално неприхватљивих облика понашања, као реакција на фрустрацију због неуспеха у школи или због тога што је дете научено да привлачи пажњу других ученика који га охрабрују да се понаша на непримерен начин. Осим тога, нека деца са лаком интелектуалном ометеношћу имају тзв. дуалне дијагнозе, односно придружене психијатријске болести, које значајно утичу на њихово понашање и социјалну адаптацију.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

Карактеристике ученика са блажим сметњама у менталном развоју изискују прилагођавање приступа у наставном раду. Педагошке импликације су наведене оним редом којим су описиване њихове опште карактеристике.

КОГНИТИВНИ РАЗВОЈ

Когнитивни развој не зависи само од личности и активности појединца, већ и од његовог окружења. Интелектуалну ометеност не можемо „излечити“, али можемо обезбедити повољне околности за учење у складу са дететовим потребама и могућностима. Наш је задатак да препознамо на ком се развојном нивоу налази ученик и да задатке прилагодимо његовим сазнајним способностима.

С обзиром на природу мишљења, увек треба користити конкретна наставна средства. Придржавајте се принципа очигледности, али имајте у виду то да превелик број наставних средстава такође омета процес учења. Апстрактне концепте треба преносити у мањем обиму, повезујући их са конкретним примерима. Научене садржаје увек треба повезивати са животним потребама ученика, са његовим искуством и могућностима њихове примене. Постављени циљеви морају бити краткорочни, а награде за успешно изведену активност тренутне.

ПАЖЊА

Задатак треба да буде презентован тако што ће се ученику предочити ограничен број стимулуса. Из задатка уклањамо све оне информације и стимулусе који су небитни за његово решавање. Ученику усмеравамо пажњу на најважније податке, критичне за решавање задатка. Охрабрујемо и подстичемо ученика да одржи пажњу на задатку, краткотрајним додиром или речима у императивном облику (пази, види, стани, спреми се...). Тежину задатака постепено повећавамо.

ПАМЋЕЊЕ

Ученици из опште популације спонтано организују информације како би их лакше упамтили. Деци са лаком интелектуалном ометеношћу можемо помоћи тако што ћемо груписати објекте које опажају и које би требало да упамте. Груписање може бити просторно (објекти који припадају некој класи сврставају се у скупове са јасно ограниченим линијама) или временско (прво се приказују објекти једне категорије, а затим се, после краће паузе, приказују објекти друге категорије).

Најчешћа грешка коју наставници праве јесте да ученику са интелектуалном ометеношћу презентују велики број информација у кратком временском периоду. Ученик може да упамти мањи број података, под условом да се информација више пута понови и илуструје конкретним примерима. Затражите од ученика да понови шта сте рекли или да, са неколико речи, опише кључне елементе научног садржаја. Помозите ученику да повеже новостечену информацију са властитим искуством (нпр. „Видиш, девојчица из ове приче зове се Маја, баш као што се и твоја сестра зове Маја“). Уверите се да ученик разуме оно што би требало да упамти.

ГОВОР И ЈЕЗИК

Уколико ученик има било који поремећај говора и језика, затражите помоћ логопеда. Користите једноставне речи. Прилагодите своје излагање могућностима ученика. Повремено проверавајте да ли ученик разуме оно о чему говорите. Током излагања наставних садржаја користите макете, цртеже и слике. Избегавајте метафоричке изразе, идиоме и фразе. Реченице би требало да буду кратке. У раду са млађом децом користите увек исте термине уз постепено увођење синонима.

МОТИВАЦИЈА

Познато је да ништа не успева тако добро као успех. Ако ученик има нагомилано искуство неуспеха, престаће да се труди. Да би ученик са лаком интелектуалном ометеношћу био мотивисан за учење, морате му пружити шансу да успешно изврши задатак. У почетку постављајте само оне задатке за које сте сигурни да ће их ученик са лакоћом извршити. Ученика треба јавно похвалити за сваки тачан одговор и за сваки тачно извршени задатак. Од

наставника се не очекује да похваљује ученика без икаквог разлога, већ да ствара ситуације у којима ће постојати разлог да га похвали. Тек када ученик стекне самопоуздање, можемо га научити како да реагује на неуспех.

ПРОБЛЕМИ У ПОНАШАЊУ

Наставник треба да делује превентивно како ученик са интелектуалном ометеношћу не би испољио проблеме у понашању. Од почетка школовања треба неговати пријатну разредну атмосферу. Вршњачка едукација и други облици сарадничког учења имају позитиван утицај на прихваћеност деце са блажим сметњама у менталном развоју. Индивидуализован приступ овим ученицима омогућава им да стекну позитивна искуства у процесу учења. Тиме се развија њихово самопоуздање што умањује могућност појаве социјално неприхватљивих облика понашања. Непримерено понашање ових ученика често се погрешно тумачи. Импулсивност може бити резултат емоционалне незрелости а не свесне намере да се крше одређене норме понашања. Директан стил комуникације, коришћење колоквијалних израза и привлачење негативне пажње чести су код деце која потичу из одређених супкултурних слојева, као и код ученика који немају довољно развијене социјалне вештине. Наставник треба да затражи помоћ дефектолога у процесу креирања програма за развој социјалних вештина. Евентуална појава бизарног понашања могла би да укаже на дуалну дијагнозу, када се препоручује саветовање са дејим психијатром.

ИЗБОР ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА ЗА ДЕЦУ СА БЛАЖИМ СМЕТЊАМА У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

Основни ниво знања, вештина и умења требало би да постигне најмање 80 одсто ученика. Треба имати у виду то да знања са основног нивоа нису увек мање сложена од знања са средњег или напредног нивоа. То се дешава због тога што су базичним нивоом обухваћена и нека темељна знања, неопходна за сналажење у животу, без обзира на ниво њихове сложености. Очекује се да би таквим фундаменталним знањима требало да овладају готово сва деца, укључујући и ону са лаком интелектуалном ометеношћу. Захтев да знање буде повезано са реалним животним ситуацијама посебно је значајан за децу снижених интелектуалних способности. У процесу избора образовних стандарда увек би требало имати на уму применљивост знања.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

Природа и друштво

Жива и нежива природа

- **Прави разлику између природе и производа људског рада.** Код неке деце са лаком интелектуалном ометеношћу опажају се елементи мишљења карактеристични за децу предшколског узраста. Један од тих облика мишљења јесте и антропоморфизам, тј. сагледавање природних феномена као производа људске делатности. На пример, дете сматра да су планине направили људи слагањем камења. У млађем школском узрасту постојано треба радити на уочавању разлике између природе и производа људског рада.
- **Зна ко и шта чини живу и неживу природу.** Због остатака анимистичког начина мишљења, нека деца повезују живот са кретањем у тој мери да им изгледа потпуно нелогично да дрво припада живој, а камен који се котрља низ стену неживој природи.

Развојем конкретног логичког мишљења, стицањем искустава и учењем, деца са блажим сметњама у менталном развоју требало би да стекну способност разликовања живе и неживе природе на крају прве фазе образовног циклуса.

- **Зна заједничке карактеристике живих бића.** Дете наводи основне карактеристике живих бића: исхрана, дисање, кретање, размножавање и сл. Посебну пажњу обратити на биљке, будући да њихова исхрана, дисање и кретање нису тако очигледни као што је то случај са животињама.
- **Уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину кретања, исхрани.** У процесу класификације наводимо само оне биљке и животиње које ученик познаје. Ученику треба помоћи да се, током класификације, доследно придржава задатог критеријума. Ако ученик има потешкоће да у свом речнику пронађе одговарајући хипероним, користите описне изразе (нпр. уместо биљкојед можемо користити израз „животиња која једе биљке“).
- **Препознаје и именује делове тела живих бића.** Веома је важно да ученик препознаје и именује делове властитог тела. Постоји развојна правилност у усвајању делова тела (од главе надоле и од центра ка периферији). Мање покретни и мање видљиви делови тела најкасније се усвајају. Проверите да ли ученик зна шта је потиљак, теме или потколеница. Препознавање делова тела треба заснивати на директном искуству а не на механичком понављању. Можемо, на пример, искористити неку игру током које ће деца гледати у потиљак другог ученика, ставити свеску на теме главе и сл. Дете треба научити да исте делове тела препознаје и код животиња, а тек потом прелазимо на препознавање и именовање делова тела које имају само поједина жива бића.
- **Разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима.** Ученик треба да разликује неколико типова станишта, најчешће оних која су у његовом непосредном окружењу. Сам термин станиште не мора се користити, али је важно да ученик зна које се биљке и животиње могу видети у реци, језеру или шуми.

Еколоџија

- **Препознаје и именује природне ресурсе.** Ученик треба да именује ресурсе, као што су: воде, земљиште, шуме, биљни и животињски свет. Неке природне ресурсе, попут горива, руда и минерала, тешко је препознати због апстрактних и ретко коришћених термина којима се означавају. Довољно је да ученик препозна назив индустријских производа који се користе (нпр. за загревање или покретање моторних возила), а који су добијени искоришћавањем природних ресурса.
- **Разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе.** Најважније је да ученик схвати како својим понашањем делује на очување природе или на њену деградацију, а тек потом да разуме како остали људи утичу на природу. Ови садржаји се најбоље усвајају кроз еколошке акције спроведене у локалној заједници.

Материјали

Многи стандарди основног нивоа из ове области врло су тешки за децу са блажим тешкоћама у менталном развоју. Ученик би требало да усвоји основна знања која су неопходна за самосталан живот у безбедном окружењу. Треба да познаје основна својства материјала, а посебно електрична и топлотна. Научене садржаје треба довести у директну везу са безбедним и одговорним понашањем (правилно руковање електричним апаратима, адекватно облачење у летњим месецима, опасност и заштита од пожара, гашење пожара и сл.). Растворљивост и магнетна својства материјала обрађују се на конкретном нивоу, применом усвојених знања у пракси. Ученик треба да препозна и именује одређене промене материјала, као што су рђање, трулење, кување и сл.

- **Уме да препозна кретање тела у различитим појавама.** Од ученика се очекује да препознаје различите облике кретања у појавама које се могу лако опажати и које су блиске искуству детета.
- **Зна помоћу чега се људи оријентишу у простору.** Ученик треба да препознаје леву и десну страну свога тела и да одреди објекте који се налазе са његове леве, односно десне стране. Мањи број ученика снижене интелигенције моћи ће да одреди леву и десну страну на другој особи. Важно је да се ученик оријентира у простору школе, породичног дома и насеља у коме живи и да научи да прати оријентире као што су: упадљиве грађевине, називи улица, мостови, реке и сл. Сваки ученик треба да зна своју адресу и главне стране света.
- **Уме да одреди стране света помоћу Сунца.** С обзиром на то да се у савременом свету ретко оријентишемо у односу на положај Сунца, сасвим је довољно да ученик зна на којој страни света Сунце излази, а на којој залази.
- **Зна јединице за мерење времена.** Ученик треба да познаје појмове дана, недеље, месеца и године. Појмови деценије и века врло су апстрактни и често недостижни за већину деце са лаком интелектуалном ометеношћу.
- **Уме да прочита тражене информације са часовника и календара.** Иако се утврђивању тачног времена помоћу положаја казаљки на сату поклања велика пажња, мали број ученика може да усвоји ову вештину. Стога се од ученика очекује да тачно време утврди на неки други начин: помоћу дигиталног часовника, мобилног телефона, програма појединих телевизијских станица које у углу екрана имају дигитални часовник итд. Нека деца ће моћи да се оријентишу помоћу календара повезујући датум са одређеним даном у недељи.

Друштво

- **Зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови.** Очекује се да ученик препознаје и именује друштвене групе којима сам припада или оне којима припадају чланови његове породице, пријатељи и познаници.
- **Зна основна правила понашања у породици, школи и насељу.** Деца треба да усвоје иста правила понашања која важе и за децу из опште популације. Ученику мора бити јасно шта се од њега очекује, зашто постоје одређена правила и које су могуће последице њиховог кршења.
- **Зна које људске делатности постоје и њихову улогу.** Ученици би требало да препознају, именују и описују људске делатности које су блиске њиховом животном искуству.
- **Зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите.** Деца са блажим сметњама у сазнајном развоју морају се научити да живе што самосталније у безбедном окружењу. Стога је усвајање овог образовног стандарда за њих изузетно важно. Правила понашања морају бити илустрована бројним конкретним примерима. У ту сврху најбоље је користити прикладне видео-записе, краће едукативне филмове и сл. Усвојена знања се могу додатно учврстити играњем улога са наведеном тематиком.
- **Зна поступке за очување и унапређивање људског здравља.** Ученик треба да води рачуна о личној хигијени, хигијени простора, адекватној исхрани, редовним физичким активностима и о свим другим поступцима везаним за очување и унапређивање здравља. Имајте у виду то да деца која потичу из средина са ниским социоекономским статусом обично немају у својој околини одраслу особу од поверења. Ову децу посебно треба обучити томе коме могу да се обрате када имају неки здравствени проблем или недоумицу у вези са бригом о властитом здрављу.

Деца са блажим сметњама у менталном развоју могу развити снажан емоционални однос према актуелним догађањима и према особама и појавама које их окружују. С друге стране, апстрактне категорије, попут државе у којој живе и њене прошлости, тешко могу да разумеју. На крају првог циклуса обавезног образовања, ученик треба да зна у ком граду и у којој земљи живи, који је главни град Србије, која је званична химна, како изгледа застава Србије и сл. Ученик треба да разуме да и друге земље имају своја обележја. Наведени садржаји се могу усвојити путем конкретних примера и путем властите активности (нпр. певање химне, цртање заставе и сл.). Ученика постепено уводимо у догађаје из прошлости тако што се прво хронолошки сређују важни догађаји у животу самог детета, а потом се одређује животно доба његових родитеља и предака. Корисно је да ученик сазна шта су његови родитељи радили када су били деца, чиме су се играли, у коју су школу ишли, коју су музику слушали. Ученик треба да препозна мањи број знаменитих личности из прошлости Србије и да наведе њихове особине, активности или догађаје који се за њих везују. Не наводимо векове и године.

У зависности од места у коме ученик живи, дајемо основне информације о рељефу, површинским водама, типовима насеља и његовим карактеристикама, повезујући наставне садржаје са непосредним искуством детета.

ХИПЕРКИНЕТИЧКИ СИНДРОМ (ХИПЕРАКТИВНОСТ)

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Хиперкинетички или хиперактивни синдром са поремећајем пажње (АДХД) најчешћи је ментални поремећај код деце. Јавља се као последица неравнотеже између одређених хемијских супстанци у мозгу. Неравнотежа између ових супстанци може значајно да утиче на понашање детета, расположење, размишљање и пажњу. Поред детета, последице осећа и породица, у којој се јавља значајно повећан ниво стреса, као и учестала депресија.

Хиперкинетички поремећај са поремећајем пажње присутан је код три до десет одсто школске деце, а три пута је чешћи код дечака него код девојчица. Јавља се у првим годинама живота, а дијагностикује се најчешће при поласку детета у школу.

Дете са овим проблемом у сталном је покрету, узнемирено је, са изразито краткотрајном пажњом. Не може да истраје у започетим активностима. Прекида још незавршену активност како би отпочело нову, па и њу напустило недовршену. Хиперактивно дете би све да види, да додирне, привуче. Све што чује – оно би да види, без икакве селекције или скале вредности која би неким садржајима дала предност а неке занемарила. И најмањи шум или догађај привлачи дететову пажњу и одвлачи га од задате активности. Дете са хиперактивним проблемом не успева да прати упутства и не сналази се у групи и групним правилима. Није свесно свог проблема и не може да објасни своје понашање.

Хиперкинетички или хиперактивни поремећај карактеришу три основна симптома.

1) *Хиперактивност*. Дете је у сталном покрету, врполи се, устаје и шета по одељењу, не може да седи када ситуација то од њега захтева, претерано трчи, пење се у ситуацијама у којима је то неодговарајуће, често има проблем да се тихо игра, претерано прича.

2) *Импулсивност*. Даје одговоре исхитрено и непромишљено и пре него што се доврши питање, има проблем да сачека да дође на ред, често прекида друге (упада у разговор или игру).

3) *Поремећај пажње*. Тешко одржава пажњу на задацима или у игри, не обраћа пажњу на

детаље и често прави грешке у изради задатака (које нису производ незнања), често не може да следи ни директне инструкције и не успева да доврши задатке или своје обавезе, има тешкоће у самосталном организовању задатака и активности, често избегава да започне рад на задацима који изискују трајнији напор, губи ствари и школски прибор, заборавно је у дневним активностима, лако га ометају спољашњи стимулуси.

Уколико се симптоми не лече правовремено и на одговарајући начин, могу имати велики утицај на смањење квалитета живота детета и његове околине. Код детета са АДХД-ом најчешће се јавља лош успех у школи, који је често знатно испод нивоа његових интелектуалних могућности, осећање усамљености и недостатак самопоуздања, неуспех у дружењу са осталом децом, неуспех у покушајима да се укључи у додатне школске и ваннаставне активности. Преко 50 одсто деце са овим проблемом не може да прати редован наставни план и програм, па се укључују у додатне часове за савладавање школског градива. Такође, испитивања показују да 35 одсто деце напусти школу, а само пет одсто стекне факултетско образовање. Уколико деца нису обухваћена одговарајућим третманом, проблеми се настављају и у адолесценцији, као и у одраслом добу.

НАЈЧЕШЋЕ ЗАБЛУДЕ У ТУМАЧЕЊУ УЗРОКА ПРОБЛЕМА

Погрешно је веровање да су деца са АДХД-ом лења и незаинтересована. Проблеми ове деце директно утичу на смањење посвећености и истрајности у активностима, што је посебно уочљиво у изради школских и домаћих задатака. Деца са овим проблемом често не могу да разумеју и запамте дате инструкције, не могу да изразе мисли на разумљив начин те да самостално усмере пажњу и одрже је на задатим активностима; имају озбиљнијих потешкоћа у писању и читању услед чега лако одустају и постају незаинтересована. Отуда је осмишљена и структурирана подршка одраслог неопходна.

Често се верује да је недостатак дисциплине у породичном окружењу главни „кривац“ за настанак овог поремећаја. Истраживања показују да су неадекватне васпитне мере заправо последица а не узрок овог поремећаја. Услед бројних проблема са којима се свакодневно сусрећу, родитељи ове деце често имају неадекватне и непримерене реакције. Усвајање ефикаснијег начина васпитања омогућиће разрешавање бројних проблема и отклањање многих тешкоћа деце са овим проблемом.

ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

ОРГАНИЗАЦИЈА ЧАСА

Због проблема са пажњом, дете са АДХД-ом треба да седи близу наставника, са што мање предмета на радној површини стола, као и у видном пољу. Наставник је тада у могућности да лакше прати и усмерава рад детета.

Наставне активности и задаци морају бити разноврсни. Активности које изискују мировање треба смењивати активностима које изискују кретање. На прве знаке умора (када дете почиње да прекида рад, да се врпољи, прича и сл.), неопходно је променити активност, односно дати детету задужење које ће му задовољити потребу за кретањем.

Када се суочи са сложеним задацима (када треба да препише текст и одговори на питања или да изврши неку рачунску операцију), дете са АДХД-ом не успева да запамти упутства, не може да се сети редоследа радњи и тачног решења задатака. Због тога је важно давати краће задатке које дете може да обави у кратком временском року. Дуже и сложеније текстове и задатке треба делити на више мањих целина. У задацима треба смањити број захтева (да их не буде више од три).

Примереније је примењивати усмено испитивање, кратким питањима, што ређе у групи. Понекад деца са овим синдромом испољавају смањену координисаност у покретима,

нарочито када су у питању сложене активности. Потешкоће се посебно јављају у писању и цртању, где деца са АДХД-ом имају проблем да организују различите покрете по утврђеном редоследу. Зато је потребно да наставник, у складу са могућностима конкретног детета, продужи време за израду задатака писаним путем.

Проблематично понашање биће ређе уколико дете може да предвиди активности, па је важно активности најављивати и држати се предвиђеног распореда.

Дете са АДХД-ом не би требало укључивати у активности које нису структурисане, добро организоване и које се врше без надзора одраслог. Такође, требало би избегавати такмичарске активности, као и активности у већим групама које се одвијају по сложенијим правилима.

КОМУНИКАЦИЈА

Детету са овим проблемом неопходно је обраћати се јасним, кратким и недвосмисленим реченицама. Из упутстава и налога треба избацити све непотребне изразе. Веома је корисно тражити од детета да понови захтев како би се проверило разумевање. Дете може да запише упутства, али је при томе потребно проверити исправност записаног. Такође, захтеви треба да буду прилагођени могућностима детета – не тражити од њега нешто за шта је унапред јасно да не може да реализује. На пример, тражење од ученика да седи и решава задатке двадесетак минута или да чека да наставник или родитељ заврши започети разговор са другим лицем, сигурно ће довести до непожељног понашања. Захтеве, упутства и објашњења требало би давати у ситуацијама у којима нема других стимулуса који би детету одвлачили пажњу. И правила која се постављају треба да буду јасна и једноставна, и пожељно је да буду видно истакнута. Уколико желимо да нас дете разуме и реализује захтев, треба избегавати формулације типа „ако–онда“. У постављању услова пожељна је формулација „када–онда“. Међутим, уколико детету том приликом задамо неколико захтева истовремено, врло је вероватно да неће моћи да их реализује (нпр. да препише текст са табле, уради задатке и сачека да наставник прегледа).

Ако дете почне на часу да се непримерено понаша, може се и невербалним ставом зауставити у неодговарајућој активности (стати поред њега, ставити му руку на раме, узети му свеску и погледати је и сл.). Корисни су и унапред договорени сигнали за умиривање (пуцање прстима, картице у боји или са сликама и сл.).

ПОХВАЛЕ, НАГРАДЕ И КАЗНЕ

Због своје импулсивности, дете са овим проблемом не размишља о ономе што ради у одређеном тренутку. Не може да предвиди последице својих поступака. Због тога доводи у опасност и себе и друге. Склоно је да поступа увек на исти начин иако је за сличне поступке раније било кажњавано. Дете нема намеру да лоше поступа – оно зна како би требало да се понаша у одговарајућој ситуацији, али без помоћи одраслог не може да спроведе одговарајућа правила понашања. Због тога је неопходан системски рад одраслог на развијању прво спољашње, а затим и унутрашње мотивације.

Ако се дете прихватљиво понаша, треба га наградити. Ако желимо да одустане од непримереног понашања, које није опасно ни по њега ни по друге, треба да игноришемо такво понашање. Уколико се дете понаша непримерено и доводи у опасност и себе и друге, казна је неопходна. При томе треба имати на уму да ће одрасли, с обзиром на дететова честа неодговарајућа понашања, прибегавати све чешћим и строжим казнама, које неће имати ефекта. Такође, претерано кажњавање ће довести до тога да дете пажњу усмерава на избегавање казне а не на пожељне облике понашања.

Под наградама се не подразумевају само слаткиши, играчке и слично. Награде су и пажња коју одрасли посвећује детету када се адекватно понаша, наклоност и уважавање које испољава, као и давање могућности детету да обавља за њега пријатне активности. Дете треба наградити чим се примерено понаша. У пракси је често обрнут случај. Наставник пажњу усмерава на дете са овим проблемом када жели да га опомене, подсети на задатак и

усмери на задату активност. Како дете настави да ради започето, наставник пажњу усмерава на неког другог. И тако се проблем наставља.

Подстицаји треба да буду за дете значајни. Похвале не треба давати уопштено, као у примеру „браво“, „ово си одлично урадио/урадила“ и слично. Дете неће моћи да разуме на шта се похвала конкретно односи.

С обзиром на то да се дете са АДХД-ом лако засити сваког понављања, награде би требало често мењати. Дете треба хвалити и због уложеног труда, а не само због оствареног резултата.

Дете са овим проблемом често доживљава неуспехе и критике наставника и родитеља, па може да створи слику о себи као о неспособном и лошем детету. Уколико се проблему не приђе системски и правовремено, дете са АДХД-ом може да развије поремећаје у понашању.

Коришћена литература:

1. AAIDD (2011). *Intellectual disability: Definition, classification, and system of support (11th ed.)*, AAIDD, Washington, DC.
2. Beirne-Smith, M., Ittenbach, R. F., Patton, J. R. (2002). *Mental retardation (6th ed.)*, Merrill Prentice Hall, Ohio.
3. Fernández, J. M. G., Cobacho, J. P., Adelantado, P. P. B. (2005). *Discapacidad intelectual: Desarrollo, comunicación e intervención*, CEPE, Madrid.
4. Глумбић, Н. (2010). *Одрасле особе са аутизмом*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
5. Graziano, A. M. (2002). *Developmental disabilities: Introduction to a diverse field*, Pearson Education Company, Boston.
6. Губерина Абрамовић, Д. (2008). *Приручник за рад с ученицима с посебним потребама интегрираним у редовну наставу у основној школи*, Школска књига, Загреб.
7. Хана, Ј. (2007). *Поддршка у учењу деци са посебним потребама из спектра аутизма: Практичан водич за родитеље и особље у редовним школама и вртићима*, Републичко удружење за помоћ особама са аутизмом, Београд.
8. Јапунца Милисављевић, М. (2008). *Методика наставе математике за децу омеђену у интелектуалном развоју*, Универзитет у Београду – ФАСПЕР (ЦИДД), Београд.
9. Министарство просвете и спорта Републике Србије (2006). *Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања*, Просветни преглед, Београд.
10. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2009). *Обавезни стандарди за крај обавезног образовања*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
11. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (математика)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
12. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (природа и друштво)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
13. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (2011). *Општи стандарди постигнућа – Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања (српски језик)*, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
14. Moor, J. (2002). *Playing, laughing and learning with children on the autism spectrum: A practical resource of play ideas for parents and carers*, Jessica Kingsley Publishers, London.
15. СЗО (1992). *ИЦД-10 Класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања*, ЗУНС, Београд.
16. Федели, Д. (2007). *Хиперактивно деце*, Euro-Giunti, Београд.
17. Ковачевић, Ј. (2007). *Деце са посебним потребама у редовној школи*, Учитељски факултет, Београд.

6. ПЛАНИРАЊЕ ЦИЉЕВА, ЗАДАТАКА И АКТИВНОСТИ

Савремена концепција наставе треба да омогући ученику конструкцију знања, односно процес активне изградње употребљивих знања и умења. То подразумева властити напор ученика, његово мишљење и активност. У савременом наставном процесу акценат више није на преносу информација, већ на стварању услова и могућности ученицима за самосталну конструкцију знања. Нагласак би требало да буде на процесу учења, улози и активностима ученика и исходима тог процеса. Каквог ће квалитета бити исход наставе, зависи од квалитета организације наставе/учења. У њеном току морају бити ангажовани виши мисаони процеси, који омогућавају ученику да разуме и интерпретира чињенице, примени научено знање у свакодневним животним ситуацијама, изводи закључке и аргументовано их образлаже и слично. Најчешћа смерница о томе које мисаоне активности и на који начин се развијају у школи садржи Блумова таксономија у когнитивном домену.

Бенџамин Блум са сарадницима креирао је таксономију циљева васпитања и образовања у три подручја: **когнитивном** (нове информације, мисаоне активности), **афективном** (осећања, склоности, интересовања, вредности) и **психомоторном** (физичке и перцептивне активности и вештине). Циљеве и исходе у когнитивном подручју разврстао је у шест основних категорија, које су хијерархијски уређене (према нивоу апстраховања), а то су: **знање, схватање, примена, анализа, синтеза и евалуација**. У доњој табели су дати нивои са примерима мишљења и типовима активности којима се ови различити мисаони процеси ангажују.

Компетенција	Демонстрирана знања и вештине	Активности којима се проверава оствареност исхода на датом нивоу
Знање	опажа, именује информације; зна датуме, податке, места, зна главне идеје	дефиниши, наведи, опиши, идентификуј, покажи, означи, изабери, испитај, именуј и сл.
Схватање	разуме информацију; преводи из једног у други контекст; интерпретира податке, упоређује, разликује; уређује, групише, открива узроке, предвиђа последице	резимирај, опиши, интерпретирај, повежи, процени, дискутуј, прошири
Примена	користи информације; користи методе, појмове, теорије у новим ситуацијама; решава проблеме користећи усвојене вештине или сазнања	примени, демонстрирај, покажи, реши, испитај, преобликуј, класификуј, експериментиши, истражи
Анализа	одређује структуру; организује делове; препознаје главни смисао; идентификује елементе	анализирај, издвој, уреди, објасни, класификуј, подели, упореди, изабери
Синтеза	користи старе идеје за стварање нових; генерише из датих података; повезује знања са другим областима; предвиђа закључке/закључује	замени, направи план, предвиди, формулиши, припреми, уопшти, поново напиши

Евалуација	упоређује, утврђује сличности и разлике између идеја; процењује вредност теорија и излагања; бира на основу рационалних аргумената; утврђује вредност података; препознаје субјективност	процени, одлучи, оцени, провери, тестирај, измери/одмери, предложи, изабери, просуди, објасни, закључи, резимирај
------------	--	---

Бројни аутори су разматрали и проверавали ваљаност хијерархијских структура Блумове таксономије у когнитивном подручју. Међу њима су и Андерсон и Кратвол, који су проширили таксономију комбинујући когнитивне процесе и димензије знања. Управо оваква таксономија може да олакша наставницима планирање наставе, односно прецизније формулисање циљева и операционализацију исхода.

Ова ревидирана таксономија подразумева две димензије сазнавања:

- **знање** – *знање чињеница; знање појмова и структуре појмова* (концептуална знања); *знање послика и процедура* (процедурална знања), и *свесћ о сазнајним процесима, као и учење сазнајних процеса потребних за сазнавање других знања* (метакогнитивна знања);
- **когнитивне процесе.**

Користећи ову таксономију у планирању наставе кроз планирање циљева наставне јединице, наставник ће много јасније усмеравати сазнајне процесе које жели да ангажује код ученика, као и врсте знања којима ученик треба да овлада у процесу учења. Такође, ова таксономија омогућава наставнику да проверава оствареност циљева и исхода, као и да планира и реализује праћење и оцењивање напредовања ученика.

Много је лакше проверавати квалитет и прецизност осмишљених циљева наставних јединица у односу на ову таксономију. Као што је познато, сврха одређивања циљева часа јесте да се прецизно дефинише шта је то што ученик треба да научи на датом часу. У доњој табели су дати примери нејасно формулисаних циљева, који неминовно доводе до проблема у планирању, достизању и вредновању квалитета образовних постигнућа ученика.

Нејасно дефинисани циљеви часа	Нејасно дефинисани исходи часа	Експлицитно и конкретно дефинисани циљеви часа	Експлицитно и конкретно дефинисани исходи часа
➤ Усвајање знања о важним догађајима из савремене историје Србије	➤ Ученици ће знати важне догађаје из савремене историје Србије	➤ Усвајање знања о пет главних догађаја из савремене историје Србије	➤ Ученици умеју да наведу пет главних догађаја из савремене историје Србије
• Упознавање ученика са деловима тела живих бића	• Ученици ће знати делове тела живих бића	• Уочавање и именовање делова тела живих бића	• Ученици умеју да препознају и именују делове тела живих бића

Да би час био успешно реализован, неопходно је избећи замке планирања превеликог броја циљева за један наставни час, као и нејасно или прешироко формулисаних циљева. Ако је нејасно шта је циљ часа, немогуће је проценити да ли је он реализован. Такође, неће бити јасно који су очекивани исходи тог часа. Зато при планирању и реализацији часова треба имати на уму:

- конкретно дефинисани циљеви часа;

- усклађеност циљева и стандарда постигнућа ученика;
- прецизно одређене активности ученика;
- разноврсност активности ученика;
- релевантност активности у односу на циљ;
- број предвиђених активности за реализацију циља;
- трајање активности;
- остварљивост циљева за предвиђено време активности.

При планирању наставних часова, наставник се, поред осталог, руководи и следећим питањима:

- Који је циљ/су циљеви часа? Који су очекивани ефекти/исходи?
- На које начине ће се циљ/циљеви остварити?
- Шта ученици раде на часу (које активности обављају)?
- У којој мери су активности ученика разноврсне и сврсисходне у односу на предвиђени циљ и ефекте?
- На које начине су уважена искуства ученика и ранија сазнања?
- На које начине се остварује повезаност са претходно наученим градивом из датог предмета?
- Шта може бити тешкоћа у реализацији припремљеног часа? Који се проблеми очекују?
- На основу којих активности/показатеља ће наставник знати да је одређени час успео?

ЛОГИЧКО И КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ

Како би се ученици припремили да користе читав низ вештина и развију различите облике мишљења и понашања, како би могли да тумаче и повезују информације у смислене целине и идеје, које ће затим и практично примењивати, у настави морају бити заступљени и виши мисаони процеси.

Логичко мишљење користи логичка правила закључивања приликом решавања проблема, а то су:

- **дефинисање** појаве;
- уопштавање појаве – извођење општег из појединачног (**индукција и класификација**);
- закључивање о појединачном на основу општег (**дедукција**);
- **поређење** – утврђивање једнакости, разлика или сличности;
- **допуњавање целине** (комплементарност);
- **обртање процеса** (реверзибилност);
- разлагање на делове у циљу уочавања њиховог односа и склапање целине од делова (**анализа и синтеза**).

Критичко мишљење има све карактеристике логичког мишљења, али укључује и преиспитивање, процењивање и просуђивање или вредновање у односу на одговарајући критеријум.

Критичко мишљење је сложен мисаони процес, којим се:

- активирају сви потенцијали јединке;
- предмет проучавања сагледава са различитих аспеката;
- промишља се, закључује, предвиђају се исходи неког догађаја и понашања;
- има јасан циљ;

- може бити креативан, јер се информације преобликују, осмишљавају се алтернативни поступци и сл.

Основа за развој *критичког мишљења* је развој способности децентрације – сагледавање појаве са различитих аспеката (јавља се између 7. и 9. године и развија интензивно до 11. године).

Процес *критичког мишљења* креће од неке идеје која се анализира, преиспитује, упоређује са другим сличним и супротним идејама; затим се заузима став о тој идеји или се формулише нова идеја.

Неопходно је да се у наставном процесу, у оквиру свих наставних предмета, од ученика захтева:

- да доносе закључке или процењују ваљаност и утемељеност изнетих закључака;
- да на различитим примерима из свакодневног живота уочавају разлику између чињеница и субјективног тумачења чињеница;
- да износе аргументе у прилог одређене тврдње или против ње;
- да тумаче поруке, како оне експлицитно дате, тако и оне скривене између редова;
- да препознају угао гледања из којег неко говори, да пореде и вреднују различита гледишта;
- да самостално уочавају и формулишу проблеме;
- да предлажу различита решења проблема.

ТЕХНИКЕ ПОДСТИЦАЊА МИШЉЕЊА У НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ

Наведени примери само су неки од погодних техника које подстичу различите нивое мишљења. Примери предложених техника погодни су за примену у свим предметима, у свим фазама наставног процеса, као и на различитим типовима часова. Омогућавају индивидуализован и диференциран приступ, прилагођен различитим могућностима деце.

• Мозгалица	Слободно асоцирање на неку тему, идеју, појам, са циљем да се добије што више могућих начина за размишљање о њој; све се записује, без селекције.
• Коцкарење	У односу на извучени број ученици извршавају тражени захтев. 1. Опиши 2. Упореди 3. Повежи 4. Рашчлани 5. Примени 6. За/против
• Графичко представљање (Венов дијаграм)	Разврставање сличности и разлика између две или више појаве, чиме је омогућено организовање података у категорије.
• Инсерт техника	Наведени примери захтева уз читање текста омогућавају метакогнитивни приступ учењу, као и повезивање претходно наученог. • Шта знам о тој теми? <i>означи +</i> • Шта је ново што сам сазнао/-ла? <i>заокружи</i> • Шта ме је изненадило и зашто? <i>означи *</i> • Шта ми је било посебно занимљиво? <i>означи !</i> • Шта ми је нејасно? <i>означи -</i>
• Читање са предвиђањем	Погодно за развој логичког и критичког мишљења.

Метакогнитивном знању, о којем је било речи на претходним странама, не посвећује се довољна пажња у нашем образовном систему. Неопходно је у наставном процесу научити ученике да управљају сопственим учењем, како би могли да размишљају о сопственим изборима, процењују њихову успешност, постављају циљеве за своје учење, као и свој даљи развој. Ученик са развијеном метакогницијом познаје себе, односно има свест о сопственим јаким и slabим странама у учењу. Поред тога, ученици који уче метакогнитивно могу да анализирају захтеве како би размотрили различите могућности у њиховом извршењу и умеју да образложе зашто су се одлучили баш за тај начин рада. У наставном процесу наставник може одговарајућим активностима да усмерава ученике да објасне задатак својим речима, да разговара са ученицима о томе шта све треба учинити у припреми рада на задатку, у току рада, и после завршетка, да дискутује шта је то што ученици уче лако, а шта не, и међусобно размењују шта су о себи ново научили у току израде задатка.

Кроз наведене примере питања, ученицима је омогућено метакогнитивно учење. Питања се односе на припрему за читање одређене лекције, а могу се примењивати и при најави нове наставне теме, одређеног садржаја или појма.

Пример метакогнитивних питања
Прочитај наслов, па одговори на питања:
- Шта мислиш шта је описано у тексту? - Шта знаш о томе? Напиши/испричај. - Шта би волео/-ла да сазнаш о томе? Напиши/испричај. - Прочитај текст пажљиво.

ПИТАЊА, ЗАДАЦИ, НАЛОЗИ

Задаци се могу груписати у:

- задашке одговорене типове*, као на пример: кратак одговор, допуњавање реченица одређеним речима, есеј, допуњавање табеле... и
- задашке заговорене типове*: спаривање, двочлани (алтернативни) избор, вишеструки избор, ређање по задатом критеријуму, исправљање понуђених одговора и сл.

Приликом формулисања задатака спаривања, пожељно је дати један појам или више објашњења који ће остати неповезани, али то обавезно треба напоменути у самом захтеву.

Алтернативна питања могу се допунити захтевом да се, уколико је тврдња нетачна, напише тако да буде тачна, како би се избегао висок степен погађања.

У табели су дати примери задатака вишеструког избора који захтевају ангажовање сложенијих мисаоних процеса.

Примери задатака вишеструког избора	
Задаци уочавања сличности и разлика	Заокружи слова испред тачних одговора. Издвој сличности између наведених живих бића: девојчица, пас, орао, штука. а) Сва наведена бића спадају у групу сисара. б) Сва наведена бића спадају у групу сваштоједа. в) Сва наведена бића крећу се у потрази за храном. г) Сва наведена бића живе на копненим стаништима.

Задаци уочавања узрока и последица	Заокружи слова испред тачних одговора. Од наведених активности људи издвој оне које доводе до нарушавања односа у природи. а) одлагање отпада у реку б) усвајање закона о заштити угрожених биљних врста в) постављање хранилица за животиње г) пошумљавање д) испуштање хемијских средстава у земљиште ђ) лов животиња у време њиховог размножавања и неговања младунаца
------------------------------------	--

Основна правила при формулисању задатака:

- задаци треба да буду граматички, правописно и стилски исправни;
- избегавати упитне реченице – не *Како...?*, већ *Опиши...* и *Објасни...*;
- користити речи које су добро познате ученицима;
- формулисати реченице (исказе) на нов начин, а не онако како су дати у уџбенику;
- ако се не може избећи негација, потребно ју је подвући или зацрнити;
- род и број у понуђеним одговорима у задацима са вишеструким избором треба да буду усаглашени са родом и бројем у основном исказу (*Заокружи слово испред тачног одговора или Заокружи слова испред тачних одговора*);
- једним задатком се испитује један појам;
- одговарање на једном задатку не сме да усмерава одговарање на другом нити да зависи од одговарања на друго питање;
- не постављати ученицима задатке „замке”, у којима се мере интелектуалне способности, а не знање;
- не формулисати задатке који су намењени трагању за оним што ученик не зна, односно што је недовољно обрађено;
- избегавати тривијалне задатке;
- поставити јасно упутство шта се од ученика тражи и како треба да одговори и дати му све елементе потребне за решавање задатка;
- задатке уредити по сложености или по сличности.

Питања, налози и задаци могу да траже од ученика:

- проналажење сличности и разлика између података, феномена, појмова;
- проналажење хијерархијски надређених и хијерархијски подређених појмова за појам који се учи;
- проналажење сопствених примера и илустрација за дати појам;
- класификовање неких појава;
- сумирање појединачних налаза и закључака;
- самостално вредновање неких чињеница (шта је важније а шта мање важно, шта је тачније итд.);
- ређање у неки смислени редослед (на пример логички, хронолошки);
- налажење синонима, сличних речи и антонима за термине којима су означени појмови у лекцији;
- одређивање кључних речи у лекцији или главних идеја у прочитаном тексту уз образлагање;
- самостално временско и просторно лоцирање неке појаве;

- навођење примера за практичну примену знања које се учи;
- успостављање просторних, временских и узрочних веза између конкретних појава, чињеница и догађаја.

ОЦЕЊИВАЊЕ И ИЗВЕШТАВАЊЕ

Разговор са ученицима једна је од основних активности наставника, који се јавља у континуитету, у свим фазама наставног процеса. Без обзира на то које је све поступке наставник спроводио у процесу оцењивања – посматрање, усмено и писмено испитивање, тестирање, оцењивање ученичких радова, оцењивање домаћих задатака – са ученицима је неопходно разговарати о:

- планираним исходима и очекиваним постигнућима;
- ефикасним начинима наставе и учења којима ће се остварити дефинисани циљеви и исходи;
- критеријумима оцењивања;
- оствареним резултатима;
- начинима побољшања успеха и конкретним корацима.

Оцењивање у наставном процесу може бити:

- наставничко оцењивање ученика;
- заједничко оцењивање наставника и ученика;
- међусобно оцењивање ученика без учешћа наставника;
- самооцењивање ученика.

Што се процеса самооцењивања ученика тиче, у табели су дате само неке од тврдњи уз помоћ којих ученик може да прати и оцењује свој рад. Од изузетне је важности омогућити ученицима промишљање на ова и слична питања и на самим часовима, како би могли да развију метакогнитивне навике и оспособе се за самостално управљање процесом учења и напредовања.

Пожељно је да наставник са учеником продискутује резултат самопроцене и заједно са учеником планира даље кораке у раду.

Тврдње	Најчешће	Повремено	Ретко	Никад
Могу да објасним својим речима шта треба да урадим у задатку.				
Одређујем циљ пре сваког учења.				
Знам шта учим лако, а шта тешко у новој лекцији.				
Знам шта ми помаже при учењу тежег градива.				
Могу да поставим три питања у вези са лекцијом.				
Пре учења нове лекције размишљам о наслову и присећам се шта већ знам о томе.				
Могу да одредим кључне речи у новој лекцији.				
При учењу нове лекције могу да одговорим на питања: Шта? Где? Како? Зашто?				
Користим различите изворе информација, самостално или уз помоћ одраслих.				
Постављам питања одраслима када ми треба појашњење дела лекције или лекције у целини.				

Ученицима је, без обзира на узраст, потребна подршка наставника у виду:

- указивања на оно што је успешно урађено у претходној фази рада;
- конкретног усмерења на оно што је још потребно да науче или ураде;
- сугестија о различитим начинима рада у наредној фази учења;
- подстрека када покажу напредак у учењу.

У процесу праћења и вредновања напредовања ученика треба избегавати честе, а недовољно прецизне и јасне повратне информације, као на пример: *Ниси се довољно поштрудио/-ла... Следећи пут у усменом одговарању мораш да будеш сигурнији/сигурнија... Ниси довољно знао/-ла о...* Оваква упутства треба конкретизовати и везати за одређени планирани циљ учења и исход или стандард постигнућа ученика, као и даље конкретне кораке које од ученика очекујемо. Ово је само један од могућих начина давања адекватне повратне информације ученику на његово, на пример, усмено одговарање: *Показао/-ла си да правиш разлику између повољног и неповољног утицаја човека на природу (основни ниво). За следеће одговарање треба да научиш основне мере заштите живе и неживе природе (средњи ниво)...* Управо у овом процесу размене наставник користи прилику да развије и ојача и метакогнитивне капацитете ученика, о чему је било речи у претходним поглављима.

У том смислу, квалитетан и користан извештај о раду и напредовању ученика треба да:

- буде јасан и лако разумљив;
- опише ученикова постигнућа у односу на дефинисане исходе;
- јасно прикаже наредне кораке у учењу;
- укаже на развојне потребе ученика;
- садржи запажања наставника о позитивним личним особинама ученика;
- буде саопштен у правилним размацима и роковима са којима су сви упознати.

7. ГОДИШЊИ ПЛАН РАДА

НАСТАВНА ТЕМА	ОБРАДА	ОСТАЛО	УКУПНО
Природа – човек – друштво	15	13	28
Кретање у простору и времену	9	3	12
Наше наслеђе	3	3	6
Материјали и њихова употреба	13	9	22
Људска делатност	3	1	4
УКУПНО:	43	29	72

8. ГОДИШЊИ ПЛАН (РАСПОРЕД) НАСТАВНОГ ГРАДИВА

ЛЕГЕНДА	
ОБЛИЦИ РАДА Ф – фронтални И – индивидуални Г – групни П – рад у пару НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Д – дијалошка М – монолошка ПР – писаних радова Т – текст метода ПРР – практични радови ИД – илустративно-демонстративна РП – решавање проблема Е – експериментална ГР – графичких радова ИС – истраживачка	НАСТАВНА СРЕДСТВА УК – уџбенички комплет У – уџбеник ИЛ – илустрације ФТ – фотографије ФМ – филм КС – карта Србије ЗС – зидне слике

МЕСЕЦ: септембар

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Природа, човек, друштво	1.	Природа и друштво нашег краја и још понешто	обрада	Ф, И, П	Д, Т, ИД	УК, КС	
	2.	Мој крај – рељеф у крају	обрада	Ф, И, Г	Д, Т, ИС, ПР	У, ФТ	1ПД. 1.6.1. 1ПД. 1.2.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3.
	3.	Мој крај – рељеф у крају	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ИС, ИД, ПР	УК, ФО	исто
	4.	Мој крај – воде у крају	обрада	Ф, И, Г	Д, Т, ПР, ИД	У, текстови	1ПД. 1.6.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.
	5.	Мој крај – рељеф и воде у крају	утврђивање	Ф, И, Г	Д, Т, ПР, ИД	Све оно што су ученици припремили	исто
	6.	Мој крај – рељеф и воде у мом крају	систематизација	Ф, Г, И	Д, ПР	УК	исто
Материјали и њихова употреба	7.	Својства земљишта и њихов значај за живи свет	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.3.2.
	8.	Својства земљишта и њихов значај за живи свет	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	исто	исто

МЕСЕЦ: октобар		ПРЕДМЕТ: Природа и друштво				РАЗРЕД: трећи	
НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Материјали и њихова употреба	9.	Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет	обрада	Ф, И	Д, Т, ПР, Е	УК, материјал за експерименте	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.3.2.
	10.	Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет	обрада	Ф, И,	Д, ПР, Т, Е	исто	исто
	11.	Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Т, ИС	УК, новине	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.
	12.	Вода, ваздух, земљиште	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни	стандарди целе области
Природа, човек, друштво	13.	Станиште и животна заједница	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР	слике различитих станишта	1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.
	14.	Станиште и животна заједница	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, Т	УК	исто
	15.	Животне заједнице на копну – шуме	обрада	Ф, И, П	Д, ПР, Т	УК, ФО	исто
	16.	Животне заједнице на копну – травнате области	обрада	Ф, И, П	Д, ПР, Т, Е	УК, ФО	исто
	17.	Животне заједнице на копну	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, ИС	амбијентална настава	исто

МЕСЕЦ: новембар

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Природа, човек, друштво	18.	Животне заједнице на копну	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, ИС	амбијентална настава	1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.
	19.	Култивисане животне заједнице	обрада	Ф, И	Д, Т, ПР	У, сличице, хамер	исто
	20.	Култивисане животне заједнице	утврђивање	Ф, И, Г	Д, Т, ПР	УК, радни материјал	исто
	21.	Карактеристике животних заједница на копну	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни задатак	исто
	22.	Животне заједнице у води и поред воде	обрада	Ф, Г, И	Д, ПР, ИС	амбијентална настава	исто
	23.	Животне заједнице у води и поред воде	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, ИС	амбијентална настава	исто
	24.	Животне заједнице у води и поред воде	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, ИД	прикупљени материјали	исто
	25.	Животне заједнице	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни	исто
	26.	Значај заштите копна и воде и животних заједница у њима	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, ИД	У, ФО	1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.

МЕСЕЦ: децембар

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Кретање у простору и времену	27.	Оријентација у природи – стране света	обрада	Ф, И, Г	амбијентална настава	штап, компас, уџбеник	1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3.
	28.	Оријентација у природи – стране света	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР	УК	исто
	29.	Од плана учioniце до плана града	обрада	Ф, И, Г	Д, РП, ГР	У, план града, лењери	1ПД. 1.4.2. 1ПД. 2.4.3.
	30.	Географска карта	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР	У, КС	1ПД. 1.4.2. 1ПД. 2.4.4.
	31.	Географска карта	утврђивање	Ф, И	Д, ПР	У, КС	1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3. 1ПД. 2.4.3. 1ПД. 2.4.4.
	32.	Оријентација у природи и на географској карти	систематизација	Ф, И	Д, ПР	контролни, КС	исто
	33.	Сналажење у времену	обрада	Ф, И	Д, ПР	У, календари	1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.4.5. 1ПД. 2.4.5.
Наше наслеђе	34.	Ко су наши преци	обрада	Ф, И	Д, ПР	УК, ФО	1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 2.6.5. 1ПД. 2.4.5.

МЕСЕЦ: јануар

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Наше наслеђе	35.	Како откривамо прошлост – некад и сад	обрада	Ф, И	Д, ПР, Т	УК, ФО	1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.
	36.	Мој крај некада	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, ИС	материјал који су ученици припремили	исто
	37.	Живот у породици некада и сад	утврђивање	Ф, И	Д, М, ПР	материјал који су ученици припремили	исто
	38.	Значајне личности наше прошлости	обрада	Ф, И	М, Д, ПР, Т	У, текстови	1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5. 1ПД. 2.4.5.
	39.	Значајне личности наше прошлости и краја	утврђивање	Ф, И	Д, ПР	У, текстови, ФО	1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.

МЕСЕЦ: фебруар

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Природа, човек, друштво	40.	Становништво нашег краја	обрада	Ф, И	Д, ПР, Т	УК, текстови	1ПД. 1.5.1. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2. 1ПД. 3.5.1. 1ПД. 3.5.2.
	41.	Дечија права. Правила групе	обрада	Ф, И	Д, М, ПР, Т	УК, текстови	1ПД. 1.5.1. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2.
	42.	Становништво и права деце	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни	1ПД. 1.5.1. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.3. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2.
Људске делатности	43.	Производне и непроизводне делатности људи	обрада	Ф, И	Д, Т, ПР	У	1ПД. 1.5.3. 1ПД. 2.5.3.
	44.	Повезаност производних и непроизводних делатности	обрада	Ф, И, Г	Д, Т, ИД	У, текстови, слике	исто
	45.	Делатности људи у крају	утврђивање	Ф, И, Г	Д, Т, ПР	У	исто
Природа, човек, друштво	46.	Насеља у нашем крају	обрада	Ф, И	Д, Т, ПР	У, слике	1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.2. 1ПД. 2.5.2.
	47.	Село и град су повезани	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, РП	У, ФО, КС	1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.2. 1ПД. 2.5.2. 1ПД. 2.5.3.

МЕСЕЦ: март

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Природа, човек, друштво	48.	Саобраћајне везе наших крајева	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, РП	У, ФО, КС	1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 1.5.4. 1ПД. 2.5.3.
	49.	Насеља и веза међу њима	утврђивање	Ф, И, П	Д, ПР, Т	У	1ПД. 1.2.3. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 1.5.4. 1ПД. 2.5.3. 1ПД. 2.6.3.
	50.	Систематизација садржаја о друштву	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни задатак	стандарди целе области
	51.	Све је од неке материје	обрада	Ф, И, П	Д, Т, Е	У, ФО, различити материјали	1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.1.
Материјали и њихова употреба	52.	Чврсти материјали	обрада	Ф, И, Г	Д, Е, ПР	УК, ФО, различити материјали	1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6.
	53.	Материјали се могу мењати	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, ФО, различити материјали	исто
	54.	Магнетна својства материјала	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, ФО, различити материјали, магнети	исто
	55.	Све је направљено од нечега	утврђивање	Ф, И, ГП	Д, ПР, Е	УК, различити материјали	1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.1.

МЕСЕЦ: април

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Материјали и њихова употреба	56.	Која сијалица ће засветлети	обрада	Ф, И	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.3. 1ПД. 2.3.4.
	57.	Магнетизам и електрицитет	утврђивање	Ф, И	Д	ЦД	исто
	58.	Систематизација градива	провера	Ф, И	Д, ПР	контролни	1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.3. 1ПД. 2.3.4.
Кретање у простору и времену	59.	Све се креће	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.
	60.	Путање тела која се крећу	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	У, различити материјали за експ.	исто
	61.	Шта је то што покреће	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	У, различити материјали за експ.	исто
	62.	Све пада на земљу	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	исто	исто
	63.	Кретање производи звук	обрада	Ф, И, П	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	исто

МЕСЕЦ: мај

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА
Материјали и њихова употреба	64.	Вода и друге течности	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.
	65.	Понашање тела у води и у другим течностима	обрада	Ф, И, П	Д, ПР, Е	исто	исто
	66.	Промене при загревању и хлађењу воде	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	исто	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.3.1.
	67.	Ваздух – гасовита материја	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	исто	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.
	68.	Загревање и хлађење ваздуха	обрада	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	У, различити материјали за експ.	исто
	69.	Ваздух чува топлоту	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	исто	исто
	70.	Ваздух	утврђивање	Ф, И, Г	Д, ПР, Е	УК, различити материјали за експ.	исто

МЕСЕЦ: јун

ПРЕДМЕТ: Природа и друштво

РАЗРЕД: трећи

НАСТАВНА ТЕМА	РЕД. БР.	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА	ОБЛИК РАДА	НАСТАВНА МЕТОДА	НАСТАВНА СРЕДСТВА	СТАНДАРДИ ПОСТИГЊУЋА УЧЕНИКА
Материјали и њихова употреба	71.	Својства воде и ваздуха	утврђивање	Ф, И	Д, ПР	наставни листић	1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.
	72.	Уживамо у природи и друштву	систематизација	Ф, И, Г	Д, ИД	У, ФО, панои	стандарди за целокупно градиво

9. ПРИМЕРИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОГРАМСКОГ САДРЖАЈА

МОЈ ЗАВИЧАЈ

ОБЛИЦИ РЕЉЕФА У ОКРУЖЕЊУ

Упознавање основних облика рељефа у окружењу (препознавање, именовање, описивање низија, брда и планина); разликовање делова узвишења; развијање способности за активно познавање облика рељефа у окружењу, развијање радозналости, интересовања, припадности и љубави према завичају.

Најбоље је поћи од дечјих искустава, разговором о запажањима и утисцима са излета, зимовања..., описивањем изгледа земљишта неког од посећених предела. Ученици слободно износе своја запажања.

Посматрамо и описујемо слику равничарског краја (брдовитог, планинског, котлине) из уџбеника. Ученике треба подстаћи на то да их упоређују са својим крајем. Читамо текст из уџбеника, објашњавамо га и разговарамо о њему.

Одговором на прво питање из уџбеника, ученици примењују стечено знање. Учитељ помаже само ученицима којима је помоћ потребна. После читања описа облика рељефа у окружењу, ако је потребно, проширујемо их и допуњавамо.

Напомена. Од учитеља очекује се да проширује садржаје дате у уџбенику садржајима прилагођеним завичају у којем се одржава настава.

ОБЛИЦИ ПОЈАВЉИВАЊА ВОДА У ОКРУЖЕЊУ

Упознавање основних облика појављивања вода у окружењу (препознавање, именовање и описивање река, бара и језера); разликовање текућих вода од стајаћих; одређивање и разликовање леве и десне обале реке; развијање интересовања и способности за активно познавање окружења.

Разговарамо о водама (рекама, барама, језерима). Проверавамо дечја знања о њима и на основу њиховог искуства уводимо нове појмове.

Посматрамо реку на слици. Читамо текст из уџбеника. Разговарамо о њему. Објашњавамо га. Да би ученици лакше научили да одреде леву и десну обалу реке, било би добро у школском дворишту нацртати извор, ток реке и ушће, а стрелицом означити смер њеног тока. Окренемо се у правцу тока реке и левом (десном) руком показујемо леву (десну) обалу реке.

Посматрамо, описујемо и упоређујемо слике बारे и језера. Читамо текстове о њима (из уџбеника). Разговарамо о прочитаним текстовима, објашњавамо их. Да би ученици лакше усвојили појмове текуће и стајаће воде, можемо извести једноставан мали оглед. Сипамо воду у флашу. Вода ће стајати. Заливамо цвеће (вода више не стоји, она тече). Због чега?

Ученици самостално решавају задатке дате у уџбенику. Када их реше, читамо одговоре, објашњавамо, исправљамо решења, уочавамо њихове сличности и разлике.

Напомена. Од учитеља очекује се да прошири садржаје дате у уџбенику додатним питањима која се односе на воде у завичају у којем се одржава настава.

СВОЈСТВА ЗЕМЉИШТА И ЗНАЧАЈ ЗА ЖИВИ СВЕТ

Задаци

- Развијање умења да се сакупљају природни материјали, у овом случају земљиште.
- Упознавање основних својстава земљишта.
- Повезивање својстава земљишта и живог света.

- Увођење у основе експерименталног истраживања.

Међупредметна повезаност: свет око нас (земљиште као услов живота), чувари природе (видљиви и невидљиви земљорадници)

Извори знања:

- уџбеник,
- природни материјал (земљиште),
- искуство ученика,
- експерименти.

Предлози за реализацију:

У првом и другом разреду ученици су већ упознали неке физичке особине земљишта (боја, растреситост, влажност) и земљиште као услов за раст и развој биљака.

Нагласите да се вода, за разлику од осталих материја, хлађењем шири. Немојте улазити у детаље.

Лед у пукотини се шири и пукотина се повећава. Временом стене пуцају. Касније падавине, ветрови, биљке и животиње утичу на стварање земљишта. Овом приликом истакните улогу живе природе у настајању земљишта.

Активност са замрзнутим земљиштем које постаје растресито потврђује чињеницу о утицају воде и температуре на дробљење земљишта.

На основу претходног знања, у овом разреду треба увести појам земљишта као животног станишта. Експерименти које смо предложили уводе ученике у истраживачки рад, посматрање и повезивање узрока и последица.

Важан је исход експеримената а то је сазнање да су количина воде, ваздуха и хранљивих материја основни услов за растење биљака. А тамо где има биљака, има и животиња.

Како својства земљишта утичу на живи свет, ученици могу да утврде реализујући предвиђене активности.

Огледе могу да раде самостално или у групама. Важно је да разумеју шта треба да реализују и како треба да реализују активност.

Пре свега треба да се увере у то да су узорци земљишта узети са различитих места различити.

Огледи са таложењем слојева земљишта, доказивањем да се у земљишту налазе вода и ваздух, дају одговор на питање зашто на сваком земљишту не расту исте биљке.

Према томе, плодност земљишту даје присуство воде, ваздуха и минералних материја.

Зашто на неком земљишту после кише вода остаје дуже, а неко је брзо суво? Одговор ће дати оглед са проласком воде кроз земљиште.

Мерење температуре земљишта треба да објасни ученицима зашто се неке животиње у јесен завлаче у дубље слојеве.

Исход експеримената је сазнање да су количина воде, ваздуха и хранљивих материја основни услов за раст биљака. А тамо где има биљака, има и животиња.

Збирка узорак земљишта може да украси учионицу или еколошки кутак где би подсећали ученике на различитост земљишта.

СВОЈСТВА ВОДЕ И ВАЗДУХА КОЈА СУ ЗНАЧАЈНА ЗА ЖИВИ СВЕТ И ЗА ЉУДСКУ ДЕЛАТНОСТ (УТИЦАЈ ВОДЕ И ВАЗДУХА НА ЗЕМЉИШТЕ, БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ, СНАГА ВОДЕ И ВЕТРА)

Задаци

- Повезивање услова живота и раста биљака.

- Разумевање да ваздух, вода и топлота земљишта омогућују опстанак биљака и животиња.
- Истраживање зашто на неком земљишту нема биљака.
- Развијање способности повезивања узрока и последица (нпр. недостатак воде или ваздуха има за последицу нестајање живог света).
- Уочавање да вода и ваздух нису само основни услови за живот већ да имају велики значај у расејавању семена и плодова.
- Разумевање да су снагу воде и снагу ваздуха људи користили од давнина и да су и данас извори енергије.
- Увођење у експериментални рад.

Међупредметна повезаност: свет око нас (вода и ваздух као услов живота), чувари природе (воде)

Извори знања:

- уџбеник,
- најближа околина,
- природни материјал, семена и плодови биљака које се расејавају ветром,
- искуство ученика,
- експеримент.

Предлози за реализацију:

Ова наставна јединица треба да буде у функцији систематизовања, проверавања и потврђивања знања стечених још у предшколској установи и у првом и другом разреду.

Предложене активности ученици могу да реализују самостално, али је пожељније да то буде у паровима или у групи. Најважније је разумевање да без воде, ваздуха и топлоте нема живота.

Ту научну чињеницу потврђују предвиђени огледи које ученици могу да изведу код куће, али је пожељно да их поставите и у учионици.

Да ваздух није само услов за живот већ и чувар топлоте, показује оглед са топлотом водом у пластичним чашама. Ово сазнање је основ за касније упознавање атмосфере и њене улоге у одржавању живота на Земљи.

Утицај падавина на земљиште најбоље је реализовати кроз групни рад. Усмеравајте ученике да воду сипају у јачим млазевима. Уочиће да начин на који падавине доспевају утиче на земљиште. Чињеницу да је земљиште везано вегетацијом стабилније искористите да укажете на значај шума и других биљака у спречавању ерозије земљишта.

Експеримент са хлађењем рибе мало је сложенији па га можете реализовати по групама или га извести на свом столу, уз помоћ ученика. Чињеница да риба на нижим температурама успорава своје животне активности повод је за разговор на тему зимског преживљавања становника водених станишта.

Где су жабе, где су шкољке, ракови и друге животиње? Зашто људи ломе лед на замрзнутом језеру? Зашто је зими најлакше ухватити рибу када се на леду направи отвор? Зашто тада рибе допливавају до отвора на леду? Разговарајте о овом нехуманом зимском риболову.

Да ваздух и вода нису само услови за живот може се показати различитим огледима. Ветар расејава семена и плодове. Можете показати слике биљака које расту у пределима где дувају јаки ветрови. Те биљке су полегле по земљи.

Снагу воде и снагу ветра показују и предложени огледи. Можете да их проширите мерењем брзине ветра на различитим местима или брзине покретања импровизоване турбине, мењањем јачине млаза воде...

Како су људи користили снагу воде и снагу ветра, могу сазнати ако се упознају са радом воденица и ветрењача.

Нагласите да се и данас снага воде и снага ветра користе за добијање електричне енергије. Ако се у близини ваше школе налази воденица, ветрењача, мања или већа хидроелектрана, организујте краћу посету.

ВРЕМЕНСКЕ ПРИЛИКЕ И ЊИХОВ ЗНАЧАЈ ЗА ЖИВИ СВЕТ

Задаци

- Упознавање основних елемената временских прилика.
- Посматрање, праћење и разумевање неких појава у природи које су повезане са временским приликама.
- Повезивање узрока и последица.
- Описивање појава у природи.

Међупредметна повезаност: свет око нас (услови живота)

Извори знања:

- искуство ученика,
- уџбеник,
- непосредна околина,
- слике, ТВ, интернет.

Предлози за реализацију:

Ову наставну јединицу можете реализовати у два дела, у учионици и у природи (или током боравка на тзв. рекреативној настави).

Да бисте утврдили колико знају о временским приликама, у уводном делу часа разговарајте са ученицима. Сваки ученик зна нешто о прогнози времена па ћете добити занимљиве одговоре.

Вођење десетодневног календара природе усмерава ученике да прате појаве у природи. И не само то. Анализа временских прилика представља увођење у истраживачки рад и систематизацију добијених података.

Други део активности односи се на примену стечених знања о временским приликама. Успех самосталне прогнозе показује колико ученици умеју да осматрају појаве у природи и да их повезују.

ЖИВОТНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Наставну јединицу о животним заједницама можете да реализуете и на пролеће током боравка на настави у природи (тзв. рекреативна настава). У том случају најбоље је да пре свега ученике упознате са неживом природом. Она је старија по постанку и омогућава опстанак живој природи.

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет, ланци исхране) и **међусобни утицаји у животној заједници**

Задаци

- Упознавање животне заједнице као заједнице биљака и животиња које живе на неком станишту.
- Разумевање појмова животно станиште и животна заједница.
- Упознавање основних законитости које постоје у природи.

- Разумевање међусобне зависности биљака и животиња у некој животној заједници и повезаности живе и неживе природе у животној заједници.
- Развијање способности посматрања и описивања.
- Развијање интересовања за живу природу и еколошки пожељног понашања.

Међупредметна повезаност: свет око нас (без чега жива бића не могу), српски језик – матерњи језик националних мањина (вербално и писано изражавање), ликовна култура (илустрација).

Извори знања:

- уџбеник,
- најближа околина,
- искуства ученика,
- слике, слајдови, филмови, ТВ, интернет,
- књиге за децу.

Предлози за реализацију:

Предлажемо да час одржите у школском парку или у дворишту. Простор око школе са условима живота које пружа представља најбоље место за разумевање и усвајање еколошких појмова.

Поновите који услови омогућавају живот биљкама и животињама. Када се уверите да сви ученици знају без чега жива бића не могу, објасните им зашто све биљке и животиње које виде у школском дворишту граде животну заједницу.

Ж и в о т н о с т а н и ш т е (стан живих бића) јесте школско двориште (дакле земља, вода, ваздух, сунчева светлост и топлота), а биљке и животиње које живе у твом школском дворишту граде ж и в о т н у з а ј е д н и ц у.

На примерима укажите на повезаност свих чланова животне заједнице.

У каквој вези су врапци и дрвенасте биљке? Где се гнезде? Чиме се хране? Како долазе до хране? Како преживљавају зиму?

Зашто сва дрвенаста стабла исте врсте нису исте величине? Зашто су нека крива? У ком правцу расту? На овим (и сличним) примерима ученици моћи ће да повежу утицај сунчеве светлости на правац растења биљака.

Подигните парче коре са дрвеног стабла. Појавиће се инсекти. Шта они ту траже? Чиме се хране, а од кога се склањају? Зашто инсекти долазе на цветове биљака?

Односи исхране су најочљивији па се задржите на њима. Ко је коме храна, шта би било када би нестале биљке или птице или неке друге животињске врсте?

Важно је да ученици разумеју да у свакој животној заједници постоји равнотежа. Нико није вишак. И најмањи мрав је значајан као и највећи медвед. Нестанак неког члана заједнице угрожава њен опстанак.

У том смислу су осмишљени и задаци.

Зелене биљке су произвођачи органских материја кисеоника. Сваки зелени лист упоредите са малом фабриком која производи шећер а ослобађа кисеоник.

На примерима укажете на то да животиње јесу потрошачи, конзументи, органских материја, али без њих не би опстале ни биљке. Увођење појма разлагача зависи од средине у којој се школа налази и од интересовања ученика.

Да бисте проверили у којој мери су разумели односе исхране, тражите да од понуђених организама направе ланце исхране, али и да сами смисле макар један. Биће занимљивих ланаца исхране који ће вам омогућити да питањима: како, зашто, шта мислиш, зашто баш та-

ко мислиш, шта би било када би... развијате способност повезивања узрока и последице и разумевање свеопште повезаности и зависности.

ЖИВОТНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА КОПНУ

Задаци

- Утврђивање појмова животно станиште и животна заједница.
- Утврђивање услова живота на копну.
- Проширивање знања о узајамној повезаности и условљености свих чланова животне заједнице.
- Разумевање појмова природних и култивисаних животних заједница.
- Препознавање копнених животних заједница.
- Препознавање неких биљних и животињских чланова животних заједница.
- Развијање способности логичког мишљења.
- Развијање позитивног односа према животним заједницама у целини.

Међупредметна повезаност: свет око нас (без чега жива бића не могу), српски језик – матерњи језик националних мањина (вербално и писано изражавање), чувари природе (односи исхране у шуми и на ливади).

Извори знања:

- уџбеник,
- искуство ученика,
- најближа околина,
- слике, слајдови, филмови, ТВ, интернет,
- књиге за децу.

Предлози за реализацију:

Пре свега проверите колико су ученици разумели појмове животно станиште, животна заједница, односе исхране и других веза међу члановима животне заједнице.

На примерима укажите на разлику (али и на сличности) између природних и култивисаних (антропогених–вештачких) животних заједница.

Природне животне заједнице

За градске школе је најцелисходније да природне животне заједнице обрадите током наставе у природи у неком одмаралишту за децу.

Обратите пажњу на основне карактеристике шуме и ливаде.

Ш у м а

Пре свега користите предзнања ученика стечена у предшколским установама, у првом и другом разреду, или већ постоје у искуству ученика.

Са појмом листопадних и зимзелених (четинарских) биљака ученици су се срели још у предшколским установама.

Многе становнике шуме деца не познају па им треба омогућити да се потруде и на илустрацији их разврстају (дрвенасте биљке, зимзелене – четинарске, листопадне, зељасте, сисаре и птице).

Онима који препознају неке становнике шуме омогућите да их опишу, а осталима помогите.

Обратите пажњу на спратовност биљака у шуми. Највише биљке припадају првом спрату, нешто ниже другом, жбунови трећем спрату, а најнижи спрат граде ниске зељасте биљке.

Сваки спрат биљака има и своје животињске становнике. Нпр. врабац живи на дрвећу, а змија међу зељастим биљкама.

Промена аспеката шуме је уочљива па је довољно да, на основу илустрација и из искуства, разумеју да се неке појаве у природи понављају.

Не треба инсистирати на томе да ученици знају дефиницију шуме. Довољно је да препознају шуму и својим речима објасне по чему је препознају. Још ако успешно попуне слова у непотпуним реченицама, сигурни смо да ће у потпуности разумети која жива бића граде ову животну заједницу.

Решавање ребуса развија креативност и машту. Враћање животиња на место описа њихових карактеристика тражи маштовитост али и познавање карактеристика неких животиња.

За ученике који желе више да знају, у уџбенику постоји скраћени текст о планини Тари. Ако се нађете на настави у природи у одмаралишту за децу *Митћровац* на Тари, ученицима понудите овај мало проширен текст.

Планина Тара

Планина Тара се налази у источној Србији поред реке Дрине. Тара је богата мешовитим шумама букве и смрче. На овој планини изграђено је одмаралиште за децу *Митћровац*.

У близини одмаралишта на Тепих ливади налази се станиште старе и ретке биљке Панчићеве оморице. Ову биљку је, пре око 100 година, пронашао научник Јосиф Панчић. Значајно је да Панчићеве оморице, осим на Тари, има само још на два места у западној Србији и нигде више у свету.

У шумама планине Таре живе разноврсне животиње, међу којима је најпознатији медвед. Ова крупна животиња је заштитни знак Таре.

Због богатства живог света и других вредности, планинна Тара је проглашена за национални парк. То значи да је живи свет заштићен а заштићене су и воде на планини.

Где се налази планина Тара?

Одмаралиште за децу налази се на

Шуме на Тари су

Најпознатија биљка на Тепих ливади јесте

Ко је био Јосиф Панчић?

Која животиња је заштитни знак Таре?.....

Зашто је Тара проглашена за национални парк?

Овом приликом упознајте ученике са професором Јосифом Панчићем.

Лекар по образовању, а ботаничар по опредељењу проучавао је биљке Србије. На једном путовању, у селу Заовине на планини Тари видео је зимзелену биљку за коју се мислило да је изумрла. Њему у част добила је име Панчићева оморица. Од свих планина Србије највише је волео Копаоник и желео је да га ту и сахране. Жеља му је остварена тек после Другог светског рата.

Упознавање животне заједнице шуме можете да урадите и на овај начин. Скраћен текст истраживања налази се уџбенику.

На наставни листић можете додати још неке задатке зависно од шуме коју ћете посетити. Показало се да рад у групама даје најбоље резултате. Ученици раде у групама, а запажања свако уписује у свој листић.

Мало истраживање у шуми

Потребан материјал: свеска, оловке у боји.

Припремиш: дубоке пашнике, дуће панталоне, каиу. У шуми се не ђалами и не слуша се музика.

Док ђолако ђролазиш шумом, обратиш ђажњу на следеће:

(Заокружи ђачан одговор)

1. Да ли су све дрвенасће биљке исте висине? Да Не

Да ли се на сђаблима моу видеши ђнезда ђишица? Да Не

Ако их има, нацртај их, али их не дирај.

2. Потражи зељасту биљку са лећим цвешом. Где расте? Нацртај је.

3. Потражи место на којем расте ђрава.

Нацртај једну биљку, ђраву.

4. Има ли сличности између ове две биљке? По чему се разликују?

Сличности: Разлике:

5. Обрати ђажњу на влажно земљиште у шуми.

Има ли биљака као шђо су ове на слици?

То су маховине.

Маховине су сђине зељасте биљке. Расту на влажном земљишту и на дрвенастим сђаблима, на северној сђрани.

Извој једну биљциу и нацртај је.

6. Пажљиво осматрај земљиште можда ћеш зајазити ђраове неких животиња. Ако их има, ућореди их са онима са слика.

7. Потражи сђари и свеж ђањ. Ноћом блаћо удари свеж ђањ. То исто уради са сђарим ђањем. Шђа се десило?

По чему су ови ђањеви слични а ђо чему различити?

Сличности: Разлике:

8. Шђа се дешава са ђањем ђосле дужеї времена?

9. Шђа сђе још видели у шуми? Оћиши.

10. Од сакућеної лишића и цвешова наћравише слику.

Истраживање је било онолико успешно колико су ученици могли усмено да опишу шта су још видели у шуми.

Травнате животне заједнице – ливаде и пашњаци

Ливаде и пашњаке обрадите слично као и када је у питању била шума.

Довољно је да ученици на илустрацији разврстају сталне биљне и животињске становнике, као и оне који повремено долазе.

Разговор о повременим становницима, који на ливаду долазе само у лов а остале животне активности (као што су гнежђење, рађање, чување младих и скривање) обављају у другој животной заједници, показате повезаност животних заједница.

Обратите пажњу на сличности и разлике између шуме и травнатих заједница, односно ливада и пашњака, као заједница зељастих биљака и ситнијих животиња.

Питања типа: „Шта би било са биљкама ливаде када не би било лисица и других грабљивица?“, или: „Шта би било са мањим животињама на ливади када би људи посекали шуму?“ потврђују повезаност животних заједница.

Познавање животне заједнице ливаде проширите знањима о животињама које се напајају на пашњаку.

Упутите ученике да разговарају са чобанима о користи коју имају од говеда и оваца. Колико млека дневно даје једна крава, како се праве сир и кајмак, чиме их зими хране, јесу општа знања која треба да има и особа која живи у граду.

Мало истраживање на ливади

И ово истраживање ученици треба да раде у групи, а зајажња уписују у своје уџбенике.

Потребан материјал: свеска, оловке у боји, лењак, мрвице хлеба.

1. Потражи биљке са жућким, плавим и белим цветовима. Нацртај их.

2. Потражи биљке које немају леће цветове.

Најчешће су то боквице и чичкови. Нацртај их.

3. Потражи и неколико лековитих биљака као што су мајчина душица и хајдучка трава. Нацртај их или их залепи.

4. Обрати пажњу на лепирице и пчеле који леће изнад цветова. Нацртај цвет са лепирицом. Зашто долазе на цветове?

5. Потражи лепирице и нацртај једној који ти се највише свиђа. Ако га ухватиш за крила на прстима ће ти остати љуспице. Оне покривају крила лепирице и омогућавају му лет. Без љуспица на крилима лепирица је беспомоћан.

6. Потражи мравињак. Поред њега стави мрвице хлеба и сачекај да се појаве мрави. Мрави који уносе мрвице јесу мрави радници. Мравињак бране мрави војници. Ако те некад убоде мрав и осетиш свраб, то је био мрав војник. Опиши понашање мрва.

7. Обрати пажњу на то да ли се на ливади виде докази да је ту боравио човек. Најчешће су то сломљене стаклене флаше и пластичне кесе.

Шта ће се десити са животињама ако се посеку?

На крају истраживања ученици треба да знају вербално да опишу животну заједницу ливаде.

Култивисане животне заједнице

Култивисане животне заједнице погодне су за стицање основних знања о гајеним биљкама, о њиховој нези и коришћењу.

Веома је тешко дефинисати различите култивисане животне заједнице. Јер на њиви људи не гаје само житарице и индустријске биљке, већ и повртарске културе. Зато и не треба инсистирати на пукој дефиницији њиве, повртњака, воћњака...

Ученици треба да науче да посеју и посаде биљке, па и да припреме воћну салату... Не морају то да буду баш врсте које смо предложили. Све зависи од средине у којој се школа налази и од интересовања ученика. Важно је да ученици стекну нека практична знања и умења. Ако посеју пасуљ, посаде јагору или неке друге биљке, науче да припреме најједноставнија јела и лепо поставе сто, већ су много научили.

Чињеница да постоје врсте биљака које се не подносе нешто је што ће деца памтити. Сазнање да се биљке могу штитити тако што ће између њих садити врсте од којих беже непожељни становници култивисаних животних заједница, јесте знање које ће им користити касније у свакодневном животу.

Карактеристичан биљни и животињски свет животних заједница на копну

Задаци

- Препознавање и именовање најчешћих становника копнених животних заједница.
- Развијање интересовања за упознавање биљака и животиња.
- Развијање код ученика навике да користе доступну литературу намењену деци.
- Развијање способности описивања и повезивања узрочно-последичних веза.
- Учење како се припрема и реализује анкета.
- Развијање позитивног односа према животим заједницама у целини.

Међупредметна повезаност: свет око нас (биљке и животиње), српски језик – матерњи језик националних мањина (вербално изражавање), ликовна култура (израда слика од природног материјала).

Извори знања:

- искуство ученика,
- најближа околина,
- литература за децу,
- слике, дијапозитиви, ТВ, интернет,
- уџбеник.

Предлози за реализацију:

Постоје књиге за децу намењене млађој деци тако да ученици трећег разреда доста знају о животињама. Најчешће су то животиње других крајева, као што су кенгури, панде... Због тога ученике треба усмеравати да упознају биљке и животиње наших крајева.

Наше искуство је да ученици мање познају биљке и теже их прихватају као жива бића, вероватно због тога што оне немају неке одлике животиња, као што су кретање, полагање јаја...

Задатак да изаберу једну биљку и једну животињу и боље их упознају усмерава ученике (и развија навику) да користе литературу.

Али, да би знали на шта треба да обрате пажњу, дајте им упутства како да то чине. Где живи, како се препознаје, чиме се храни (како долази до хране и како се брани и размножава – када су у питању животиње) и какав је значај у природи, јесте редослед описивања биљке или животиње.

Од ученика који показују већу радозналост тражите да размисле и да своје задатке о биљкама и животињама допуне одговором на питање шта би било са животном заједницом када би биљке или животиње које су описивали нестале.

Неке култивисане животне заједнице најједноставније и најуспешније ће се упознати ако се посети неко пољопривредно имање.

Мало истраживање култивисаних животињских заједница

Које биљке људи имају у околини, ученици могу да сазнају ако осмислише и реализује анкету. Одговори на питања треба да упознају ученике са биљкама које се највише имају у крају: када се сеју или саде, када се сакућљају и који делови биљке се користе у исхрани.

Градску децу најбоље је повести на најближу пијацу. Обратиће пажњу на појмове: сеје, сади, плод, семе. Семе сејемо (пасуљ, грашак...), а биљка или њен део се сади (расад, пелцер, неки биљни део).

Од неких јатених биљака користимо плод (јабука, брешња, краснавац, парадајз...) или семе (сочиво, пасуљ...), а од неких корен (шаргарепа, ротква...), надземно стабло (келераба), подземно стабло (кромпир), лист (салата, кунус...) или цвет (карфиол).

Да поља засејана тајеним биљкама могу да буду инспирација уметницима, потврђују слике поља под шеницом сомборског сликара Милана Коњовића.

Неке часове ликовне културе реализујте ван учионице, у школском парку или (ако можете) у пољопривредном аширу (на њиви, у воћњаку...). Сликама које ученици ураде украсите учионицу или еколошки кућак.

ЖИВОТНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ВОДИ И ПОРЕД ВОДЕ

Задаци

- Разликовање услова живота у извору, току и ушћу.
- Способност повезивања прилагођености живог света условима живота.
- Развијање способности логичког мишљења.
- Способност посматрања, описивања и повезивање грађе и функције.
- Упознавање животних заједница у води и поред воде.

Међупредметна повезаност: свет око нас (воде, услови живота).

Извори знања:

- искуство ученика,
- најближа околина,
- уџбеник,
- литература за децу,
- слике, филмови, дијапозитиви, ТВ, интернет.

Предлози за реализацију:

Пре свега проверите колико ученици познају сличности и разлике услова живота у текућим и стајаћим водама. Такође проверите колико ученици познају становнике животних заједница у води и око воде. И овом приликом усмерите ученике да на илустрацији препознају становнике воде и да их разврстају према месту у води на којем живе.

Колико су усвојили знања о односима исхране, проверићете на предложеним задацима, допуњавањем слова у реченицама.

На примерима укажите на прилагођеност живих бића условима живота. Нпр. рода има дуг општар кљун и дуге ноге, дивља патка широк кљун и пловну кожицу између прстију ногу, риба вретенаст облик тела итд.

Инсистирајте на међусобној повезаности живог света у води и условљености њиховог опстанка.

Упознајте ученике са животном заједницом на обали и у близини воде.

На примерима укажите на повезаност живог света у води и поред воде. Зашто рода и друге птице долазе до баре, језера...? Како се патка не покваси док плива у води? Шта водена змија тражи у води? То су само нека питања која ће усмеравати ученике да повезују прилагођеност организама и њихову међусобну повезаност.

Водене заједнице су погодне за разговор са ученицима о дужини живота поједних врста. Колико дуго живи жаба, корњача, риба или нека друга животиња, честа су питања ученика. Објасните им да свака врста има своју дужину живота, али да јединке које су слабије, спорије или слабије виде или чују, а и оне старије, врло брзо постају плен. Тако сте им већ дали појам природне селекције у којој преживљавају и остављају потомство само најспособнији.

Карактеристични биљни и животињски свет животних заједница у води и поред воде

Задаци

- Упознавање разноликости живог света у води и поред воде.
- Препознавање најчешћих врста водених станишта.
- Описивање биљака и животиња.
- Уочавање прилагођености биљака и животиња условима живота у води.
- Развијање способности коришћења литературе.

Међупредметна повезаност: свет око нас (биљке и животиње), српски језик – матерњи језик народних мањина (вербално и писано изражавање).

Извори знања:

- предзнање ученика,
- искуство ученика,
- непосредна околина,
- слике, илустрације, филм, слајдови, ТВ, интернет,
- литература за децу,
- уџбеник.

Предлози за реализацију:

Усмерите ученике да опишу две животиње, једну која живи у води и другу која живи поред воде. Више података о њима треба да нађу у књигама за децу. Треба да обрате пажњу на облик тела животиња, начин исхране и одбране, размножавања...

Упознавање Царске баре.

Овај текст се у скраћеном облику налази у уџбенику.

Наставни листић можете да користите ако имате могућности да са својим ученицима посетите Царску бару.

Ако ту прилику немате, Царску бару приближите ученицима помоћу овог текста и фотографија које смо преузели из књиге „Улазница за Царску бару” аутора Душана Борића и Шандора Лукача (издање Специјалног резервата природе Стари Бегеј – Царска бара, Зрењанин 1999).

Царска бара се налази у Војводини, између река Тисе и Бегеја. Од Београда је удаљена педесетак километара према Зрењанину. Царску бару чине река Бегеј, бројни канали и бара.

Шуму граде тополе, брестови, багреми и друге врсте и жбунови купине, малине... Међу ливадским биљкама најзначајнија је орхидеја.

У води, у плићаку пливају листови белог локвања, сочивице, орашка, а ближе обали расту барска перуника, трска...

Вода је богата рибама као што су: шарани, штуке, караши... У тршћаку и у шуми Царске баре живе барске змије (белоушке), барске корњаче, дивље свиње, срне, лисице....

Царска бара је стекла светску славу по разноврсним и ретким птицама.

Најпознатије су: орлови белорепани, разне врсте чапљи, мишари, корморани, дивље патке и гуске и многе друге.

На овом месту се неке птице одмарају на путу са севера ка југу. Међу тим птицама пролазницама најпознатији је ждрал.

Све су птице ретке и опстанак им је угрожен. Због тога је Царска бара заштићена, као и сав живи свет у њој.

Где се налази Царска бара?

Зашто је Царска бара позната у свету?

Наведи три животиње које живе у води, тршчаку и шуми Царске баре.

Наведи три биљке у Царској бари.

Која је најдрагоценија биљка Царске баре?

Која лепа бела птица повремено борави на Царској бари?

Мало истраживање животињних заједница у води и око воде.

И ово истраживање организујте по групи.

Ако се у вашем завичају налази река, бара или језеро, потрудите се да их боље упознате. У случају да не можете да организујете наставу у природи у близин водених екосистема, и ово истраживање се налази у уџбенику у скраћеном тексту.

Потребно је да припремите свеску, оловке у боји, пластичну кесу или мању флашу.

Истраживање тражи и одговарајућу опрему, дубоке ципеле или тумене чизме, дужи штић, дужи канџ на којем се на сваки метар налази чвор, белу илочу и термометар.

Потпуно

1. Термометром измерите температуру воде.

2. Обратите пажњу на боју воде.

3. Белу илочу вежите канџом и спустите у воду. Извадите је и помоћу обележене канџа одредите дубину. Дубина је

4. Белу илочу везану канџом спуштајте у воду. Када се бела илоча више не види, извадите канџ. Та дубина представља провидност воде.

Ако ово истраживање обављате у време штић времена, можете да користите водени дурбин.

Како да направите водени дурбин

Потребна је пластична флаша, парче провидне фолије, две до три тумене. Флашу исеците (као на слици), на један крај тумена причврстите провидну фолију и дурбин је спреман.

Пажљиво задржите у штићу воду, уроните део дурбина у воду и посматрајте дно.

5. Обратите пажњу на биљке које расту поред воде. Нацртај једну која ти се највише свиђа.

6. Поред обале у води могу се видети велики срцолики пливајући листови локвања. Штићом дохвати лист. Нацртај га. Схвати га у руку и превуци прстима.

Каква је површина листа?

7. У пластичну флашу хватајте мало воде. Да ли се у води налазе сићушне биљчице и животињчице? Ако их видите, опишите их.

8. Да ли се поред воде на стаблима налазе гнезда рога? Ако се налазе објасни шта рога тражи поред воде.

9. Ако поред воде уљедаш пецароше, иштић их које рибе лове и од чега праве мамце.

Истраживање завршите тако што ће свака група обавестити остале ученике о томе шта су њени чланови сазнали о животној заједници у води и поред воде.

Ако вам се чини да су задаци претешки за ваше ученике, поделите задатке.

И још нешто веома важно! Ако оцењујете рад у природи, обавезно свим члановима групе дајте исте оцене. Добра оцена мотивисаће и оне који је из неких разлога ретко добијају.

На крају истраживања ученици треба да на разредном панелу изложе своје писане и ликовне радове.

Занимљивости

Да бисте им показали да не постоје оштре границе између копнених и животних заједница у води, упознајте своје ученике са врстама чији живот зависи и од воде и од копна.

Водени паук гради мрежу између биљака. Потребан ваздух за дисање добија тако што уноси мехурић ваздуха и смешта га у мрежу.

Слично чини и инсект г њ у р а ц, само што он мехуриће ваздуха уноси између крила.

Биљке м е с о ж д е р к е расту поред стајаћих вода. Имају органе којима хватају инсекте. Инсекте привлаче на разне начине и, када их једном улове, не пуштају их.

Како водени паук дише у води?

Како гњурац дише у води?

Зашто биљке лове животиње?

Како биљке лове животиње?

На каквом станишту живе биљке месождерке?

ПОВЕЗАНОСТ ЖИВОТНИХ ЗАЈЕДНИЦА И УЛОГА ЧОВЕКА У ОДРЖАВАЊУ ПРИРОДНЕ РАВНОТЕЖЕ

Аутори уџбеника и приручника сматрају да је повезаност животних заједница и животних заједница и животног станишта (неживе природе) научна чињеница која мора да се провлачи кроз све садржаје у уџбенику.

Због тога су осмислили задатке „Мозгалице”.

Питања у „мозгалицама” имају основу у претходним садржајима, а одговори ће показати колико су ученици разумели и прихватили знања о живој и неживој природи и о њиховој међусобној повезаности и условљености и, што је још важније, колико су та знања применљива.

Зашто? Како? Шта би било? Када би...? Постоји ли веза...?

(тешка питања, а лаки одговори)

Зашто

- у јесен птице селице одлазе у топлије крајеве,
- неке животиње зиму преспавају,
- жабе пред кишу чешће бораве изван воде,
- неке биљке на својим плодовима имају крилате наставке,
- у нашим крајевима не могу да расту банане?

Како се

- рибе и други становници животних заједница не смрзну у води залеђеног језера,
- животиње које читав живот проведу у земљи не угуше,
- животиње зими у земљи не смрзну?

Шта би било

- са биљкама и животињама у води када би се река или језеро у току зиме заледили до дна,
- са животињама када би људи посекли дрвеће у шуми,
- са људима када би уништили све шуме,
- са земљиштем након сече шума,
- са усевима на њиви када би људи уништили месоједе животиње?

Постоји ли веза

- између мува и ластва када пред кишу лете ниско,
- између количине воде у земљи и њене плодности,
- између птица грабљивица у шуми и броја зечева на ливади,
- између медведа и риба у реци,
- између јесењег орања и лакше обраде земљишта?

Организујете игру са темом ко може да смисли више занимљивих питалица.

Исходи теме *Повезаност живе и неживе природе*

Ученици треба да разумеју:

- зашто су земљиште, вода и ваздух услови живота;
- да сви абиотички фактори делују комплексно (вода и ваздух у земљишту утичу на плодност);
- да недостатак неког од услова живота угрожава опстанак живој природи.

ЗАШТИТА КОПНА И ВОДЕ И ЖИВОТНИХ ЗАЈЕДНИЦА

Задаци

- Визуелно препознавање загађених вода и копна.
- Развијање логичког мишљења.
- Развијање способности да се уоче узрочно-последичне везе уништавања животних станишта и животних заједница.
- Разумевање тога како човек негативно утиче на природу у целини.
- Развијање навике да се рационално користе природна богатства.

Међупредметна повезаност: свет око нас, српски језик – матерњи језик националних мањина (вербално изражавање, описивање), физичка култура.

Извори знања:

- предзнања ученика,
- искуства ученика,
- непосредно окружење,
- уџбеник,
- илустрације, слајдови, филм, ТВ, интернет.

Предлози за реализацију:

На илустрацији у уџбенику приказана је посета излетника природној животној заједници. Шта раде излетници? Тражите да ученици процене понашање појединих особа на излету.

Ученике поделите у две групе.

Једна група треба да уочава негативне поступке и да их описује.

Друга група оправдава поступке излетника.

Свака група треба да нађе разлоге за правилно или неправилно понашање излетника.

Ако је могуће, након прве расправе, група која је бранила излетнике сада треба да их критикује и обратно.

Расправа ће бити занимљива а ви ћете сазнати колико су ваши ученици разумели и прихватили навике еколошког понашања.

Посебно би били занимљиви одговори на питање: „Како се ви понашате на излету?”

Исходи теме *Животне заједнице*

- Ученици треба да знају у природи да примене стечена знања о животним заједницама.
- Да умеју да објасне међусобну повезаност свих чланова животне заједнице.
- Да знају шта значи равнотежа у природи (животној заједници).
- Да разумеју угроженост природних животних заједница.
- Да се еколошки пожељно понашају.

На крају подтеме *Животне заједнице* припремите велику изложбу радова (писаних и ликовних) и природног материјала о животним заједницама под називом *Сазнали смо о животним заједницама нашег краја...* (или слично).

ОРИЈЕНТАЦИЈА ПРЕМА СУНЦУ И ОДРЕЂИВАЊЕ ГЛАВНИХ СТРАНА СВЕТА

Усвајање појма: оријентација у простору; разликовање главних страна света према положају сунца, њихово одређивање и показивање, особљавање за сналажење у простору; подстицање жеље да се борава у природи.

Напомена. Ову тему треба радити када су сунчани дани.

Претходни задаци за ученике: Посматрај где се сунце налази у подне (ујутру, увече). Забележи време када сунце зађе.

Ученици трећег разреда знају се оријентисати у простору користећи одреднице: лево, десно, испред, изнад, испод, иза, између. Добро је ученике ставити у ситуацију да дате положаје практично демонстрирају јер ћемо их користити током часа.

Посматрамо и описујемо слику из уџбеника о кретању сунца од јутра до вечери.

Полазећи од децених искустава о кретању сунца, уводимо нове појмове: главне стране света (север, југ, исток, запад) на начин дат у уџбенику (страна света на којој се сунце сваког јутра појављује назива се исток...).

Након објашњења како настаје сенка, добро би било изаћи у школско двориште (по могућству у подне) и применити научено (именовање и одређивање главних страна света помоћу сенке). На пример: Станите лицем окренути према сунцу (југу). Уз вас су ваше сенке. Оне показују север. Која страна света је лево од вас? А десно? Посматрај простор око себе. Окрените се лицем према северу. Одреди остале три стране света. Наброј шта се налази на свакој од њих.

Игра „Ко ће пре?“

Ученици се на договорени знак учитеља окрећу према страни света коју он каже. Ко погрешно, испада из игре. Победник је играч који последњи остане у игри.

Слична увежбавања могу се вршити решавањем датих задатака у уџбенику.

Самосталним радом на теоријским и практичним задацима из уџбеника ученици сами проверавају новостечена знања.

ОРИЈЕНТАЦИЈА ПОМОЋУ ПЛАНА НАСЕЉА

Усвојити појам плана насеља, како настати и како се употребљава; развијање логичког мишљења и закључивања, прецизности и тачности у раду, радозналости, интересовања за датие садржаје.

Најбоље је поћи од практичних активности учитеља и ученика. Учитељ демонстрира на табли цртање страна предмета којима они додирују подлогу (ученици у својим свескама).

Посматрањем и проучавањем слика из уџбеника ученике подстаћи да уоче исто (да су нацртане стране датих предмета којима они додирују подлогу).

Након тога следи усвајање појма плана (умањен цртеж предмета гледаних одозго).

У уџбенику је детаљно дат начин цртања плана учионице, па га овде нећемо понављати.

Ученике треба подстаћи да уоче аналогију цртања плана учионице, школе и насеља.

Напомена. Потребно је истаћи простор који представљају планови насеља.

Усвајање оријентације помоћу плана насеља у уџбенику је дато помоћу животне, деци блиске ситуације. Веома је важно развијати способност сналажења на плановима задатака типа: Пронађи на плану места своју: школу, кућу (зграду), улицу и друге важне објекте.

Напомена. Овај садржај се не може у потпуности усвојити на једном часу. Зато је важно често вежбати оријентацију на плану насеља.

ШТА ЈЕ ГЕОГРАФСКА КАРТА И КАКО НАСТАЈЕ

Географски објекти у природи и на карти. Оријентација на карти Републике Србије (свој завичаја).

Научити шта је географска карта, како настаје и како се користи; препознавање географских објеката (низија, планина, брда, вода, насеља, путева) на карти, картографских знакова и боја, оријентација на карти Републике Србије (свог завичаја); развијање способности посматрања, описивања, закључивања, примењивања знања у свакодневном животу.

Подстаћи ученике да уоче сличности и разлике између израде плана насеља и географске карте. Помоћу уочених сличности и разлика, увести појам географске карте (уџбеник). Важно је истаћи да је при изради географске карте неопходно имати тачне податке о пределу који се црта. Може им се рећи да постоје различите врсте карата. Ученицима можете показати ауто-карту и тражити да је упореде са картом свог завичаја (сличности и разлике). Упоредити умањења на показаним картама. Где су највећа? Због чега?

Садржај уџбеника треба прошири додатним питањима која се односе на карту завичаја у којем се одржава настава.

НАШЕ НАСЛЕЂЕ

СНАЛАЖЕЊЕ У ВРЕМЕНУ. ПРЕЦИ И ПОТОМЦИ

Усвајање јединица за време (година, деценија, век); уочавање потребе да се мери време; усвајање и разликовање појмова: ближа и даља прошлости, садашњости, будућности; развијање навике да се записује датум; оспособљавање за сналажење у времену (одређивање ближе и даље прошлости); именовање свих предака и постомака; развијање способности посматрања, описивања, упоређивања, памћења; развијање способности примењивања знања у свакодневном животу.

Ученицима трећег разреда познате су јединице за време, календар (садржаји математике) и писање датума. Овде их треба обновити.

За обраду ових садржаја користити слике и текстове из уџбеника, дечја искуства (разговором о садашњем, прошлом и будућем времену и о догађајима), одговарајуће фотографије...

Препоручујемо да са ученицима посетите музеј, обиђете културно-историјске споменике.

Важно је упоредити ближу и даљу прошлост са постојањем ближих и даљих предака.

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

СТАНОВНИШТВО НАШЕГ КРАЈА

Схватити разлику између народа и националних мањина; именовање народа и националне мањине које живе у крају; уочавање сличности и разлика између њих; уочавање важности узајамног поштовања и разумевања; развијање љубави према свом крају (домовини).

Уџбеник садржи детаљну обраду овог садржаја. Додатна питања треба да буду прилагођена становништву краја у којем живе ученици.

Предлог за групни рад.

Задаћак: Причање о начинима изражавања, поштовања и разумевања, навођењем одговарајућих поступака. Како се осећају када их неко не поштује и не разуме?

ДЕЧЈА ПРАВА. ПРАВИЛА ГРУПЕ

Уџознавање и прихватање својих права и права групе; поштовање права других; уџознавање начина остваривања својих права; уочавање важности сарадње и узајамног поштовања; разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима; нећевање културе понашања

У уџбенику је дато осам чланова Конвенције о дечјим правима.

Учитељ треба да ученицима укратко објасни у чему се састоји свако од датих права и како се свако од њих крши. Следи разговор са ученицима о сваком датом дечјем праву.

Ученике треба подстаћи да уоче везу између права и своје одговорности (у породици, школи, окружењу).

Важно је да ученици схвате (и прихвате) да увек треба да воде рачуна о себи и о другима (о својим и туђим осећањима).

На сличан начин обрадити и права групе.

Садржај из уџбеника може се проширити осталим члановима Конвенције о дечјим правима.

Остали начини проширивања садржаја:

1. Проширивање листе кршења дечјих права.
2. Драматизација одговарајућих ситуација.
3. Анонимно записивање кршења својих права. Учитељ добија драгоцене информације и преузима одговарајуће мере заштите деце од таквих понашања.

ПРОИЗВОДНЕ И НЕПРОИЗВОДНЕ ДЕЛАТНОСТИ ЉУДИ

Схватање потребе за деломом послова и њихове међузависности; уочавање важности сваке људске делатности; поштовање рада сваког појединца; уџознавање производних и непроизводних делатности људи у заједници; развијање и нећевање културе понашања.

У обради ове наставне јединице може се поћи од дечјих знања о пословима које обављају њихови родитељи. Када разговором дођемо до речи: уче, лече, чувају, праве, улепшавају, поправљају, продају, ученике треба подстаћи да уоче да људи раде за себе и једни за друге.

Посматрамо и описујемо занимања према сликама из уџбеника. За свако занимање описујемо просторије у којима раде, предмете којима раде, коме је то занимање потребно.

Напомена. Детаљније обрађујемо делатности којима се баве људи у крају у којем деца живе. Ако неких од тих делатности нема у уџбенику, обавезно их треба обрадити.

Издавањем занимања којима се нешто производи уводимо појам производних делатности.

Ученике подстаћи да уоче сличности између производних делатности (сви нешто производе) и разлике између њих (производе различите производе, у различитим просторијама, различитим средствима за рад). Садржај је погодан за драматизацију (лепо понашање у продавници, биоскопу, школи, улога продавца, купца, учитеља...).

Аналогно обради производних делатности обрађујемо и непроизводне делатности.

СЕЛА И ГРАДОВИ

Упознавање обележја данашњих села и градова; именовање села и градова у свом завичају; описивање изгледа свој села (града); уочавање и схватање повезаности, зависности и међуусловљености између села и градова; развијање способности посматрања, описивања и закључивања; развијање љубави према свом селу (граду), завичају.

Већина ученика трећег разреда зна да живи у селу (граду). Час можете почети разговором о искуствима ученика: Да ли је насеље у коме живиш село или град? Како се зове? Које улице знаш у свом селу (граду)? Како оне изгледају? Који су најважнији објекти у твом селу (граду)? Које си посетио? Именуј села и градове у свом завичају. Посматрамо и описујемо град (село) према сликама из уџбеника. Читамо текстове из уџбеника, објашњавамо их и разговарамо о њима.

Важно је истаћи да је мали број села (градова) која су потпуно нова. Већина њих се стално шири, развија, уређује... Неке старе зграде се руше и на њиховим местима граде се нове. Ученике подстаћи да уоче сличности и разлике између описаних градова (села) у уџбенику и оних у којима они живе (или су у њиховој околини).

Разговором их подстаћи и на уочавање предности и недостатака живота у граду (селу).

Тражити од ученика да повезаност и зависност села и градова изразе на конкретним примерима повезаности и зависности свог села (града) са најближим градом (селом).

САОБРАЋАЈ У ОКРУЖЕЊУ

Схватање потребе и важности да се насеља повежу (и њихови делови) путевима, потребе да се саобраћај уреди; знаћи прихватљиви и примењивајући правила безбедног понашања у саобраћају (прелажење улице, пута, раскрснице, кретање дуж пута, возња бициклом); развијање одговорности за понашање у саобраћају (због своје сигурности и сигурности других ученика у њему); неговоње културе понашања у јавном превозу; препознавање путева и железничких пруга на топографској карти свој краја.

У уџбенику су детаљно обрађене ситуације којима се реализују наведени задаци ове наставне јединице.

Препорука је да се прелажење улице обради изласком до најближег пешачког прелаза. Ако то није могуће, посматрамо, описујемо и објашњавамо према слици и тексту из уџбеника.

Напомена. Већу пажњу треба обратити на оне ситуације које су актуелне у месту у којем ученици живе (према његовим специфичностима).

Садржај је погодан за драматизацију понашања која се од њих очекују.

Предлог:

На часу ликовне културе ученици групним радом могу израдити саобраћајне знаке, а на часу природе и друштва написати шта сваки знак поручује и какво се понашање од њих очекује.

МЕЋУСОБНИ УТИЦАЈИ ЧОВЕКА И ОКРУЖЕЊА (НАЧИН НА КОЈИ ЧОВЕК МЕЊА ОКРУЖЕЊЕ). УТИЦАЈ НА ЗДРАВЉЕ И ЖИВОТ

У уџбенику се налазе илустрације које омогућавају разговор чија је тема однос човека према природи и окружењу у целини.

Обратите пажњу на следеће:

- Док је било мање људи, било је више биљака и животиња.
- Временом, број људи се повећавао док је живе природе било све мање.

- У данашње време све више људи живи у градовима.

Ученици треба да уоче узрочно-последичне везе између природе и човека и да разумеју да ако штите природу, штите и себе.

ЧВРСТО, ТЕЧНО И ГАСОВИТО

Упознавање ученика са стањима у којима се јавља све што нас окружује: чврсто, течност, течно, гасовито, са њиховим разликама и сличностима, понашањем при механичким утицајима.

Ученици знају да се вода може наћи у чврстом агрегатном стању (лед), течном и гасовитом (водена пара).

Проширити, употпунити њихова знања и искуства читањем и објашњавањем текстова из уџбеника, описивањем датих слика и извођењем одговарајућих закључака.

МАГНЕТНА СВОЈСТВА МАТЕРИЈАЛА

Упознавање ученика са магнетним својствима материјала: природни магнети, могућности намагнетисања тела и особине које имају када испољавају; именовање магнетних полова; развијање способности за посматрање, описивање, закључивање, истраживање, примену новостечених знања у животној.

Час можете почети разговором којим ћете доћи до ученичких искустава са коришћењем магнета у свакодневном животу (играчке са магнетима, компас, магнетни украси...).

Напомена. Појам магнетног својства материјала, магнетне половине, особине које испољавају, ученици не могу усвојити само читањем текста и описивањем слика, без показивања (посматрања, описивања, примене).

Предвиђене експерименте ученици могу практично изводити у групи.

Важно је употребу магнета у свакодневном животу обрадити и показивањем одговарајућих предмета и разговором о њиховој употреби.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

КРЕТАЊЕ ЈЕ СВУДА ОКО НАС

Развијање свесности о кретању; упознавање ученика са различитим облицима кретања и са њиховим основним карактеристикама (кретање по правој линији, кружно кретање, тела на опрузи, клатна, таласање); уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања.

Ученици трећег разреда поседују приличан број представа и појмова о различитим облицима кретања. Зато за обраду ових садржаја треба поћи од њихових знања и искуства.

Појмове: путања тела, праволинијско кретање и кружно кретање, формираћемо најлакше обележавањем правих и кружних линија и кретањем по њима.

Кретање клатна, на опрузи, таласање... лакше ћемо формирати ако их вежемо за дечја искуства, тј. за кретање клатна на часовнику, морских таласа...

На исти начин ученици најлакше уочавају узроке неких кретања.

(Пример из уџбеника:

Стави лопту на земљу и реци јој да крене.

Да ли се померила? Шта ћеш урадити да се она покрене? Шта је узрок њеном кретању?)

На сличан начин ученици откривају одговоре на остала слична питања из уџбеника.

- Од њих тражити и да наведу сличне примере кретања и њихове узроке.

ПАДАЊЕ ТЕЛА, КЛИЗАЊЕ И КОТРЉАЊЕ

Усвајање знања о падању, клизању и котрљању тела (када и како тела падају, клизају се, котрљају наниже); развијање способности примењивања знања у свакодневним животним ситуацијама.

Ученицима трећег разреда познато је значење појмова: падање, клизање и котрљање. Зато се час може почети питањима: Ако бациш низбрдо лопту, шта ће се десити са њом? Шта се још котрља? Да ли сте се некада клизали и по чему? Баците гумицу увис. Шта се десило?

Следи најава наставне јединице: На овом часу ћемо научити када и како тела падају, клизају се, котрљају наниже.

Посматрамо слике из уџбеника. Тражимо сличности и разлике. Затим читамо и објашњавамо текстове из уџбеника користећи знања до којих су ученици дошли анализом слика.

Потребно је подстицати их да сами закључују. Тек ако они то не могу, учитељ им то мора објаснити.

Напомена. При решавању проблемских ситуација из уџбеника (и уопште) важно је подстицати ученике на осамостаљивање у раду.

КРЕТАЊЕ ПРОИЗВОДИ ЗВУК

Упознавање ученика са узроцима настанка различитих звукова; развијање способности примењивања знања у свакодневном животу.

Ученицима се неколико дана пре обраде ове наставне јединице може дати задатак да запишу своја запажања о звуковима које производе различити облици кретања: аутомобила, ветра, воде из чесме, машине за веш која је укључена...

У уводном делу часа од ученика тражити да прочитају извештај у вези са звуцима изведеним ван школе.

• При обради ове лекције од ученика се може тражити да, на основу посматрања неке слике из уџбеника, припреме питања која ће поставити својим друговима/другарицама из одељења. Након тога могу се заменити улоге. Они који су постављали питања, одговарају на друга питања која постављају они који су претходно одговарали на питања.

Важно је да ученици све изведене закључке самостално искажу својим речима.

НЕЖИВА ПРИРОДА

РАЗЛИКЕ И СЛИЧНОСТИ ИЗМЕЂУ ВОДЕ И ДРУГИХ ТЕЧНОСТИ

Упознавање ученика са битним карактеристикама воде: провидност, густина, вода као растварач; уочавање разлика између воде и других течности; упознавање експеримента (огледа) као методе за истраживање; развијање способности аналитичког посматрања.

• До појма течности можемо доћи показивањем претакања воде из једне у другу посуду. Након тога ученицима можемо поставити питања: Ако у воду ставимо оловку, да ли ће се она видети? Да ли вода може да раствори шећер, со...? Овим и сличним питањима долазимо до дечјих знања и искуства из свакодневног живота.

Следи најава наставне јединице:

На овом часу ћемо извођењем огледа доћи до одговора на следећа питања:

1. Да ли је вода провидна?
2. Да ли вода има густину?

3. Постоје ли разлике и сличности у густини воде и других течности? Ако постоје, које су?

4. Да ли је вода растварач?

5. Да ли су и друге течности растварачи?

Напомена. Описи начина извођења огледа детаљно су дати у уџбенику, па их зато овде нећемо понављати.

Важно је од ученика тражити да наброје прибор за рад, да пажљиво посматрају поступке при раду, да изнесу своја запажања и изведу закључке (помоћу питања из уџбеника).

Напомена. Ученицима обавезно треба дати прилику да постављају питања у вези са изведеним огледима, на овом и на свим осталим часовима на којима се огледи изводе.

ПРОМЕНЕ ПРИ ЗАГРЕВАЊУ И ХЛАЂЕЊУ ТЕЧНОСТИ

Упознавање са понашањем течности при загревању и хлађењу и са начином утврђивања температуре воде; развијање способности аналитичког посматрања, закључивања и примењивања у свакодневном животу.

Час можете почети питањима типа: Које топле течности пијеш? (Очекивани одговори су: чај, топлу чоколаду, какао, млеко...) Које хладне течности волиш да пијеш? (Очекивани одговори су: воду, сок, млеко...)

После одговора ученика на дата питања иде најава наставне јединице.

Од ученика пре сваког изведеног огледа можете тражити да процене (претпоставе) шта ће се десити када „то” урадимо.

Од ученика после изведених огледа, а пре извођења закључака, можете тражити да их опишу (да би сазнали да ли су их пажљиво пратили).

Знање стечено на овом часу можете проверити такмичењем група ученика, којима ћете поставити иста питања. Победник је група која прва тачно одговори на сва постављена питања.

Провера знања се може извршити и овако: ученицима кажемо називе прибора за рад на основу којих они треба да открију који оглед је њима извршен и шта се тим огледом сазнаје.

За домаћи задатак ученицима се може дати да изведу (појединачно, по паровима или групно) неке од огледа из уџбеника који нису захтевни када је у питању прибор за рад.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ТЕЧНОСТИ

Упознавање ученика са бићним карактеристикама течности: променљивост облика, простор који заузима – запремина; развијање способности аналитичког посматрања на примерима извођења огледа којима се доказују наведене карактеристике течности: закључивање и примењивање знања у свакодневном животу.

Ова наставна јединица се обрађује на сличан начин као што су обрађена претходна три садржаја.

ВАЗДУХ ПРИТИСКА И ПОКРЕЋЕ

Упознавање ученика са бићним особинама ваздуха: заузима простор, врши притисак, мења облик и запремину, креће ваздух, шта он покреће; усвајање појма атмосферски притисак; примењивање знања у одређеним животињим ситуацијама; уочавање значаја природних наука за људски живот и рад.

Час можете почети разговором о дејем искуству у вези са ваздухом: Чиме се балон пуни када га дувамо? Шта се чује (шта шишти) из балона када га издувамо? Махањем лепезе, лице се хлади. Од чега се оно хлади?

После одговора ученика на претходна питања (и дејих искустава из свакодневног живота) најавити наставну јединицу и извести огледе из уџбеника.

Било би добро ученике подстаћи да пре сваког извођења огледа изведу претпоставке (Шта ће се десити, ако „то” урадимо?), а после сваког изведеног огледа тражите да их укратко опишу.

Ученици закључују помоћу питања из уџбеника.

Од ученика после изведених закључака можете тражити да наведу примере из свакодневног живота који доказују те закључке и на основу њих их подстаћи да уоче значај природних наука за људски живот и рад.

ПРОМЕНЕ КОЈЕ НАСТАЈУ ПРИ ЗАГРЕВАЊУ И ХЛАЂЕЊУ ВАЗДУХА

Упознавање са понашањем ваздуха при загревању и хлађењу: промена температуре, зајремине, стирујање ваздуха; оспособљавање ученика за самостална закључивања помоћу извршених огледа; уочавање сличних збивања у природи; развијање интересовања да боље упознају природу, да истражују.

Обрада ове наставне јединице слична је обради свих наставних јединица са извођењем огледа.

Пошто су се ученици досада извештили у посматрању, описивању огледа и закључивању, сада можете тражити да претпоставе поступак огледа на основу датог материјала.

Напомена. Ученике треба подстаћи да постављају што више питања у вези са изведеним огледом.

Од ученика се може тражити и да после изведеног огледа формулишу питања на основу којих ће доћи до закључака.

Ако то време дозвољава, са ученицима можете разговарати на тему: Шта бисте ви желели да истражујете? Како то можете да урадите?

Ако ученици не знају одговор на друго питање, помозите им у томе и подстичите их на такав вид рада.

МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

ВАЗДУХ – ТОПЛОТНИ ИЗОЛАТОР

Упознавање ученика са особинам ваздуха – топлоћни изолатор; оспособљавање ученика да усвојена знања примене на одређене животиње ситуације; развијање свести о значају природних наука за унапређење људског живота и рада; утицање на формирање здравствених навика ученика.

Обновити стечена знања о ваздуху, његовим особинама и променама које настају при његовом загревању и хлађењу.

Ново наставно градиво (из уџбеника) обрадити користећи ученичка искуства из свакодневног живота.

Десетогодишњаци би требало да имају формиране здравствене навике адекватног одевања према временским приликама. Искуство често говори супротно. На пример, многи ученици зими за време одмора излазе у школско двориште без јакне (потребно их је опоменути да се обуку). Зато пред крај часа треба са ученицима разговарати и на ту тему.

Литература коју можете користити:

1. Борић, Д., Лукач, Ш. (1999). Улазница за Царску бару. *Специјални резервати природе Стари Беој – Царска бара*. Зрењанин.
2. Бојовић, В. (1995). *Крећање*. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд.
3. Бојовић, В. (1995). *У свешу електицијетта*. Завод за уџбенике и наставна средства. Београд.
4. *Зелени џуџокази*. Предшколска установа Врачар. Београд, 1995.
5. *Животна средина и одрживи развој*. Еколобри и Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 2003.
6. *Ура култура – еколошка, здравствена, култура исхране*. Учитељски факултет. Београд, 2000.
7. *Зоопедгошки џиручник*. Педагошки завод Војводине и Просветно-педагошки завод Суботице, 1991.
8. Здански, И. (1998). *Школа у џприроди*. Веста фац. ДОО. Београд.
9. Ивић, И. И други (1997). *Активно учење*. Министарство просвете Србије, Министарство просвете Црне Горе, Институт за психологију Београд, Канцеларије УНИЦЕФ-а у Београду.
10. Јанковић, М. и други (1991). *Еколоџија и заштитна животне средине*. Научна књига. Београд.
11. Константиновић, Ф. (1997). *Учим на ољедима*. Техничка књига. Београд.
12. Кроул, С., Ранкин, Б. (2001). *Еколоџија за џочетнике*. Хинаки. Београд.
13. Матановић В., Веиновић З. (2003). *Еколошко-џприродњачки водич са методичким уџуџствима*. Едука Д.О.О. Београд.
14. Матановић, В. (1995). *Одабрана џољавља из џприродних наука*. Учитељски факултет. Београд.
15. Милошевић, Л. (1996). *Настава биологије у основној школи*. Завод за издавање уџбеника. Београд.
16. Николић, Р. (1994). *Педагошке вредности школе у џприроди*. Институт за андрагогију и педагогију Филозофски факултет у Београду и Учитељски факултет Ужице.
17. *Ољеди и настава средства за џприродне науке у основној школи*. Савремена школа. Београд, 1995.
18. Ршумовић, Љ. *Буквар гечјих џправа*.
19. Сенћански, Т. (2003). *Мали кућни ољеди 1*. Креативни центар. Београд.
20. Сенћански, Т. (2003). *Мали кућни ољеди 2*. Креативни центар. Београд.
21. Сенћански, Т. (2003). *Мали кућни ољеди 3*. Креативни центар. Београд.

10. ПИСАНЕ ДНЕВНЕ ПРИПРЕМЕ ПО НАСТАВНИМ ЈЕДИНИЦАМА

НАПОМЕНА: У писаним дневним припремама коришћене су скраћенице **ОВ = обједињена верзија уџбеника** и **РВ = раздвојена верзија уџбеника**, а односе се на наше уџбенике који су, по налогу Министарства раздвајани на „радне и нерадне”. Ми их сада пружамо у обе верзије – да их користите према жељи, потребама и могућностима. Дакле, ОВ је уџбеник са вежбањима, а РВ подразумева уџбеник и радну свеску.

Редни број: 1.	Наставна јединица: Природа и друштво нашег краја и још понешто	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознати ученике са наставним предметом, уџбеником и са садржајима које ћемо усвајати у току године; покренути радозналост и децу мотивисати за даљи рад.		
Стандарди постигнућа:		
Наставне методе: дијалогска, показна	Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару	
Наставна средства: уџбенички комплет, географске карте		
ТОК ЧАСА – Ученици читају песмицу из уџбеника ПИД 3. – Усмено наводе садржаје из песмице који ће се обрађивати у трећем разреду из предмета ПИД. – Пре него што кренемо даље, да се подсетимо шта смо учили прошле године: ученици наводе садржаје који су обрађивани прошле године, а учитељ их бележи на табли и групише. Затим од наведених садржаја истиче оне који ће се обрађивати – продубљивати и проширивати и ове године на часовима предмета Природа и друштво. – Ученици наводе и образлажу оно што су научили о нашем месту и о рељефу нашег места; о странама света и слично. – Учитељ затим представља програмске садржаје овог предмета који су новина за ученике. – Ученици прелиставају садржај уџбеника. – Заједно са учитељем, покушавају да групишу и извуку тематске целине односно области, а учитељ целине бележи на табли. – Затим ученици по областима (целинама) наводе шта би волели о њима да сазнају и ново да науче. – Ученици у паровима разгледају уџбеник и усмено дају своје утиске. – Учитељ усмено одговара на евентуална питања ученика. – Играње игрице <i>Јесењи ветар</i> коју су научили у претходним разредима.		Уводни
		Главни
		Литература:

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 2.	Наставна јединица: Мој крај – рељеф у крају	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање основних облика рељефа у окружењу. Развијање способности за активно упознавање околине, радозналости, припадности и љубави према завичају.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.6.1. 1ПД. 1.2.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3.		
Наставне методе: дијалогска, показна, истраживачка		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, слике различитих облика рељефа		
ТОК ЧАСА		
Уводни	Учитељ води са ученицима уводни разговор: – Доста смо путовали за ове две године. Путовали сте и са родитељима. На тим путовањима пролазили сте кроз разне крајеве. – По чему се разликују ти крајеви? – Да ли је ваш крај сличан неком од њих? (За разговор користимо своје разредне фотографије од којих је направљена презентација или пано.) Ово су слике нашег краја и његове околине. Ово је ваш завичај . <i>*Завичај је мeсџо и крај у коме је неко рођен.</i> – Да бисмо даље упознали свој завичај, морамо поновити шта је то рељеф и које облике рељефа познајемо. – Наредних часова радићете подељени у три групе. Свака група ће имати другачији задатак. Тек када сви урадите своје задатке, добићемо целину. 1. група. Помоћу уџбеника и слика које је добила треба да: – напише шта је рељеф и које облике рељефа имамо, – да опише изглед брдовитих крајева. 2. група. Да опише планински предео. 3. група. Да опише равничарски предео.	
	Главни	Опис сваког краја мора да садржи: 1. основне карактеристике облика рељефа; 2. карактеристике таквог земљишта и за шта је погодно (шта се ту узгаја); 3. која су природна богатства тог краја; 4. чиме се људи у том крају баве. – У раду користите уџбеник, текстове и слике које сте добили. – Ученици раде до пред крај часа, а онда добијају даље задатке.
Завршни		– До следећег часа, радећи у групама како сте радили и на часу, спремићете своја излагања о различитим крајевима наше земље. – Поделите задужења, нађите занимљиве текстове у енциклопедијама, издвојте оно што је најважније и што мора да се запише у свеску. На следећем часу, свака група ће бити предавач за свој део. – Помоћ можете потражити у библиотеци, а све што треба да откуцате, можете у кабинету за информатику.
	Литература:	

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 3.	Наставна јединица: Мој крај – рељеф у крају	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа		
Упознавање основних облика рељефа у окружењу.		
Развијање способности за активно упознавање околине, радозналости, припадности и љубави према завичају.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.6.1. 1ПД. 1.2.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3.		
Наставне методе: дијалогска, демонстративна, писана, истраживачка		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, слике различитих облика рељефа		
ТОК ЧАСА		
– Ученици усмено понављају шта је завичај и које су задатке имале групе.		
– Групе се припремају за представљање својих радова.		
Излагање група по реду		
– Остали ученици прате, записују, постављају питања, допуњују		
У свеске би требало да запишу:		
*Рељеф чине сва узвишења, удубљења и равнице на земљиној површини.		
* Облици рељефа су :		
равница бреџ		
котлина брдо		
долина планина		
– Ученицима објашњавамо да све остало могу научити из уџбеника, а видели су и из других извора.		
– Раде задатке у РВ: радној свесци, стр. 5; ОВ: уџбенику 3а, стр. 9 и усмено проверавају тачност урађеног.		
И даље радите као истраживачи у групама:		
1. и 2. група. Облици рељефа у мом крају (описати их, навести природна богатства).		
3. група. Занимања људи условљена изгледом рељефа.		
– Прикупити што више занимљивих фотографија, прича, да ли је рељеф у овом крају увек био овакав....		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 4.	Наставна јединица: Мој крај – воде у крају	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознавање основних облика појављивањ воде у окружењу. Развијање способности за активно упознавање околине, радозналости, припадности и љубави према завичају.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.6.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.		
Наставне методе: дијалошка, демонстративна, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, текстови о рекама, језерима и барама		
ТОК ЧАСА		
– Понављамо шта је вода и у којим облицима се јавља у природи.		
Ученици раде у три групе.		
1. група. Текуће воде (РВ: уџбеник, стр. 10, 11, 12; ОВ: уџбеник 3а, стр. 11, 12, 13).		
2. група. Реке (равничарске, планинске, највеће реке).		
3. група. Стајаће воде, 13. стр., језера и баре (РВ: уџбеник, стр. 14; ОВ: уџбеник 3а, стр. 14, 15).		
За све групе. Како загађујемо и како чувамо наше воде.		
– Излагање група. За прву групу припремљене су слике (презентација) на којима се виде: извор, река, обале, притоке, ушће.		
– За другу групу слике наших великих река.		
– За трећу слике наших језера и бара.		
– Учитељ помаже и допуњује излагање ученика.		
Записујемо:		
– Воде могу бити текуће и стајаће.		
Текуће воде су потоци и реке.		
– Свака река има: извор, ток, речно корито, обале, своје притоке и ушће.		
– Наше велике реке су: Сава, Дрина, Дунав, Велика Морава.		
Стајаће воде су:		
– језера (природна и вештачка),		
– баре.		
И даље радите као истраживачи у групама:		
1. и 2. група. Реке мог краја.		
3. група. Језера и баре у мом крају.		
– Прикупити што више занимљивих фотографија, прича, могу ти помоћи питања у уџбенику која се налазе испод сваке лекције.		
Напомена. На часовима слободних активности ученици израђују макету рељефа и вода свог краја.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 5.	Наставна јединица: Мој крај – рељеф и воде у крају	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о рељефу и водама краја. Развијање способности за активно упознавање околине, радозналости, припадности и љубави према завичају. Оспособљавање за јавни наступ и јасно изношење знања и ставова.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.6.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.		
Наставне методе: дијалогска, демонстративна, писана, вербална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: Све оно што су групе припремиле за своја излагања.		
ТОК ЧАСА – Припремамо све што је групама потребно. – Понављамо задатке које су групе имале. РЕЉЕФ У МОМ КРАЈУ – Групе излажу редом, показујући припремљене материјале. Материјали су припремљени у сарадњи са родитељима и направљени као презентација или као панои са сликама. ВОДЕ У МОМ КРАЈУ – Исти поступак у излагању. ИЗГЛЕД МОГ КРАЈА ПРЕ 70 ГОДИНА – Прича нашег госта чика Јована, који се овде родио и цео свој век проживео. – Показаћемо и слике које је деда донео; ученици могу да му постављају питања. Важно је да уоче да су људи живећи у овом крају много утицали и на рељеф и на воде овог краја (вештачко језеро, пресушила река, заравњена брда и на њима изграђена насеља). Ово ће бити организовано као јавни час, коме могу да присуствују и родитељи. На крају је изложба слика нашег краја и макета које смо правили. Све траје дуже од једног часа, али тог дана може бити тематски организована настава.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 6.	Наставна јединица: Мој крај – рељеф и воде у мом крају	Тип часа: систематизација
Циљеви и задаци часа Систематизација знања усвојених на претходним часовима и њихова примена.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.6.1. 1ПД. 2.6.1. 1ПД. 2.6.3. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбенички комплет		
ТОК ЧАСА – Усмено понављамо све што смо досада научили о рељефу и водама. – Шта све знамо о свом крају. – На основу усменог испитивања и досадашњег рада учитељ може да подели оцене. Потребно је да се прокоментарише рад сваке групе, да ли су сви чланови били подједнако активни, да се сви похвале и да размене искуства о оваквом раду. – Израда задатака у РВ: радној свесци, стр. 7, 8, 9; ОВ: уџбенику 3а, стр. 16, 17, 18. – Читањем проверавамо тачност решења. – Следећи час ћемо имати у школском парку.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 7. и 8.	Наставна јединица: Својства земљишта и њихов значај за живи свет	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање основних својстава земљишта. Повезивање својства земљишта и живог света.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.3.2.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА Учитељ разговара са ученицима: – Зашто кажемо да је земљиште један од услова живота? Шта нам земљиште пружа? – Како је настало земљиште? – Учитељ објашњава настанак и ситњење земљишта. Показује слике, чита чланке из енциклопедија. Учитељ доноси замрзнуто и незамрзнуто земљиште. Ученици уочавају разлике. Својства земљишта – Ученици раде огледе редом као у РВ: радној свесци, стр. 10–14; ОВ: уџбенику 3а, стр. 20–24. После сваког огледа изводе закључке и записујемо их на табли и у свеске. – Битно је да ученици уоче главна својства земљишта и да га повежу са живим светом. – Нагласити да је земљиште у ствари станиште за различити живи свет. Од особина земљишта зависи какве ће биљке ту расти, а од биљака зависи које ће животиње ту живети. – Нагласити да и човеков живот и рад зависе од земљишта. Где ће људи правити куће, чиме ће се бавити, зависи од земљишта. – Ученици одговарају на питања из РВ: уџбеника, стр. 16; ОВ: уџбенику 3а, стр. 26. – Садимо пасуљ у различите врсте земљишта и стварамо му различите услове за живот. Остављамо да расте. (РВ: радна свеска, стр. 26; ОВ: уџбеник 3а, стр. 57)		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 9. и 10.	Наставна јединица: Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознавање основних својстава воде и ваздуха и њихово повезивање са животом – они су услов живота на Земљи.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.3.2.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбенички комплет, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА – Усмено понављање својстава воде и ваздуха које су научили у другом разреду. – Шта је потребно за живот и раст живих бића? – Како је настало земљиште? – Читамо текст из РВ: уџбеника, стр. 17; ОВ: уџбеника 3а, стр. 27, део о води. Кроз разговор објашњавамо, дајемо још информација, ученици допуњују својим знањем и искуством. – Читамо део о ваздуху допуњујући га сликама и занимљивим текстовима. – Нека својства воде и ваздуха и њихов значај за живи свет. – Радимо огледе везане за кружење воде у природи. Читамо занимљиве текстове, тражимо од ученика да објасне кружење воде на неком конкретном примеру. – Особине и кретање ваздуха – радимо на исти начин. – При раду се што више ослањамо на искуство ученика. – Радимо задатке у РВ: радној свесци, стр. 16, 17; ОВ: уџбенику 3а, стр. 32, 33. – Правимо ветроказ и стављамо га у двориште.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 11.	Наставна јединица: Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање основних појмова везаних за временске прилике и њихов значај за живи свет.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, истраживачка, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник, текстови, новине		
ТОК ЧАСА		
– Ученици усмено одговарају на питања учитеља о својствима воде и ваздуха. – Усмено објашњавају (на примеру) кружење воде у природи.		
Учитељ разговара са ученицима: – Шта можемо да слушамо увече како бисмо знали шта ујутру да обучемо за школу? – Шта је то временска прогноза, какве информације нам даје?		
Проучавањем временских прилика баве се метеоролози. – Да видимо шта све може утицати на време. – Да ли је иста температура у шуми и на ливади? Да ли је ветар јачи у шуми или на ливади? – На исти начин обрађујемо и остале чиниоце и закључујемо:		
На време утичу многи чиниоци, као што су: рељеф, падавине, ваздух, температура, шуме... – Падавине и шта о њима знамо.		
Падавине су: киша, снег, магла, роса... – Разговарамо на основу децјег искуства и читамо занимљиве текстове. – Објашњавамо ученицима како да прате временске прилике у свом крају наредних седам дана и како да ураде „временску прогнозу“. – Радимо задатке из РВ: уџбеника, стр. 25; ОВ: уџбеника 3а, стр. 38.		
– Домаћи задатак: РВ: радна свеска, стр. 18, 19; ОВ: уџбеник 3а, стр. 37, 39.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 12.	Наставна јединица: Вода, ваздух, земљиште	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа		
Провера степена усвојености садржаја који су досада обрађени.		
Стандарди постигнућа: стандарди целе области		
Наставне методе: дијалогска, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: контролни задатак – Едука		
ТОК ЧАСА – Подела контролних задатака. – Давање упутства за рад. – Израда задатака. – Ученици који први заврше могу читати текстове везане за природу. – Анализа контролних задатака на следећем часу.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 13.	Наставна јединица: Станиште и животна заједница	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Схватити везу између станишта и животне заједнице. Упознати појам животне заједнице. Схватити међусобну повезаност свих живих бића.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: слике различитих станишта		
ТОК ЧАСА		
– Показујемо слике различитих станишта и на њима објашњавамо појам станишта.		
Учитељ сумира и разговара са ученицима:		
СТАНИШТЕ је простор настањен биљкама и животињама.		
– Како се зове станиште људи? Шта људима пружа насеље? Зашто се насеља праве на неким местима, а на другим не?		
У сваком станишту постоје ОДРЕЂЕНИ УСЛОВИ за живот по којима се оно разликује од других.		
– Упоредићемо различита станишта и проналазимо различите услове за живот у различита годишња доба.		
Све биљке и животиње одређеног станишта чине ЖИВОТНУ ЗАЈЕДНИЦУ.		
Пошто су у различитим стаништима услови за живот различити, то се и животне заједнице разликују.		
УТИЦАЈ СТАНИШТА НА ЖИВА БИЋА		
Својим условима живота станиште утиче на животну заједницу.		
Биљке и животиње се прилагођавају условима живота.		
– Шта мислите, на које све начине се биљке и животиње прилагођавају условима станишта?		
– Биљке се прилагођавају ИЗГЛЕДОМ свих својих делова, а животиње изгледом и понашањем.		
– Рад у три групе. Свака група добије по једну биљку и једну животињу из различитог станишта. Треба да одреди станиште, услове живота и како су прилагођене тим условима.		
– Извештавање група и анализа урађеног.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 14.	Наставна јединица: Станиште и животна заједница	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа		
Утврдити знања ученика о стаништима и животним заједницама, као и повезаности живих бића са условима живота на станишту.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: уџбенички комплет		
ТОК ЧАСА		
– Ученици усмено одговарају на питања учитеља о станишту и животним заједницама.		
Учитељ кратко излаже:		
ОДНОС ЖИВИХ БИЋА У СТАНИШТУ		
– Чланови једне животне заједнице повезани су међусобно на разне начине.		
– Најзначајнији је однос исхране који међу њима постоји и називамо га ланац исхране.		
– Ланац исхране чине карике (биљке и животиње), повезане тако да прва у ланцу служи као храна следећој.		
– Прва карика – зелене биљке, произвођачи.		
– Последња карика – животиња која у станишту нема природног непријатеља.		
Станиште, животна заједница, чланови животне заједнице чине једну целину у којој сваки део има своје место и улогу и у равнотежи је са осталим деловима. Ако дође до промене у једном делу, равнотежа ће се пореметити, па ће се и целина пореметити.		
– Ученици читају текст из РВ: уџбеника, стр. 27, 28, 29; ОВ: уџбеника 3а, стр. 40, 41, 42 и усмено одговарају на питања из уџбеника.		
– Ученици самостално раде задатке у РВ: радној свесци, стр. 20; ОВ: уџбенику 3а, стр. 43.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 15.	Наставна јединица: Животне заједнице на копну – шуме	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Усвајање знања о животним заједницама на копну – шумама.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалoшка, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару
Наставна средства: уџбенички комплет, текстови о биљкама и животињама шума		
ТОК ЧАСА – Ученици усмено одговарају на питања учитеља понављајући претходно научене садржаје: шта је станиште и животна заједница; које животне заједнице постоје; ланац исхране; последице нарушавања ланца исхране. Ученици усмено одговарају на питања учитеља: – Које животне заједнице разликујемо на копну? – То су природне животне заједнице: шуме, травнате животне заједнице. Ученици усмено наводе поделу и карактеристике култивисаних животних заједница. – Култивисне животне заједнице – оне које формира човек: њива, повртњак, воћњак, виноград, паркови. – Ученици у паровима раде задатке у РВ: радној свесци, стр. 21, 22, 23; ОВ: уџбенику 3а, стр. 47, 48, 49, 50. – Сваки одговор читамо, коментаришемо и допуњујемо. – Игра питалице: ученици у паровима смишљају опис карактеристичне биљке или животиње по избору (без навођења назива), а задатак других парова јесте да погоде о којој биљци или животињи је реч. – Читамо занимљиве текстове о биљкама и животињама шуме.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 16.	Наставна јединица: Животне заједнице на копну – травнате области	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Усвајање знања о животним заједницама на копну – травнатим областима		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару
Наставна средства: уџбенички комплет		
ТОК ЧАСА – Понављамо шта је станиште и животна заједница, ланац исхране, животне заједнице на копну. – Рад у пару према задацима из уџбеничког комплета. – Сваки задатак се коментарише и допуњује. – О свакој животињи на слици читамо занимљиве текстове. Ученици у паровима састављају ланац исхране на ливади и одговарају на питања учитеља: – Да ли у том ланцу исхране учествују само животиње са ливаде? – Шта то значи? – Како су животиње ливаде прилагођене условима живота? – Како су биљке прилагођене тим истим условима? – Припремамо се за истраживачки рад у шуми и на ливади. – Задаци су преузети из уџбеника. Ученици ће припремити сав потребан материјал и следећа два часа проверићемо на ливади и у шуми.		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 17. и 18.	Наставна јединица: Животне заједнице на копну	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о животним заједницама на копну.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, истраживачки рад		Облици рада: амбијентална настава
Наставна средства: папир, бојице, лупа...		
ТОК ЧАСА – Пут до ливаде користимо да коментаришемо животиње и биљке које живе поред пута. Пошто нас пут води поред њива и воћњака, поновићемо и култивисане животне заједнице. – Ученици ће радити у групама. – Прво ћемо посетити ливаду. Свака група ради све задатке које смо одредили на претходном часу. – Пре него што крену да раде задатке, понављамо које све биљке и животиње живе на ливади. – Поред већ задатих задатака, треба да забележе све биљке и животиње које препознају на ливади. – Одмарамо се на ливади и причамо о ономе што смо видели и научили. – Одлазимо у шуму. – Ученици раде на исти начин. – Обратити пажњу на животиње које могу да се виде у шуми. Да ли је лакше видети животињу на ливади или у шуми? Зашто? – Направити ланац исхране који повезује шуму и ливаду. – Ову прилику искористити да се понови и оријентација у простору. – Особине земљишта и ваздуха. – Делови биљке. – Шта смо све видели и научили – понављамо. – Сав материјал носимо са собом и допуњујемо своју разредну збирку. Понећемо и биљке за хербаријум, узорке земљишта, слике животиња...		
– Игре по избору ученика.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 19.	Наставна јединица: Култивисане животне заједнице	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа: Проширити и продубити знања ученика о култивисаним животним заједницама.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални, у паровима
Наставна средства: уџбеник, слике, текстови		
ТОК ЧАСА – На великим сликама су шуме, ливаде, баре, реке. На столу су сличице биљака и животиња шума и ливада. Ученици излазе, узимају једну сличицу, стављају је на своје место и објашњавају све што о њој знају. – На другој великој слици приказана су култивисана станишта. – Тражимо од ученика да опишу шта виде на слици. – Какви су услови живота у овим стаништима? – Ко утиче на услове живота у овим стаништима? – Хајде да од ових станишта направимо животна станишта – да им додамо биљке и животиње које у њима живе. – Ученици лепе сличице биљака и животиња које припадају овим стаништима. – Да ли у овим стаништима има и самониклих биљака и дивљих животиња? – Зашто су оне неопходне у овим заједницама? – Ученици у паровима састављају по један ланац исхране: а) на њиви, б) у повртњаку, в) у парку. – Решења се проверавају читањем и коментарисањем. – Читамо занимљиве чланке о култивисаним биљкама.		Уводни Главни Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 20.	Наставна јединица: Култивисане животне заједнице	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци: Утврдити знања о култивисаним животним заједницама.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, слике, енциклопедије		
ТОК ЧАСА – Ученици се припремају за групни рад. – Ученици су подељени у четири групе. – Свака група добија по једно култивисано станиште. – Задаци: • Нацртати то станиште. • Написати услове за живот. • Лепљењем сличица или цртањем направити животну заједницу тог станишта. • Описати повезаност свих чланова тих животних заједница. • Улога човека у тим стаништима. • Наћи у енциклопедији неки занимљив текст о једном становнику те животне заједнице. – Извештавање група. – Ученици самостално раде задатке у РВ: радној свесци, стр. 26–31; ОВ: уџбенику 3а, стр. 60.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 21.	Наставна јединица: Карактеристике животних заједница на копну	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа		
Проверити степен усвојености садржаја везаних за животне заједнице на копну.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: наставни листићи – Едука контролни		
ТОК ЧАСА – Подела наставних листића. – Давање упутства за рад. – Ученици раде задатке. – Ученици који пре краја часа заврше, читају занимљиве чланке из енциклопедија. – Анализа задатака на следећем часу.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 22. и 23.	Наставна јединица: Животне заједнице у води и поред воде	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа На основу истраживачког рада, упознати животне заједнице у води и поред воде.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, истраживачка		Облици рада: амбијентална настава
Наставна средства: папир, бојице, лупа		
ТОК ЧАСА – У нашој околини налази се вештачко језеро, а око њега у пролеће има изузетно много птица и других животиња. – Ученици ће цео дан провести у природи, од тога су два часа природе и друштва. – Ученици су подељени у групе. – Једна група истражује биљке поред воде и оно што може да се види у и на води (да нацртају, фотографишу, опишу како су прилагођене условима, зашто су значајне...) – Друга група треба да истражи крупније животиње и птице. – Трећа група инсекте, животиње у земљи. – Сви треба да направе по један ланац исхране. – Одмарамо се, сређујемо утиске, подносимо извештај. – Код куће средити белешке, урадити слике, завршити цртеже, упресовати биљке. – Игре по избору ученика.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 24.	Наставна јединица: Животне заједнице у води и поред воде	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о животним заједницама у води и поред воде.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, илустративно-демонстративна		Облици рада: фронтални, групни, индивидуални
Наставна средства: материјали које смо донели из природе, наставни листић		
ТОК ЧАСА – Уређујемо своје паное и збирке. – Док то радимо, понављамо све што смо досада научили: врсте станишта и животних заједница; ланац исхране; повезаност биљака и животиња; карактеристичне биљне и животињске врсте. – Читамо текстове из уџбеника, радимо задатке и допуњујемо своја искуства из природе. – Ученици затим самостално раде задатке из наставног листића. – Решења се проверавају читањем онога што је урађено. – Обавештавамо ученике да ће на следећем часу бити писмена провера знања везана за садржаје свих животних заједница. Дајемо упутства о припреми за писмену проверу знања.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 25.	Наставна јединица: Животне заједнице	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа		
Проверити ниво усвојености обрађеног градива.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.1.6. 1ПД. 2.1.1. 1ПД. 2.1.5. 1ПД. 2.1.6. 1ПД. 3.1.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: контролни задатак – Едука контролни задаци		
ТОК ЧАСА		
– Подела контролних задатака.		
– Израда задатака.		
– Ученици који заврше пре краја часа, могу читати нешто по свом избору.		
– Анализа контролног на следећем часу.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 26.	Наставна јединица: Значај заштите копна и воде и животних заједница у њима	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Схватање значаја очувања човекове околине.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.2.3.		
Наставне методе: дијалошка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник, слике		
ТОК ЧАСА – Анализа контролних задатака. 		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 27.	Наставна јединица: Оријентација у природи – стране света	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Усвајање појмова: оријентација у простору, разликовање главних страна света према положају сунца.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3.		
Наставне методе: дијалогска, демонстративна, писана, амбијентална настава	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник, компас, штап		
ТОК ЧАСА		
– У парку кроз игру понављамо појмове: лево, десно, горе, доле.		
– Простор је све оно што нас окружује. У њему морамо да се оријентишемо . То значи да морамо свој положај да одредимо према некоме или нечему.		
– Да би се оријентисали свуда на исти начин, људи су одредили стране света .		
– Стране света се одређују према сунцу .		
– Сунце излази на истоку . У подне је на југу , супротно од југа је север .		
– Сунце залази на западу .		
– Пошто је сад подне, сунце нам показује југ. Хајде да одредимо и друге стране света.		
– Одређујемо стране света помоћу сенке и маховине.		
– Најтачније се стране света одређују помоћу компаса . Показујемо ученицима компас и одређујемо стране света помоћу њега.		
– Читамо занимљиве текстове о компасу и о различитим начинима оријентације у простору.		
Домаћи задатак: Прочитати лекцију из РВ: уџбеника, стр. 56; ОВ: уџбеника 3а, стр. 84.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 28.	Наставна јединица: Оријентација у природи – стране света	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа: Утврђивање појмова: оријентација у простору, разликовање главних страна света према положају сунца.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3.		
Наставне методе: дијалогска, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: уџбенички комплет		
ТОК ЧАСА – На почетку часа ученици усмено наводе о чему су учили на претходном часу. – Хајде да то запишемо у своје свеске. Главне стране света су: – исток E – запад W – север N – југ S Споредне стране света су: – североисток SE – северозапад SW – југозапад SW – југоисток SE Справа којом најтачније одређујемо стране света јесте компас. Можемо се оријентисати и помоћу: – маховине, – сунца, – коре дрвећа (северна страна је храпавија). – Израда задатака у РВ: радној свесци, стр. 38–42; ОВ: уџбенику 3а, стр. 85–87. – Читамо и проверавамо решења.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 29.	Наставна јединица: Од плана учионице до плана града	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Усвајање појма плана насеља, како настаје и како се употребљава. Развијање логичког мишљења, прецизности у раду.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 2.4.3.		
Наставне методе: дијалогска, писана, графичких радова		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник, прибор за цртање, свеска, план града		
ТОК ЧАСА – Са ученицима разговарамо о њиховим искуствима у коришћењу планова града. Да ли сте некада видели план града? Из чега се он састоји? Чему он служи? – Посматрамо слику учионице у уџбенику. Ученици закључују да се учионица не може нацртати у природној величини, али да можемо нацртати план учионице. *План је умањен цртеж предмета леданих овозио. – Према упутствима која су дата у уџбенику, цртамо план учионице, а ученици га цртају у својим свескама. – Пронађи сада на плану учионице своје место. Прочитај у ком квадрату се налази. – Ученици су у групама. Свака група добије план града. Шта се приказује планом града? Шта је све ту обележено? *План града је умањен приказ распореда улица, важних зграда и места одређеним ознакама, а у односу на стране света. – Објашњавамо ученицима како се могу снаћи на плану града. На наставном листићу заједно проналазимо одређене улице и објекте. – Затим ученици самостално раде задатке на наставном листићу. – Ученици читају оно што су урадили да бисмо проверили да ли су решења тачна. – Домаћи задатак: РВ: радна свеска, стр. 43; ОВ: уџбенику 3а, стр. 90.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 30.	Наставна јединица: Географска карта	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање са географским објектима у природи и на картама. Оријентација на карти наше државе и завичаја.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 2.4.4.		
Наставне методе: дијалогска, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник, географске карте		
ТОК ЧАСА – Посматрамо боје, знакове и све што може да се види на карти (разредна, велика), а ученици све то проналазе на својим картама. – Ученици заједно са учитељем дефинишу појам географске карте и наводе шта се на њој приказује, користећи претходна знања и искуства. – Учитељ сумира: Географска карта је тачан и умањен приказ дела површине Земље. – На њој су приказане: границе, реке, планине, рудници, саобраћајнице... – На карти је север увек горе, југ доле, исток десно, запад лево. – Свака карта има: а) називе територија, б) картографске знаке, г) размер карте. (Све ово показујемо на зидној карти, а ученици проналазе на својим картама.) Боје на карти: - воде – плаво, - равнице – зелено, - узвишења – браон, различите нијансе. – Научити лекцију из уџбеника уз обавезно разумевање слика и знакова (РВ: уџбеник, стр. 60, 61; ОВ: уџбеник 3а, стр. 94, 95). – Игрица: Поздрав сунцу – ученици треба да стану у две врсте и да се окрену према истоку, а онда да лагано подижу руке и главу поздрављајући сунце.		Уводни Главни Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 31.	Наставна јединица: Географска карта	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о географским објектима у природи и на картама. Оријентација на карти наше државе и завичаја.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3. 1ПД. 2.4.3. 1ПД. 2.4.4.		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, географске карте		
ТОК ЧАСА – Ученици усмено понављају оно што су научили о оријентацији у простору. – Учитељ усмено испитује ученике. Један ученик излази пред карту и објашњава: • Боје, знакове, стране света... остали све то проналазе на својим картама; • Да ли у Србији има више планина или равница? Како то знаш? • Да ли је Србија богата водом? Пронађи језера на карти. • Радимо задатке из РВ: уџбеника, стр. 62, 63; ОВ: уџбенику 3а, стр. 96, 97 и тачност проверавамо читањем одговора. – Ко ће пре: На северу се налази велики град који се зове Суботица... и слично.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 32.	Наставна јединица: Оријентација у природи и на географској карти	Тип часа: систематизација
Циљеви и задаци часа Проверити усвојеност појмова везаних за оријентацију. Даље оспособљавање ученика за оријентисање на карти наше државе и завичаја.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.2. 1ПД. 1.4.3. 1ПД. 2.4.3. 1ПД. 2.4.4.		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: припремљени настави листићи (Едука – контролни), географске карте, видео-бим		
ТОК ЧАСА – Проверавамо да ли су ученици способни да се оријентишу на плану града и на карти. Изводимо ученике да на карти и на плану града пронађу задати појам. – Рад на наставним листићима којим се проверава усвојеност обрађених појмова. – Тачност решења се проверава помоћу видео-бима. Радове заједно оцењујемо. – Ходање по упутству. Крени на север, па код друге клупе скрени на запад....		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 33.	Наставна јединица: Сналажење у времену	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Усвајање јединица за време (година, деценија, век). Усвајање појмова: садашњост, прошлост, будућност и њихова правилна примена.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.4.5. 1ПД. 2.4.5.		
Наставне методе: дијалoшка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: уџбеник, календари		
ТОК ЧАСА Учитељ разговара са ученицима: – Које смо јединице за време досада научили? – Чиме још меримо време? – Учитељ сумира: Време можемо мерити сатима, данима, месецима, годинама. – Помоћу календара понављамо све што знамо о години (месеци, годишња доба). – Питамо их колико они имају година. – Тумачење појмова деценија и век: • Деценија је временски период од десет година. • Век је временски период од сто година. • Посматрање траке времена и њено тумачење. – Све објашњавамо уз помоћ уџбеника. – Кроз разговор објашњавамо појмове садашњост, будућност, прошлост, далека прошлост. – Самосталан рад ученика, РВ: уџбеник, стр. 64, 65; ОВ: уџбеник 3б, стр. 99, 100. – Игрица: <i>Каг је ко рођен</i> . По учионици распоредимо све месеце, а ученици морају да стану код месеца у ком су рођени. Затим морају да стану у врсту по редоследу рођења. Победник је месец који се најбрже „спакује“.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 34.	Наставна јединица: Ко су наши преци	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Разумевање појмова предак – потомак и везе међу њима.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 2.6.5. 1ПД. 2.4.5.		
Наставне методе: дијалогска, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбенички комплет, фотографије		
ТОК ЧАСА – Учитељ разговара са ученицима: • Шта би по вашем мишљењу значила реч ПРЕДАК? А потомак? Ученици наводе примере из своје породице и образлажу. Учитељ сумира и разговара са ученицима: – Идући тако уназад у далеку прошлост, можемо открити многе своје претке. – Свако од њих нам је оставио понешто у наслеђе: боју очију, стас, глас... – Да ли вам некада кажу да личите на ујку, тетку, деку? – Да ли можемо лично да упознамо све своје претке? – Како онда о њима нешто сазнамо? – Посматрајући слике у уџбенику, описујемо помоћу чега све сазнајемо прошлост. – Посматрајући и коментаришући слике, сазнајемо како се некада живело у селу и у граду, како су изгледале школе. – Можемо се позвати и на сазнања која су ученици стекли на излетима (Бранковина, Тршић). – У вашим РВ: радним свескама, стр. 44; ОВ: уџбеницима 3б, стр. 101 дато је породично стабло. Покушајте да га уз помоћ родитеља попуните. Можете и да га проширите. Покушајте да сазнате што више о својој породици. Напишите то као састав, па ћете нас следећем часу упознати са историјом своје породице. – Замисли да живиш у време када је живео твој прадеда – шта би радио/радила? Како би проводио/проводила слободно време?		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 35.	Наставна јединица: Како откривамо прошлост – некад и сад	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Да ученици схвате из којих све извора могу сазнати историју свог краја.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.		
Наставне методе: дијалoшка, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, слике, предмети		
ТОК ЧАСА		
Учитељ води уводни раговор са ученицима: – Да ли сте почели да попуњавате своје породично стабло? – Следећи ваш задатак биће да, када завршите стабло, напишете како су ваши преци живели. Како ћете о томе сазнати, научићемо на овом часу.		
Како сазнајемо прошлост? – Тумачење појма трагови прошлости. У сваком тренутку нашег живота из нас остаје неки траг. Који траг сте ви иза себе оставили? Замислите сада своје дете које хоће да сазна нешто о вама баш из овог периода вашег живота. Какве доказе оно може пронаћи, шта је то што ће му показати да сте ви баш ове године ишли у ову школу, имали овог учитеља/ову учитељицу, дружили се са Јоцом....? – На исти начин можемо сазнати много тога о далекој прошлости. О њој нам причају: • старе зграде, манастири, тврђаве, споменици; • различити писани документи, књиге, путописи... • стари предмети, слике... • а све ово се чува у музејима. – Са ученицима причамо о сваком од ових извора. – Читамо текст из уџбеника који говори о животу некада у Крушевцу.		
Учитељ даје упутства за израду домаћег задатка: – Прикупите што више података о животу некада у нашем крају. – У томе ти могу помоћи питања из РВ: уџбеника, стр. 71; ОВ: уџбеника 3б, стр. 108.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 36.	Наставна јединица: Мој крај некада	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Упознавање са некадашњим изгледом свог краја и са начином живота у њему.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.		
Наставне методе: дијалогска, писана, истраживачка		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: Све што су ученици сакупили и припремили за овај час.		
ТОК ЧАСА – Сад ћемо покушати да на основу свих оних материјала које сте прикупили и донели, сазнамо нешто више о свом крају. – На часовима предмета Од играчке до рачунара, од донетих фотографија и докумената ученици су направили презентацију. Могу се направити и панои са сликама. Презентација садржи следеће: • прво спомињање насеља; • некадашњи изглед насеља; • занимања људи; • облачење; • школа и историја наше школе (о школи сазнајемо и на основу школске монографије). – На основу слика разговарамо са ученицима. – Гост на часу биће нам... (позвати најстаријег мештана да прича о школи некада). – Представљамо своју малу збирку старих предмета и изложбу старих фотографија.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 37.	Наставна јединица: Живот у породици некада и сад	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа		
Упознавање са некадашњим изгледом и животом свог краја и породице.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.		
Наставне методе: дијалошка, писана, монолошка	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: припремљени радови ученика		
ТОК ЧАСА – Имали сте доста времена да попуните своје породично стабло и да понешто сазнате о својој породици. Ко вам је све помагао у прикупљању података? Које изворе сте користили? Ученици представљају оно што су урадили: – излазе пред разред, показују своје породично стабло и причају нам историју своје породице. – Причу могу поткрепити предметима, одећом, фотографијама, документима... – На основу прича ученика, закључујемо како се некада живело у породицама, колико је било деце, како се понашало према старијима, како се проводило слободно време, које су се игре играле, како се удавало и женило. – Ученици наводе шта им је било посебно занимљиво у овом истраживачком задатку, шта им је било тешко, које су евентуалне проблеме имали и на које све начине су их решавали и слично. – Бирамо најбољег и најтемељнијег истраживача.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 38.	Наставна јединица: Значајне личности наше прошлости	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање са познатим личностима наше прошлости.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5. 1ПД. 2.4.5.		
Наставне методе: дијалогска, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, слике, текстови		
ТОК ЧАСА Учитељ води уводни разговор са ученицима: – Како нека личност постаје позната? – Како нека личност постане значајна за цео један народ, па чак и за човечанство? Учитељ сумира: • Значајне личности су оне које су својим делима допринеле бољем и лепшем животу свог народа. – Које смо значајне личности из наше прошлости већ упознали? – Значајне личности могу бити: државници, писци, научници, музичари, сликари... – О Светом Сави смо већ много тога научили. Зашто је он значајан за наш народ? – Шта знате о Вуку Караџићу? – Читамо текстове о Николи Тесли и Иви Андрићу. – Да видимо на траци времена када су они живели. Ученици проналазе на траци времена векове у којима су живеле поменуте личности. – Покушајте да сазнате да ли је у вашем крају живела нека значајна личност. Сазнајте нешто о њеном животу и раду.		Уводни Главни Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 39.	Наставна јединица: Значајне личности наше прошлости и краја	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Упознавање са познатим личностима наше прошлости.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.4. 1ПД. 1.6.5. 1ПД. 1.6.6. 1ПД. 2.6.5.		
Наставне методе: дијалошка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, слике, текстови		
ТОК ЧАСА – Понављамо све оно што смо научили о животу некада, о начину сазнавања прошлости и о чувању ствари и докумената из прошлости. – Које су то значајне личности? – О којим значајним личностима свог краја желите да нам причате? – Ученици презентују своје извештаје. – Бележимо које су знамените личности нашег краја. – Слушамо <i>Химну Светом Сави</i> и химну наше школе.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 40.	Наставна јединица: Становништво нашег краја	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Схватити разлику између народа и националних мањина. Именовати народе и националне мањине које живе у крају. Поштовање свих народа.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.1. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2. 1ПД. 3.5.1. 1ПД. 3.5.2.		
Наставне методе: дијалогска, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, слике, текстови		
ТОК ЧАСА		
Учитељ води разговор са ученицима: – Шта је то становништво? Да ли становници једног места увек морају припадати истом народу? Ученици наводе примере из свог искуства.		
– Ученици усмено одговарају на питање: Ком народу ми припадамо? – У Србији живи српски народ. Али, поред њега, у нашој земљи живе и националне мањине . То су припадници других народа, али су и они становници наше земље. Ту су живели и њихови преци, ту су њихове куће, они ту раде. – Националне мањине имају иста права и обавезе као и наш народ. Сви становници наше земље су равноправни . – Пронађи у уџбенику који још народи живе у нашој земљи и запиши у свеску. – Напиши и шта значи реч равноправност. – Када је могућ заједнички живот становника једног краја? – А сад напиши који све народи живе у твом крају. – Ученици самостално раде задатке из уџбеничког комплета.		
– Читамо решења задатака.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 41.	Наставна јединица: Дечја права. Правила групе	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознати своја права, права других, права и обавезе у групи.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.1. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2.		
Наставне методе: дијалошка, писана, текстуална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбенички комплет, слике, текстови		
ТОК ЧАСА Учитељ води разговор са ученицима: – Шта то значи када кажемо да неко има неко право? Ко њему гарантује то право? – Знате ли неко право које сви становници наше земље, који су пунолетни, имају? Ко њима гарантује то право? Шта би они могли да ураде ако би им то право било ускраћено? Ученици усмено наводе за која су права деце чули досада и објашњавају њихова значења. – Сад ћемо прочитати нека од дечјих права и о њима поразговарати. – Анализирамо сва наведена права. – Да ли има нешто што бисте ви додали? – Свако право са собом носи и обавезе. Хајде да видимо које обавезе вама намећу ова ваша права. – Шта мислите, да ли сва деца у свету имају ова права? Ко угрожава дечја права? Зашто? – До краја часа радимо правила групе према уџбенику. – Глумимо текст који описује како изгледа када се не поштују правила групе. – Самостални рад на задацима у РВ: радној свесци, стр. 46; ОВ: уџбенику 3б, стр. 113 и проверавање урађеног читањем и коментарисањем одговора.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 42.	Наставна јединица: Становништво и права деце	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о правима и обавезама деце и одраслих, о правима и обавезама у групи.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.1. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.3. 1ПД. 2.5.1. 1ПД. 2.5.2.		
Наставне методе: дијалошка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: наставни листићи (Едука – контролни)		
ТОК ЧАСА – Подела контролних задатака. – Упутства за рад. – Израда задатака из наставних листића. – Повратна информација на следећем часу.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 43.	Наставна јединица: Производне и непроизводне делатности људи	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Схватање потребе за поделом послова и њихове међузависности. Усвојити појмове производне – непроизводне делатности.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 2.5.3.		
Наставне методе: дијалошка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник		
ТОК ЧАСА – У другом разреду смо научили шта су то занимања и како су настала. – Сад ћемо погледати слике помоћу којих смо прошле године учили о занимањима и поновити све што о њима знамо. Учитељ сумира, а затим води разговор са ученицима: – Значи, занимања су настала да би човек задовољио неку своју потребу. – Погледајте сада још једном слике занимања: имамо човека који оре – орача, чува овце, брине о коњима... – Има ли неке сличности међу овим занимањима? Где живе људи који се баве овим пословима? За шта су везана њихова занимања? <i>*Група сличних послова јесте ДЕЛАТНОСТ.</i> – Погледајте сада ове послове. Шта људи раде на овим сликама? (Слике су везане за обраду земље.) <i>*Послови који су везани за обраду земље зову се једним именом РАТАРСТВО.</i> <i>*Узгајање воћа је ВОЂАРСТВО.</i> <i>*Узгајање поврћа – ПОВРТАРСТВО.</i> <i>*Узгајање винове лозе – ВИНОГРАДАРСТВО.</i> – Слике на којима се види како људи узгајају домаће животиње. <i>*Гајење и брига о домаћим животињама назива се СТОЧАРСТВО.</i> – Сви ови послови су слични и једним именом се зову ПОЉОПРИВРЕДНА ДЕЛАТНОСТ – Да видимо шта даље бива са јабукама које су воћари произвели. Неке ћемо појести свеже, али већина тог воћа завршиће у фабрикама где ће од њих произвести сокове, џемове, сирће... <i>*У фабрикама се праве разни прехрамбени производи, одећа, обућа, машине...Ти послови сјадају у ИНДУСТРИЈСКУ ДЕЛАТНОСТ.</i> <i>*Пошто се и пољопривредно и индустријском делатношћу нешто производи, то су ПРОИЗВОДНЕ ДЕЛАТНОСТИ.</i> – Погледајте сада следеће слике, реците које је занимање у питању и да ли ови људи нешто производе. <i>*У УСЛУЖНЕ ДЕЛАТНОСТИ сјадају послови којима се врше разне услуге: превоз, прогаја, ујостийељство...</i> Домаћи задатак: Распитајте се чиме се баве ваши родитељи и остали укућани и одредите да ли је њихово занимање производна или услужна делатност.		
– Радимо задатак у РВ: радној свесци, стр. 48, 49; ОВ: уџбенику 36, стр. 119, 120.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 44.	Наставна јединица: Повезаност производних и непроизводних делатности	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Схватање потребе за поделом послова и њихове међузависности. Разумети повезаност производних и непроизводних делатности.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 2.5.3.		
Наставне методе: дијалогска, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник		
ТОК ЧАСА Учитељ разговара са ученицима: – Шта је то делатност? Које групе делатности постоје? – Којим делатностима се баве ваши укућани и у коју групу ти послови спадају?		
– Производне и услужне делатности међусобно су тесно повезане. – Учитељ заједно са ученицима анализира примере из РВ: уџбеника, стр. 80, 81; ОВ: уџбеника 3б, стр. 121, 122. Даје упутства за рад по групама: – Сад ћете се поделити у три групе. Свака група ће добити по један производ. Ваш задатак је: • Да направите „ланац“ делатности које су заступљене док овај производ не стигне до вас. • Да наведете имена бар неких занимања која чине те делатности. • Да кажете да ли је тај производ коначан или се он може употребити даље за производњу неког другог производа. – 1. група – кифлу; 2. група – вунени џемпер; 3. група – коцку шећера. – Ученици раде по групама. – Извештавање група.		
– Распитај се и запиши чиме се све баве становници твога краја.		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 45.	Наставна јединица: Делатности људи у крају	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа		
Схватање потребе за поделом послова и њихове међузависности. Производне – непроизводне делатности нашег краја. Поштовање рада.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 2.5.3.		
Наставне методе: дијалогска, писана, текстуална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник		
ТОК ЧАСА – Да поновимо: шта је то делатност и како смо их поделили? – Ученици затим усмено наводе примере – на које су све начине повезане делатности. Учитељ разговара са ученицима: – Које све делатности постоје у нашем крају? Даје упутства за рад по групама: • Поделићемо се у три групе. • 1. група има задатак да наведе занимања која су везана за пољопривредну делатност, а обављају се у нашем крају. • 2. група – које фабрике постоје у нашем крају и шта производе. • 3. група – услужне делатности у нашем крају. – Најлакше ће вам бити да на један папир напишете занимања својих родитеља, познаника и да онда заједно то разврстате по делатностима. Ако неко из друге групе има више информација, рецимо о фабрикама, нека замени место у групи. Групе нису стриктно подељене, слободно помажите једни другима. – Извештавање група. – Коментарисање онога што је урађено. – На основу излагања утврђујемо чиме се већина становништва нашег краја бави. – Читамо о неким старим занатима којих још има у нашем крају.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 46.	Наставна јединица: Насеља у нашем крају	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање са обележјима данашњег села и града. Описивање изгледа и уочавање разлика између села и града. Развијање љубави према завичају.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.2. 1ПД. 2.5.2.		
Наставне методе: дијалoшка, писана, показна		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, презентација		
ТОК ЧАСА – Како се зове ваше место? – Како је добило име? Где се налази? Опиши околину свог места. – На овом часу, кроз разговор и припремљену презентацију или фотографије, ученици ће одговорити на следећа питања: 1. Како се једним именом називају места где људи живе? 2. Шта има свако насеље? 3. Зашто људи праве насеља? 4. Како се зову људи који живе заједно у насељима? <i>*НАСЕЉА су места у којима људи живе заједно.</i> <i>*Свако насеље мора имати:</i> – своју ТЕРИТОРИЈУ – простор који заузима; – своје СТАНОВНИКЕ – то су људи који живе у истом насељу. Они могу да се познају, али и да се не познају; могу да говоре истим, али и различитим језиком; – НАЗИВ или ИМЕ; – ЗГРАДЕ и УЛИЦЕ; – своју ОКОЛИНУ, која може бити брдовита, равничарска, планинска. <i>*Људи подижу насеља да би задовољили своје основне ПОТРЕБЕ:</i> – да би имали кућу и заштиту; – да заједно обављају послове; – да се штите и помажу; – да се забављају и друже. <i>*Зашто у насељима поред кућа постоје и различите УСТАНОВЕ. Оне пружају услуге свим становницима.</i> Установе су: школе, болнице, пошта, позориште, општина... <i>*Да би се једно насеље развијало, његови становници морају да буду сложни, да га изграђују, чувају...</i> – Како се зову мања, а како већа насеља? – О селу и граду говорићемо на следећем часу. Домаћи задатак: Распитај се колико становника има твоје место, које установе има, каква му је околина; можеш донети и фотографије значајних установа или споменика које су становници твог места изградили заједничким радом. – Разговарамо о сликама у уџбенику.		Уводни Главни Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 47.	Наставна јединица: Село и град су повезани	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Уочавање разлика и повезаности између села и града.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.6.2. 1ПД. 2.5.2. 1ПД. 2.5.3.		
Наставне методе: дијалошка, писана, проблем-ситуација		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник, фотографије, географска карта		
ТОК ЧАСА		
– Ученици усмено понављају оно што су научили на претходним часовима: шта су насеља, типове насеља и њихове карактеристике.		
– Приказујемо слике градова (великих, мањих).		
– Тражимо од ученика да опишу каква су то насеља. При опису могу ићи редом по оним карактеристикама које има свако насеље. Затим читамо текст из уџбеника, 85. стр., и одређујемо делатности којима се људи баве у различитим насељима. Уочавамо нераскидиву повезаност различитих насеља.		
Закључујемо:		
• ГРАДОВИ су већа насеља у којима људи живе у стамбеним зградама или у кућама са мањим двориштима.		
• Људи у граду углавном раде у фабрикама и баве се услужним делатностима.		
– На исти начин обрађујемо и село или га радимо упоредо.		
Моје место		
– Раде у групама. Свака група добије неколико карактеристика насеља које мора да опише на свом месту.		
– Извештавање група.		
– Допуњавамо пано <i>Наши крај</i> .		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 48.	Наставна јединица: Саобраћајне везе наших крајева	Тип часа: обрада			
Циљеви и задаци часа					
Продубљивање знања о саобраћају и саобраћајним средствима. Уочавање безбедног и културног понашања у саобраћају.					
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 1.5.4. 1ПД. 2.5.3.					
Наставне методе: дијалогска, писана, проблем-ситуација		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни			
Наставна средства: уџбеник, фотографије, географска карта					
ТОК ЧАСА – Понављамо шта су насеља и шта све имају. – Како су насеља повезан, како стижемо од једног до другог насеља? – Саобраћај је оно што повезује насеља. Шта смо до сада научили о саобраћају? Учитељ сумира: САОБРАЋАЈ је услужна делатност. Бави се превозом људи и робе, као и преносом вести и обавештења. Помоћу саобраћаја сва насеља на нашој планети су међусобно повезана, па чак и ван ње. Да би се саобраћај одвијао неопходно је да постоје: – САОБРАЋАЈНИЦЕ: путеви, луке, аеродруми, пруге, мостови... – ПРЕВОЗНА СРЕДСТВА (друмска, шинска, ваздушна, водена, информациона). – САОБРАЋАЈНА СИГНАЛИЗАЦИЈА (знаци, семафори) – УЧЕСНИЦИ У САОБРАЋАЈУ (возачи, путници, пешаци) Да нико не би настрадао, сви учесници у саобраћају морају да се придржавају САОБРАЋАЈНИХ ПРОПИСА (правила о понашању у саобраћају). – Која правила понашања у саобраћају си до сада научио/научила? – Радимо и разговарамо према сликама у уџбенику. – Распитај се које саобраћајнице пролазе кроз твој крај, како је твоје место повезано са ближом и даљом околином.			Уводни	Главни	Завршни
Литература:					

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 49.	Наставна јединица: Насеља и веза међу њима	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о саобраћају и о значају повезаности насеља. Безбедно и културно понашање у саобраћају.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 1.5.2. 1ПД. 1.5.3. 1ПД. 1.5.4. 1ПД. 2.5.3. 1ПД. 2.6.3.		
Наставне методе: дијалогска, писана, монолошка		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, фотографије, географска карта		
ТОК ЧАСА – Уз помоћ географске карте понављамо рељеф и воде, стране света. – Затим проналазимо своје место на карти, одређујемо свој крај. – Радимо текст у РВ: уџбенику, стр. 89; ОВ: уџбенику 3б, стр. 134 и причамо о степену загађености природе у нашем крају као и о мерама за очување природе. Домаћи задатак: РВ: радна свеска, стр. 54; ОВ: уџбеник 3б, стр. 135. – Усмено испитивање ученика. – На основу карте и разредног паноя, тражимо од ученика да повежу све што смо до сада научили, да то изложе и пронађу на разредној карти и на својим картама. Могу да раде и у пару. – Ученици процењују своје знање и уз помоћ учитеља добијају оцене. Свака оцена мора бити образложена јер у њу треба да уђу све претходне активности ученика у изрази различитих задатака и пројеката. – Играмо и певамо уз музику свог краја.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 50.	Наставна јединица: Систематизација садржаја о друштву	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа Проверити ниво усвојености обрађених појмова везаних за ову област.		
Стандарди постигнућа: стандарди целе области		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: географска карта, Едука – контролни задаци		
ТОК ЧАСА – Подела контролних задатака. – Упутства за рад. – Израда контролних задатака. – Анализа успешности урађених контролних задатака на следећем часу.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 51.	Наставна јединица: Све је од неке материје	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање ученика са стањима у којима се јавља све што нас окружује, сличности и разлике међу њима.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалoшка, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару
Наставна средства: уџбеник, фотографије, различити материјали		
ТОК ЧАСА – Детаљна анализа контролног задатка и подела оцена. Учитељ представља ученицима нову тематску целину и садржаје који ће бити обрађивани на наредним часовима. Укратко представља ученицима уз разговор са њима оно што ће обрађивати, користећи њихова претходна знања и искуства: – Све што нас окружује од неке је МАТЕРИЈЕ. – Материја може бити у ЧВРСТОМ, ТЕЧНОМ И ГАСОВИТОМ стању. – Неке материје могу прелазити из једног у друго стање. Које су то материје? Ученици усмено наводе особине воде и ваздуха које су досада научили. Затим наводе материјале које знају (од којих је израђен, на пример, њихов школски прибор, одећа, обућа коју имају на себи и слично). Учитељ сумира: – Постоје различити МАТЕРИЈАЛИ који се добијају на различите начине. – ПРИРОДНИ МАТЕРИЈАЛИ се добијају из природе (дрво, кожа, бакар... показујемо неке од тих материјала, добро је ако имамо грумен неке руде). – ВЕШТАЧКИ МАТЕРИЈАЛИ се праве у фабрикама (пластика, гума, стакло... такође показујемо, дајемо ученицима да опипају и један и други и да уоче разлике). – У ОСОБИНЕ материјала спадају: тврдоћа, јачина и савитљивост. Неки материјали проводе топлоту, а неки електрицитет. – Радимо задатке у РВ: радној свесци, стр. 55; ОВ: уџбенику 3б, стр. 137; могу радити у пару. – Читањем проверавамо тачност решења и тражимо детаљна објашњења са примерима.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 52.	Наставна јединица: Чврсти материјали	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање ученика са особинама и својствима чврстих материјала.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, фотографије, различити материјали		
ТОК ЧАСА Учитељ разговара са ученицима о ономе што су научили на претходном часу: – Понављамо шта је материја и у каквом стању може бити. – Шта су материјали и како их можемо добити. Учитељ даје упутства за рад по групама: – Ученици раде у три групе. Учитељ мора пажљиво да прати све експерименте, а експеримент са сагоревањем он изводи, а ученици закључују. – Свака група има неки чврст материјал: папир, дрво, пластику, гуму, метал, односно предмете од ових материјала. – Радимо експерименте загревања, хлађења, еластичности, сагоревања. За пример рђања могу да донесу неке старе ексере па да их упоредимо са новима. – Свака група бележи: • брзину загревања и хлађења, • шта се дешава при сагоревању неких материјала (веома високе температуре), • који материјали су еластични. – Извештавање група. – Закључивање. – Израда задатака у РВ: радној свесци, стр. 56; ОВ: уџбенику 3б, стр. 138. – Читањем проверавамо тачност решења.		Уводни Главни Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 53.	Наставна јединица: Материјали се могу мењати	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа		
Упознавање ученика са особинама и својствима материјала.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбенички комплет, фотографије, материјал потребан за експерименте		
ТОК ЧАСА		
– Понављамо шта је материја и у каквом стању може бити. – Шта су материјали и како их можемо добити. – Усмено испитивање ученика о ономе што смо досада учили. – Повезати са претходним знањима: у којим областима можемо пронаћи природне материјале? Које? Која је делатност развијена у тима крајевима? Који материјали се могу добити од дрвета, а који производи? – Радимо задатке и експерименте из РВ: радне свеске, стр. 56–59; ОВ: уџбеника 3б, стр. 139–144. – Ученици раде у групама, свака група један експеримент. Учитељ помаже. Свака група изводи закључке које записујемо на табли, упоређујемо са искуствима из свакодневног живота и бележимо у свеске. – Сви раде задатке на 60. страни. – Тачност решења проверавамо читањем.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 54.	Наставна јединица: Магнетна својства материјала	Тип часа: обрада	
Циљеви и задаци часа			
Упознавање ученика са магнетним својствима материјала.			
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6.			
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни		
Наставна средства: уџбенички комплет, фотографије, различити материјали, магнети			
ТОК ЧАСА			Уводни
– Понављамо шта је материја и у каквом стању може бити.			
– Шта су материјали и како их можемо добити.			Главни
Учитељ изводи оглед и разговара са ученицима о њиховим запажањима:			
– Постоји још једно својство материјала које се састоји у овоме:			
• Учитељ проспе по столу ситне предмете од метала, али и од дрвета, пластике (спајалице, чиоде, гумицу, дрвену оловку...).			
• Ово је један материјал који ће нам помоћи да већину ових предмета брзо прикупимо (показује магнет).			
– Како се зове овај материјал и које својство он има?			
– Даље радимо према уџбенику и изводимо све наведене експерименте.			
– Ученици су подељени у групе и свака група изводи по један експеримент. Обавезно записују своја запажања.			
Записујемо:			
<i>Магнет се прави од природног материјала, једне врсте руде њоме која се зове магнетит.</i>			
<i>Магнетит има својство да привлачи и задржава њоме предмете. То својство зове се МАГНЕТИЗАМ.</i>			Завршни
– За домаћи задатак: Смисли и запиши три питања у вези са овом лекцијом.			
Литература:			

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 55.	Наставна јединица: Све је направљено од нечега	Тип часа: утврђивње
Циљеви и задаци часа Утврђивање и повезивање знања ученика о својствима различитих материјала.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару
Наставна средства: уџбенички комплет, фотографије, различити материјали		
ТОК ЧАСА Ученици играју уводну игрицу: – „Шта сам био на самом почетку“ – један ученик/једна ученица каже неки предмет и лоптицу баци другу/другарици. Овај/ова мора да каже која материја је у основи тог предмета, који материјал... (оловке – биљка, дрво...). – Ученици једни другима постављају питања припремљена код куће и на њих усмено одговарају. – Усмено проверавамо степен усвојености до сада обрађених садржаја: • Читамо текст у РВ: уџбенику, стр. 98, 99; ОВ: уџбенику 3б, стр. 151, 152. • Радимо задатке у РВ: радној свесци, стр. 63, 64; ОВ: уџбенику 3б, стр. 153. • Сваки задатак заједнички коментаришемо, читамо додатне текстове за све оно за шта ученици покажу интересовање. Ученици у паровима смишљају по три питања, размењују их са паровима из другог реда, записују одговоре, читају их и коментаришу. Учитељ заједно са ученицима анализира прецизност и јасноћу постављених питања.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 56.	Наставна јединица: Која сијалица ће засветлети	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознати ученике са електрицитетом и установити који су материјали добри проводници, а који не.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.3. 1ПД. 2.3.4.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбеник, фотографије, материјал потребан за експеримент		
ТОК ЧАСА		
Учитељ разговара са ученицима:		
– Да би отерао/отерала мрак из собе, шта ћеш урадити? Зашто ће сијалица засветлети?		
– Која је то природна материја која је омогућила проналазак струје?		
– Хајде да видимо шта је то ЕЛЕКТРИЦИТЕТ.		
– Читамо текстове о електрицитету.		
– Правимо га помоћу чешља и вунених предмета.		
– Радимо задатке и огледе из уџбеника (експеримент изводи учитељ; ученици посматрају и закључују).		
Закључујемо:		
<i>Струја је корисна, али може бити и опасна.</i>		
<i>Неки материјали добро проводе струју (метал, вода).</i>		
<i>Други материјали су добри изолатори (ваздух, дрво, гума).</i>		
– Ко је заслужан за проналазак струје?		
– Шта сте досада научили о Николи Тесли, о његовом животу и раду и заслугама?		
– Опасности које прете од струје и како их избећи – ученици усмено наводе правила безбедног понашања која су досада научила.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 57.	Наставна јединица: Магнетизам и електрицитет	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање усвојених појмова везаних за материјале.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.3. 1ПД. 2.3.4.		
Наставне методе: дијалошка		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: ЦД		
ТОК ЧАСА Ученици са учитељем играју игру <i>Доврши реченицу</i>: – Магнет ће привући... (набројати што више предмета) – Струју никако не смеш дотаћи... – Ученици усмено одговарају на питања учитеља: • Шта је материја? • У којим стањима се материја налази у природи? • Шта су материјали? • Какви могу бити? • Наведи примере за природне материјале. • Наведи вештачке материјале. • Својства материјала. • Шта је магнетизам? • Шта је електрицитет? • Који су проводници, а који изолатори? • Како се морамо понашати са струјом? Играње игрице <i>Додирни материјал</i> – Ученици се слободно крећу уз музику. Када музика стане, учитељ изговори: ДРВО, а ученици треба да додирну што више предмета од дрвета. Наизменично, на упутство учитеља, додирују предмете од пластике, вуне, гуме и слично...		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 58.	Наставна јединица: Систематизација градива	Тип часа: провера
Циљеви и задаци часа		
Провера усвојених појмова везаних за материјале.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.4. 1ПД. 1.3.5. 1ПД. 1.3.6. 1ПД. 2.3.3. 1ПД. 2.3.4.		
Наставне методе: дијалoшка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални	
Наставна средства: контролни задатак		
ТОК ЧАСА		
– Подела контролних задатака.		
– Израда задатака.		
– Ко заврши, чита занимљиве текстове из енциклопедије.		
– Анализа контролног задатка на следећем часу.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 59.	Наставна јединица: Све се креће	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Усвајање знања о различитим облицима кретања и о њиховим карактеристикема. Уочавање узрока кретања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, у пару	
Наставна средства: уџбенички комплет, аутомобили играчке, лопте, кликери, перушке, секундара		
ТОК ЧАСА		
Учитељ разговара са ученицима:		
– Шта се све у свакодневном животу креће?		
– Како знаш да се нешто креће?		
– Израда задатака у паровима, као што је описано у РВ: радној свесци, стр. 65–67.		
– Провера урађеног читањем одговора и коментарисањем.		
– Ученици могу да покрећу и предмете које су донели и да опишу њихова кретања.		
– Закључујемо:		
Промена положаја тела у односу на друго тело зове се КРЕТАЊЕ.		
– Објашњавамо ову тврдњу на примеру аутобуса који се креће у односу на куће поред пута и на нас који се у аутобусу крећемо од једног дела до другог, или се не крећемо у односу на аутобус, али се крећемо у односу на улицу.		
– Играње игрице: Кретања у колони по различитим командама: кружно, кривудаво, право...		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 60.	Наставна јединица: Путање тела која се крећу	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Развијање свести о кретању. Различити облици кретања и њихове карактеристике; Уочавање узрока кретања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбеник, аутомобили играчке, лопте, кликери, перушке, наставни листић		
ТОК ЧАСА Ученици усмено понављају оно што су научили на претходном часу. Учитељ даје упутства за рад по групама. – Ученици по групама израђују задатке: • На поду покрећу различите предмете и цртају линије којима су се они кретали. – Посматрамо слике у уџбенику и одређујемо по каквој се линији крећу тела на њима. Учитељ заједно са ученицима сумира, а ученици записују у своје свеске: <i>Свјетарна или замишљена линија по којој се тијела крећу зове се ПУТАЊА ТЕЛА.</i> <i>Кретање према облику постојање може бити:</i> • <i>правoliniјско,</i> • <i>кривoliniјско,</i> • <i>кружно.</i> Ученици самостално раде задатке на наставном листићу које је припремио учитељ (Прилог). Тачност урађеног проверава се читањем одговора. – Играње игрице кретања у колони по различитим командама: кружно, кривудава, право...		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 61.	Наставна јединица: Шта је то што покреће	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Развијање свести о кретању. Различити облици кретања и њихове карактеристике. Уочавање узрока кретања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет, аутомобили играчке, лопте, кликери, перушке		
ТОК ЧАСА – Понављамо све што смо научили о кретању. – Израда задатака по групама, као на претходном часу. – Покрените своје предмете на различите начине. – Шта сте све радили да бисте покренули неки предмет? Закључујемо: Ништа се не креће само од себе. <i>Ако се неко <u>ш</u>ело креће, значи да <u>ја</u> је <u>по</u>кренула нека СИЛА.</i> <i>Силе ГУРАЈУ, ВУКУ и ОБРЋУ <u>ш</u>ела да би она ишла брже или <u>си</u>орије, мењала <u>й</u>равац крећиања или облик.</i> Ученици бележе закључак у своје свеске. – Раде задатке у РВ: уџбенику, стр. 106; РВ: радној свесци, стр. 67; ОВ: уџбенику 3б, стр. 160–162. – Тачност урађеног проверава се читањем и коментарисањем одговора. – Покрени друга различитом силом – <i>Игра <u>й</u>ешлића.</i>		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 62.	Наставна јединица: Све пада на земљу	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Развијање свести о кретању. Различити облици кретања и њихове карактеристике. Уочавање узрока кретања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник, аутомобили играчке, лопте, кликери, перушке		
ТОК ЧАСА		
– Понављамо све што смо научили о кретању.		
– Израда задатака по групама, као на претходном часу.		
– Бацамо предмете од различитог материјала увис.		
– Шта се са њима дешава? Да ли је неки предмет остао у ваздуху?		
– Опиши падање сваког предмета.		
Све што бацимо у висину, пада на земљу.		
Сва тела се међусобно привлаче, а најјача је привлачност Земље.		
Земља привлачи све предмете и то се зове ЗЕМЉИНА ТЕЖА.		
Да штога нема, не бисмо могли да ходамо и све око нас би лебдело.		
– Ученици бележе закључак у своје свеске.		
– Ученици самостално читају текст из РВ: уџбеника, стр. 107, 108; ОВ: уџбеника 3б, стр. 163, 164 и фронтално одговарају на питања из уџбеника: објашњавају утицај Земљине теже на рад воденице и на играње на тобоганима у парковима.		
– Читамо занимљиве текстове о Земљиној тежи.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 63.	Наставна јединица: Кретање производи звук	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Уочавање различитих облика кретања и њихових карактеристика. Схватање звука као последице кретања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.4.1. 1ПД. 2.4.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, рад у пару
Наставна средства: уџбенички комплет, наставни листић, балони, кутије, кесе, удараљке...		
ТОК ЧАСА – Ученици самостално раде задатке из наставног листића, а тачност урађеног проверава се читањем. – Радимо према уџбенику и закључујемо: • Свет око нас пун је звукова. Сви они настају услед неког кретања. • Неке звукове чујемо, а неке не. • Звук путује у таласима који се зову ЗВУЧНИ ТАЛАСИ. • Звучни таласи преносе звук кроз чврсте, течне и гасовите материје. • Звуци се крећу брже кроз воду него кроз ваздух. • Светлост се креће брже од звука. – Читамо занимљивости о звуку и о његовом кретању. – Рад у пару према упутству из РВ: радне свеске, стр. 68–70; ОВ: уџбеника 3б, стр. 169–172. – Парови могу радити различите задатке. При коментарисању закључака, ученици допуњују једни друге. – Читамо закључке својих експеримената и поредимо их са закључцима у уџбенику.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 64.	Наставна јединица: Вода и друге течности	Тип часа: обрада			
Циљеви и задаци часа Упознавање ученика са битним карактеристикама воде. Уочавање разлике између воде и других течности. Развијање способности аналитичког размишљања.					
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.					
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни				
Наставна средства: уџбенички комплет, све оно што је потребно за експерименте					
ТОК ЧАСА Ученици усмено одговарају на питања учитеља: – Шта је вода? – Које су особине воде? – У каквим се све стањима она налази у природи? – Поред воде постоје и друге течности. Које? – Посматрамо течности које смо донели (оне које су приказане у уџбенику). – Изводимо закључке о особинама посматраних течности. ОСОБИНЕ ТЕЧНОСТИ Провидност течности – Упоредимо течности и закључујемо: течности могу бити провидне као вода, мање провидне и потпуно обојене. Густина течности – Мешамо течности. Течности имају различиту густину. Када се мешају оне гушће падају на дно, а ређе остају на површини. Течности као растварачи – Изводимо експеримент из радне свеске и заједно са ученицима изводимо закључак. Вода је добар растварач, али не може да раствори све материје. Растварањем вода добија боју, укус и мирис материје коју је растворила. И друге течности могу бити растварачи. Брзина растварања зависи од растварача, од материје која се раствара, од мешања и топлоте. – За домаћи задатак урадити експеримент са замрзавањем пратећи упутства из уџбеника.			Уводни	Главни	Завршни
Литература:					

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 65.	Наставна јединица: Понашање тела у води и у другим течностима	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознавање ученика са битним карактеристикама воде. Уочавање разлике између воде и других течности. Развијање способности аналитичког размишљања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, рад у пару	
Наставна средства: уџбенички комплет, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА – Ученици усмено одговарају на питања учитеља о ономе што су научили на претходним часовима. Учитељ даје упутства за рад по групама. – Ученици у групама раде експерименте из уџбеника. – Закључујемо: Да ли ће неки предмет плутати или тонут, као и брзина његовог тоњења, зависи од: • материјала од кога је предмет направљен, • од облика предмета. – Оглед: у чашу ставимо 10 кашика соли и у то ставимо јаје. У другу чашу ставимо обичну воду и јаје. Закључујемо: Слана вода је гушћа од неслане, зато предмети у њој теже тону. – Радимо задатке у РВ: радној свесци, стр. 74, 75; ОВ: уџбенику 36, стр. 180–182. Тачност урађеног проверавамо читањем. – Читамо занимљиве текстове о различитим течностима и о њиховој примени.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 66.	Наставна јединица: Промене при загревању и хлађењу воде	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања ученика о битним карактеристикама воде. Уочавање разлике између воде и других течности. Развијање способности аналитичког размишљања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 1.2.3. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни, у пару
Наставна средства: уџбенички комплет, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА – Ученици у паровима писмено одговарају на питања учитеља која су написана на табли: 1. Наведи најмање три особине воде. 2. У којим стањима се вода налази у природи? 3. Наведи две разлике између воде и сока од парадајза. 4. Поређај по густини (од најређеј до најгушћеј) мед, воду и сируп од јагорчевине. 5. Који ће од наведених предмета потонути у води: дрвена оловка, пластична спајалица, кључ, чеп од плуте? Тачност решења проверава се читањем одговора. Учитељ даје упутства за рад по групама: – Ученици раде експерименте описане у уџбенику. – Ученици усмено понављају кружење воде у природи. – Шта се дешава са другим течностима када се загревају? – Загревамо уље, алкохол, млеко... – Ове експерименте изводи учитељ, ученици посматрају и закључују. – Питамо ученике да ли може да испарава нафта и тражимо образложење одговора. – Ученици наводе на које све начине се загађује вода у природи. Затим наводе и образлажу на које све начине можемо чувати воду у природи. – Ученици самостално раде задатке у РВ: радној свесци, стр. 77, 78; ОВ: уџбенику 36, стр. 183–185, а тачност урађеног проверава се читањем одговора.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 67.	Наставна јединица: Ваздух – гасовита материја	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа Упознавање ученика са битним особинама ваздуха. Примењивање стечених знања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА Учитељ разговара са ученицима: – О ваздуху већ доста тога знате. Па да поновимо: каква је материја ваздух? Шта сте до сада научили о ваздуху? Учитељ сумира, а затим поткрепљује тврдње изводећи огледе из уџбеника заједно са ученицима. Ваздух је гасовита материја. Ваздух заузима простор, шири се и поприма облик посуде у којој се налази. – изводи се оглед са чашом и мало надуваним балоном који онда притискамо и показујемо како се ваздух по њему шири. Ваздух притиска тела са свих страна. – Други оглед из уџбеника. Ваздух се креће. Кретање ваздуха у природи зове се ветар. Људи су научили још давно да користе снагу ветра и ваздуха. Ваздух нема сталан облик. – Оглед са балонима. Ученици записују закључке у своје свеске. – Игре балонима уз музику.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 68.	Наставна јединица: Загревање и хлађење ваздуха	Тип часа: обрада
Циљеви и задаци часа		
Упознавање ученика са битним особинама ваздуха. Примењивање стечених знања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана, експериментална	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни, у пару	
Наставна средства: уџбеник, све оно што је потребно за експерименте		
ТОК ЧАСА		
– Ученици у паровима смишљају по два питања о ваздуху примењујући претходно стечено знања и своја искуства. Једни другима постављају питања и на њих усмено одговарају.		
Учитељ поставља питање ученицима: Како ће ваздух реаговати на топлоти, а како на хладноћи?		
Ваздух се при загревању шири, а при хлађењу скупља.		
– Изводи се први оглед из уџбеника и закључује се.		
– Затим се изводи други оглед из уџбеника и сумира се:		
При загревању ваздух се шири и заузима више простора.		
Топлао ваздух је лакши и диже се, а на његово место се спушта хладан ваздух који је тежи. Тако се ваздух креће – струји. Тако настаје и ветар.		
– Ученици по групама изводе наредне огледе из уџбеника, бележе резултате, а затим их усмено коментаришу заједно са учитељем.		
– Ученици по групама састављају и у свеске записују резиме лекције, онога што су научили на данашњем часу. Читају оно што су урадили и коментаришу заједно са учитељем.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 69.	Наставна јединица: Ваздух чува топлоту	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања ученика о битним особинама ваздуха. Примењивање стечених знања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалошка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: уџбенички комплет, наставни листић, материјал за ветрењаче		
ТОК ЧАСА – Ученици усмено одговарају на питања учитеља: Шта је ваздух? Које особине има ваздух? Шта се дешава са ваздухом при загревању, а шта при хлађењу? Како настаје кретање ваздуха? (и слично) – Ученици самостално читају лекцију из уџбеника и проналазе одговор на питање: На који начин ваздух чува топлоту? – Ученици самостално раде задатке из наставног листића. – Тачност урађеног проверава се читањем одговора. – Правимо ветрењаче.		Уводни
		Главни
		Завршни
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 70.	Наставна јединица: Ваздух	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања ученика о особинама ваздуха. Примењивање стечених знања.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалoшка, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални, групни
Наставна средства: уџбенички комплет		
ТОК ЧАСА – Како се креће ваздух – показујемо на својим ветрењачама. – Ученици усмено наводе примере саобраћајних средстава која покреће ваздух. – Усмена провера знања везана за ваздух и његове особине. – Анализа одговора, давање додатних објашњења. – Радимо задатке у РВ: радној свесци, стр. 82, 83; ОВ: уџбенику 3б, стр. 194–197. – Провера решења читањем.		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 71.	Наставна јединица: Својства воде и ваздуха	Тип часа: утврђивање
Циљеви и задаци часа Утврђивање знања о својствима воде и ваздуха.		
Стандарди постигнућа: 1ПД. 1.3.1. 1ПД. 2.3.1.		
Наставне методе: дијалогска, писана		Облици рада: фронтални, индивидуални
Наставна средства: наставни листићи		
ТОК ЧАСА – Ученици усмено понављају шта је вода, шта ваздух, и њихова основна својства. Наставни листић - Шта је вода? _____ - Наведи неке течности које су гушће од воде. _____ - Наведи особине воде. _____ - Шта вода не може да раствори? _____ - Од чега зависи да ли ће предмет плутати или потонути? _____ - Шта се дешава са водом када је загревамо? _____ - Заокружи тачну тврдњу. Вода је добар проводник електричне струје. Вода није добар проводник електричне струје. - Како се зове ваздух који се креће? _____ - Како је човек искористио снагу ветра? _____ – Ученици самостално раде задатке из наставних листића. – Ученици који раније заврше, читају децју штампу.		
Литература:		

Уводни

Главни

Завршни

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1– присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

Редни број: 72.	Наставна јединица: Систематизација градива у природи и појмова у природи	Тип часа: систематизација
Циљеви и задаци часа		
Оспособљавање ученика за самосталну систематизацију градива.		
Стандарди постигнућа: стандарди за целокупно градиво		
Наставне методе: дијалoшка, писана	Облици рада: фронтални, индивидуални, групни	
Наставна средства: уџбеник, слике		
ТОК ЧАСА – Разговарамо са ученицима о томе који су им садржаји били најзанимљивији, а који мање интересантни. Такође, подстичемо ученике да процене и образложе занимљивост часова, као и своју активност и залагање. – Ученици усмено наводе појмове који су обрађивани у току године из овог предмета, а учитељ их бележи на табли. – Затим учитељ дели ученике у групе. Свака група добије исти број појмова које мора да објасни. Дајемо упутства ученицима на који начин је најефикасније урадити задатке. – Могу се служити уџбеником, енциклопедијом, свескама. – Извештавање група. – Игра питалице: ученици у групама смишљају опис животиње или биљке, користећи научено (без именовања), а задатак других група је да погоде о којој биљци или животињи је реч.		
Литература:		

У одговарајућу колону уцртајте знак ✓ процењујући степен присутности тврдње/показатеља.
(1 – присутно у најмањој мери)

Показатељи	1	2	3	4
Време на часу је ефикасно искоришћено.				
Атмосфера за рад је подстицајна.				
Делови часа су повезани и структурирани.				
Учитељ усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).				
Учитељ проверава да ли су постигнути циљеви часа.				
Учитељ врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.				
Учитељ прилагођава захтеве могућностима ученика.				
Учитељ похваљује напредак ученика.				
Ученици добијају потпуну и разумљиву повратну информацију о свом раду.				
Учитељ учи ученике како да процењују свој напредак.				
Учитељ даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.				
Дисциплина на часу је успостављена и одржавана на прихватљив начин и у складу са договореним правилима.				
Постојећа наставна средства су функционално искоришћена.				
Учитељ учи ученике различитим техникама учења на часу.				
Ученици стичу знања на часу.				
Учитељ даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.				
Учитељ користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.				
Учитељ поступно поставља све сложенија питања/задатке/захтеве.				
Учитељ учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.				
Учитељ учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.				
Учитељ учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.				
Учитељ учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.				
Учитељ учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.				
Захтеви учитеља прилагођени су могућностима ученика.				
Темпо рада прилагођен је различитим потребама ученика.				
Наставни материјал је прилагођен индивидуалним карактеристикама ученика.				
Учитељ примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП–а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању.				
Ученици су заинтересовани за рад на часу.				
Ученици активно учествују у раду на часу.				
Ученици процењују тачност одговора/решења.				
Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.				

Коментар учитеља:

11. ПРИЛОЗИ

РЕЉЕФ

1. Подсети се!

Заокружи слово испред тачног одговора. Рељеф је:

- а) изглед земљине површине;
- б) изглед земљине површине са свим удубљењима, узвишењима и равницама;
- в) изглед земљине површине са свим рекама и планинама.

2. Заокружи облике рељефа.

планине насеља котлина брдо језера
равница шума пешчара висораван

3. Поређај називе облика рељефа почевши од најнижег. (1- најнижи, 4 - највиши)

☐ брег ☐ равница ☐ планина ☐ брдо

4. Упиши називе узвишења поред одговарајућих надморских висина.

5. Допуни реченице одговарајућим називима облика рељефа.

Равница између брда и планина назива се _____.

Дубоко и уско удубљење које је просекла река назива се _____.

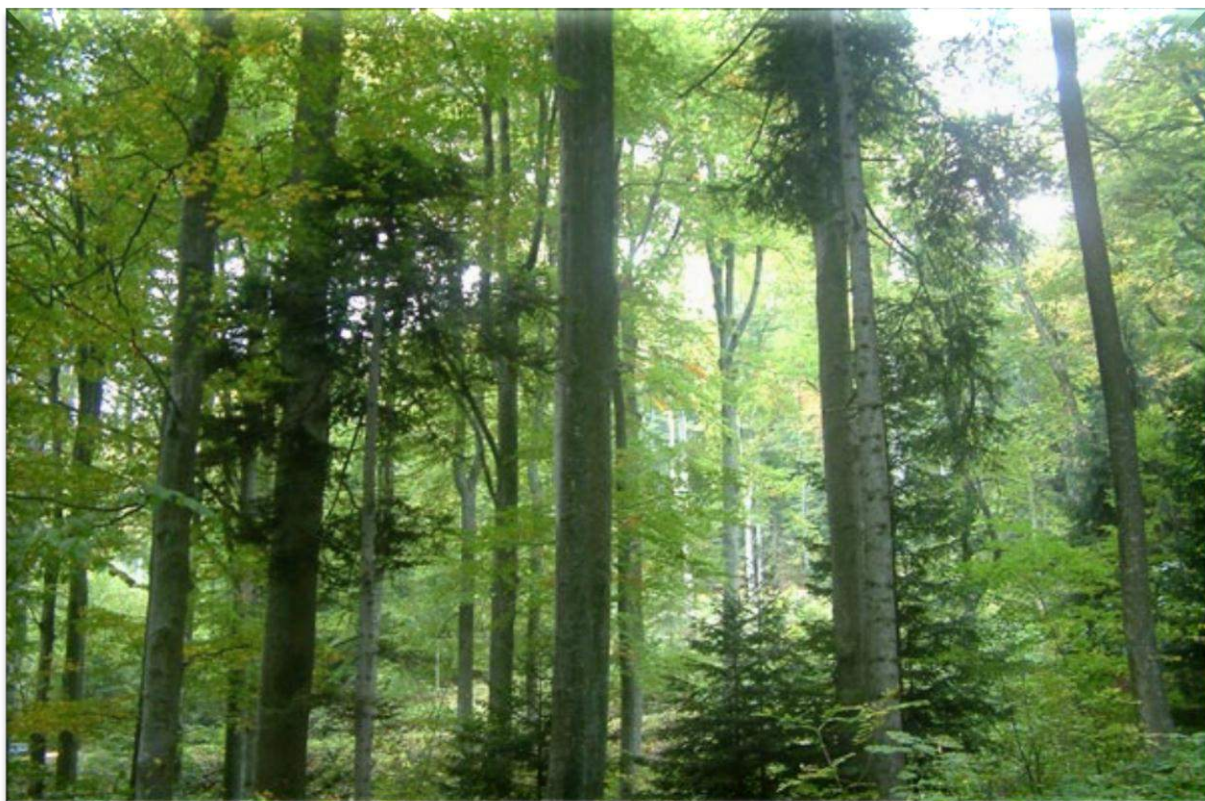
Равница на узвишењу назива се _____.

Ниско, равно и пространо земљиште назива се _____.

6. Испод слика напиши назив облика рељефа који је на њима приказан.

БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

1. Шта су животне заједнице?

2. Које станиште је приказано на слици?

а) Наведи две биљке које живе на овом станишту.

б) Наведи две животиње које живе на овом станишту.

3. У свакој реченици заокружи одговарајућу реч тако да тврдња буде тачна.
Веверица, јеж, змија белоушка и вилин коњиц су по начину исхране месоједи/биљоједи.
Видре насељавају копнена/водена станишта.
Жабе легу јаја/рађају живе младе.

4. Заокружи биљоједе.

5. На линијама напиши одговарајући број.

1 – зељасто стабло

 храст

 љубичица

2 – дрвенасто стабло

 бела рада

 јела

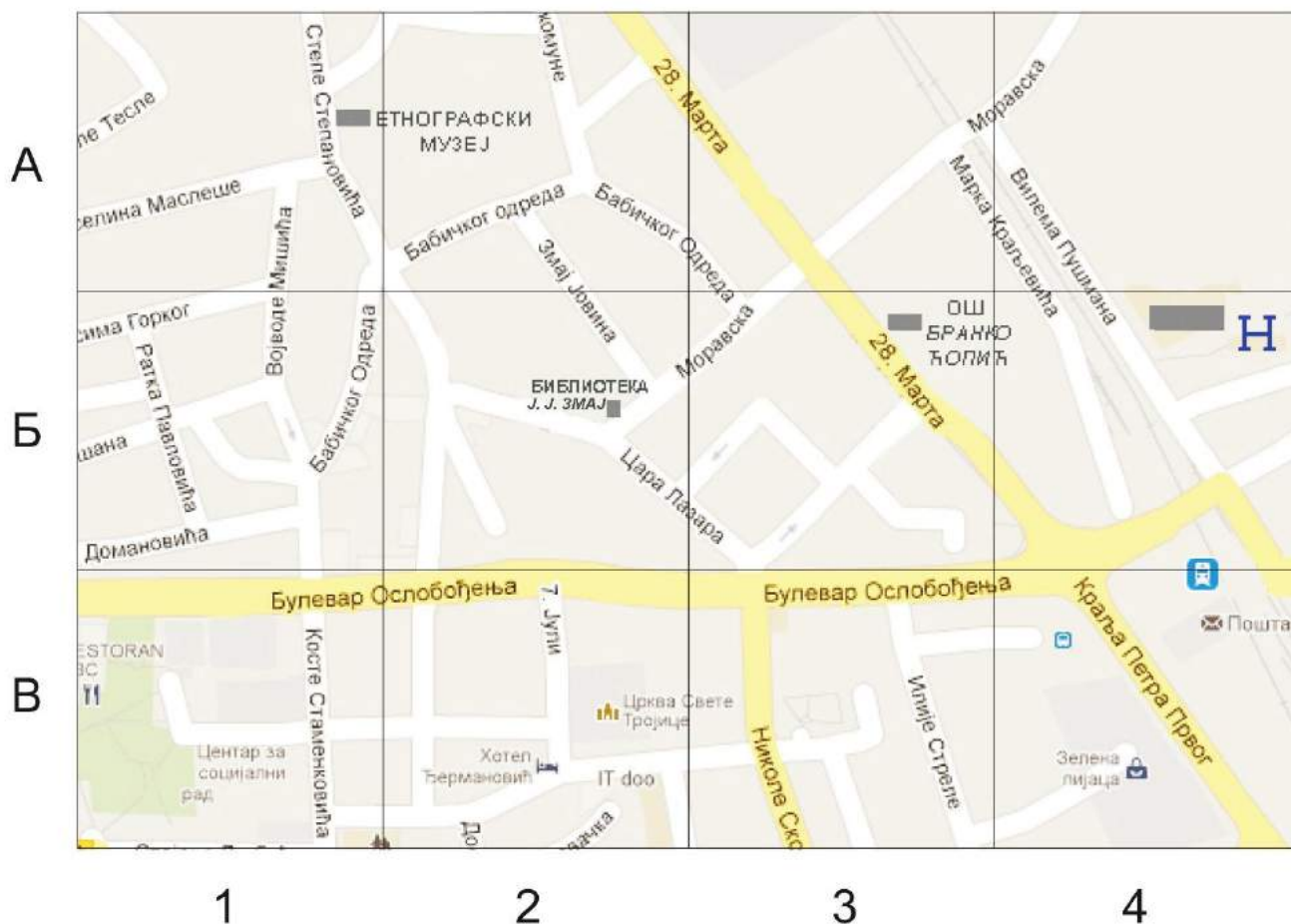
6. Да поновимо! У ланцу исхране биљке су произвођачи и од њих ланац исхране почиње. Потрошачи су биљоједи, месоједи и сваштоједи.

а) Заокружи слику произвођача,
а слику месоједа подвуци.

б) Састави и напиши ланац исхране од живих бића приказаних на сликама.

1. Напиши у ком квадрату се налази болница. _____
2. У којој улици се налази Етнографски музеј?

3. У ком квадрату и у којој улици се налази Основна школа *Бранко Ђопић*?

4. Из Основне школе *Бранко Ђопић* до библиотеке *Јован Јовановић Змај* можеш доћи на различите начине. Одабери један начин и на мапи стрелицом означи смер кретања од те школе до библиотеке. Затим напиши називе улица кроз које ћеш проћи.

КРЕТАЊЕ

1. Обој рам слике на којој је приказано криволинијско кретање. Неке слике ће остати необојене.

2. Наведи по један пример за кретање:

- напред – назад: _____;
- кружно: _____.

3. Доврши започете реченице тако да тврдње буду тачне.

а) Замишљена линија по којој се тело креће назива се _____.

б) Према облику путање, кретање може бити _____,
_____ и _____.

4. Испод сваке слике напиши која врста кретања (према облику путање) је на њој приказана.

12. Литература:

1. Блумова ревидирана таксономија (Bloom's Revised Taxonomy), преузето 2014. са сајта: <http://www.coe.sdsu.edu/eet/Articles/bloomrev/index.htm>
2. Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2009). Водич за добар уџбеник, Општи стандарди квалитета уџбеника, Завод за уџбенике, Београд.
3. Материјал са семинара *Читањем и писањем до критичкој мишљења*, Центар за интерактивну педагогију.
4. Павловић Бабић, Д., Гламочак, С., Оцењивање ученика, Приручник за семинар, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд.
5. Подстицање развоја метакогнитивних вештина код ученика, преузето 2014. са сајтова: <http://www.slideshare.net/laurentiusadhyatmoko/developing-metacognitiveskills#>
6. <http://www.mx1.educationforthinking.org/sites/default/files/page-image/1-02MetacognitiveDevelopment.pdf>
7. http://www.learner.org/courses/learningclassroom/support/09_metacog.pdf
8. Савовић, Б., Бјекић, Д., Најдановић Томић, Ј., Гламочак, С., (2007). Примена тестова знања у основној и средњој школи, Београд.
9. Хавелка, Н., Хебиб, Е., Бауцал, А., (2003). Оцењивање за развој ученика, Министарство просвете и спорта, Центар за евалуацију, Београд.